

MODERN VE POSTMODERN ZAMANLARDA YAŞAMA SANATI YALNIZLIK

50

PROF. DR.
ALİ AYTEN
İLE SÖYLEŞİ

10

SEÇİLMİŞ YALNIZLIK
VE İTİLMİŞLİK:
İRADENİN SINIRI

20

İSLAM'IN GÜR NİDÂSI

28

FİLİSTİN'İN YALNIZLIĞI:
KUŞATMA VE
KÜRESEL SESSİZLİK

46

HATA MI YAPTIK?
ZATEN İNSAN
DEĞİL MİYİZ?

YAYINLARIMIZ

EN GÜZEL İSİMLER
99 ESMA
SONSUZ MANA

FATMA BAYRAM

Esmâ-i Hüsnâyı öğrenme, ezberleme ve bu isimlerin her birinin manası üzerine tefekkür ederek isimleri yorumlama geleneği yüzyıllardır devam eden bir gelenektir. Kelam ve tasavvuf âlimleri, bu isimlerin manalarıyla birlikte ezberlenip mümin yüreklere nakşedildiğinde has kullarda saygı ve takva hissi uyandırdığını, Allah'ın yüce zatının aşkını bildirdiğini, zikir ve duada kullanıldığı takdirde kalplere huzur ve sükûnet, zihinlere basiret, meziyet ve yüksek bir idrak kapasitesi verildiğini belirtmişlerdir. Bu inanç ve temennilerle yazılan bu eser, Allah Teâlâ'nın en güzel isimlerini tanımak adına bir heves uyandırmak ve manevi bir zevk yaşatmak, gönüllerde Allah'a karşı saygı ve hayranlık hissi oluşturmak ve bunun neticesinde O'na olan bağlılık ve taati artırmayı hedeflemektedir.

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden
temin edebilirsiniz.

DÜNYANIN İÇİNDE, DÜNYADAN AZADE

Gülhiman HEKİMOĞLU

Yalnızlık, insanlık tarihinin en kadim ve çok katmanlı meselelerinden biridir. Modern dünyada bir “salgın” ya da “yoksunluk” olarak tanımlansa da hakikatte insanın kendi varoluşuyla kurduğu ilişkinin en saf halini temsil eder. Modern insanın paradoksu, fiziksel olarak hiç olmadığı kadar bağlantıda olmasına rağmen ruhsal manada bir “çölleşme” yaşamasıdır. Bu noktada yalnızlık, bir cezalandırılma biçimi olan “izolasyon” ile yaratıcı ve iyileştirici bir durak olan “inziva” arasında salınır.

Dinî ve tasavvufi perspektifte yalnızlık, bir boşluk olmanın aksine tam bir doluluk halidir. İnsan, “ahsen-i takvim” üzere yaratılmış bir varlık olarak dünyadaki gürültüden sıyrıldığına kendi aslına ve Yaradan’ına yaklaşır. İslam düşüncesinde yalnızlık, bir “terk ediliş” değil; “ünsiyet” (yakınlık, dostluk) kurma çabasıdır. Peygamberlerin hayatlarındaki büyük dönüşümlerin hep bir yalnızlık döneminden sonra gelmesi tesadüf değildir. Hira’daki sessizlik veya çölde geçen tefekkür anları, yalnızlığın ruhu olgunlaştıran bir fırın olduğunu gösterir. Rabb’ine dair marifeti artan kulun lügatinden yalnızlık silinir; zira gerçek kimsesizlik O’ndan uzak kalmaktır. İnsanın Rabb’i ile kurduğu bağ güçlendikçe tek başınalık bir boşluk olmaktan çıkıp içsel bir zenginliğe dönüşür. Esas mesele toplumdan soyutlanmak değil; kalabalıkların ortasında bile kalbini dünyanın geçici heveslerine kapatabilme ustalığıdır. Burada amaç dünyadan kopmak yerine dünyayı kalbe almadan onun içinde var olabilme becerisini geliştirmektir.

Sosyolojik açıdan ise günümüz yalnızlığı, bireyin toplumdan kopuşunu ve yabancılaşmasını ifade eder. Aidiyet hissinin zayıflaması, insanı kalabalıklar içinde dilsiz bir tecrit hayatına sürüklemektedir. Ancak bu durumun panzehri, yine yalnızlığın içine gizlenmiş olan tefekkürdür. Yalnızlık, insanın kendi iç dünyasıyla yüzleştiği, maskelerini indirdiği ve “ben”den “biz”e giden yolu keşfettiği bir aynadır. Sonuç olarak yalnızlık; bir eksiklik değil insanın kendi iç sesini duyabilmesi ve ilahi hakikate kulak verebilmesi için ihtiyaç duyduğu bir mukaddes sessizlik alanıdır.

Diyanet Aile Dergisi olarak yalnızlık konusunu işlediğimiz sayımıza Sümeyye Özgen “Modern ve Postmodern Zamanlarda Yaşama Sanatı: Yalnızlık” adlı yazısıyla katkıda bulundu ve kendisini yalnız olarak tanımlayan metropol insanını, sanal mağaralarından çıkaracak olan şeyin farkındalık bilinci olduğunu aktardı. “Seçilmiş Yalnızlık ve İtilmişlik: İradenin Sınırı” başlıklı yazısında Esma Türkseven, yalnızlığın insanın kendi içsel dünyasını, ahlaki sorumluluğunu ve derinliğini korumak adına atılmış onurlu bir adım olduğunda erdeme dönüşeceğini belirtti. Uzmanına Sorduk köşemizde Prof. Dr. Asım Yapıcı dosya konumuzun sorularını yanıtlarken Söyleşi konuğumuz Prof. Dr. Ali Ayten ile din psikolojisi üzerine konuştuk.

Dopdolu içeriğimizle sizleri baş başa bırakırken hicri yeni yılın İslam âlemine ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ediyorum.

Keyifli okumalar.

İNİZ
Dİ
K
A
T

İÇİNDEKİLER

**10 SEÇİLMİŞ YALNIZLIK
VE İTİLMİŞLİK:
İRADENİN SINIRI**
Esma TÜRKSEVEN

14 UZMANINA SORDUK
Esma TÜRKSEVEN

Modern yalnızlık,
yalnızca insanlarla
kurulan yatay ilişki
eksikliğinden değil
Allah ile olan dikey
ilişkinin kopuşundan
doğan ontolojik
boşlukta tezahür
eder.

**18 MODERN ÇAĞ VE
YALNIZLIK SORUNSALI**
Dr. Kübra ÇİÇEKLİ

**20 İSLAM'IN GÜR
NİDÂSI**
Dr. Ahmet OĞUZ

22 Bİ' KAHVE?
Gülsüm KARAPINAR

24 RESUL'ÜN (s.a.s.) EŞİĞİNDE
Kübra ASLANCI

**28 FİLİSTİN'İN YALNIZLIĞI:
KUŞATMA VE
KÜRESEL SESSİZLİK**
Doç. Dr. Abdullah ALTUNCU

**32 ÇOCUK VE ERGENLERDE
ŞİDDET EĞİLİMİ**
Doç. Dr. Hakan ÖĞÜTLÜ

36 BAŞINDA NERGİS PARLAR
Bahtiyar GÜL

**40 SULTANLARIN ARDI SIRA
YÜRÜDÜĞÜ SULTAN
AZİZ MAHMUD HÜDAYİ**
Dr. Lamia LEVENT ABUL

diyanet
aile
dergisi

**HAZİRAN
2026**

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gülhiman HEKİMOĞLU

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Editör
Mustafa BERK

Yayın Koordinatörleri
Esma TÜRKSEVEN
Şule TÜZÜN
Dudu ALKAN

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
ailedergisi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /dibailedergisi
Twitter: /diyanetailedergisi
Instagram: /diyanetailedergisi

04

**MODERN VE POSTMODERN
ZAMANLARDA YAŞAMA
SANATI: YALNIZLIK**
Sümeyye ÖZGEN

64

**BİR ÇOCUKLUK ZAMANI ŞAİRİ:
ZİYA OSMAN SABA**
Selma MAŞLAK

56

**TAŞLARA İŞLENMİŞ
BİR MEDENİYET
HİKÂYESİ: İZMİR**
Sümeyra YAMAN

**44 YAPAY ZEKÂ
NASIL İKNA EDİYOR?**
Meryem KILIÇ

**46 HATA MI YAPTIK?
ZATEN İNSAN DEĞİL MİYİZ?**
Doç. Dr. Hızır HACIKELEŞOĞLU

**50 PROF. DR. ALİ AYTEN
İLE SÖYLEŞİ**
Mahir KILINÇ

İnsan, anlam arayan ve anlam üreten bir varlık. Yapıp etmelerine anlam yüklemek, amaç ve değer çerçevesinde yaşadıklarını anlamlandırarak zenginleştirmek, hayatını daha yaşanılabilir kılmak insanın temel özelliği.

**54 HADİ DİYELİM Kİ
SUSTUK**
Dr. Halil ECER

**60 DİJİTAL DÜNYANIN
KARANLIK YÜZÜ OLARAK
SİBER ZORBALIK**
Ahmet Melih KARAUĞUZ

**68 KİTAPLARIN GÖLGESİNDE
BİR ÖMÜR:
MAKSUT BAYAZIT**
Ahmet Mahmut ŞEN

**70 EMANET BİLİNCİ
AÇISINDAN
ÇEVRE AHLAKI**
Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

**72 OSMANLIDA
EĞİTİM VE ÖĞRETİM**
Rüya TÜRKBEY TEMEL

**76 BEYİNDEN
BİR RİCADİR**
Dr. Mustafa YAŞAR

78 BULMACA
Ali OSMANOĞLU

80 KİTAPLIK
Süreyya MERİÇ

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı
TC Ziraat Bankası, Mustafa Kemal
Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler;

Yurt içi: İl Müftülükleri,
İlçe Müftülükleri
Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü: Aylık, Yaygın, Süreli
Yayın, Diyanet Aile Dergisi (Türkçe)
Basım Tarihi: 15.05.2026

Baskı

Başak Matbaacılık
Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7.
Kat Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aile Dergisi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

MODERN VE POSTMODERN ZAMANLARDA YAŞAMA SANATI

YALNIZLIK

■ Sümeyye ÖZGEN

Bir Modern Sürgünlük Olarak Metropol Yaşamı

İlk kez sokak lambalarıyla aydınlatılmış bulvarlarda bir görünüp bir kaybolan göz kamaştırıcı imgeler ve düşler. Mimariden giyim kuşama, yiyip içmeye kadar tesir eden yeni moda kültürünün, lüksün, cazibenin yansıması olarak renkli vitrinler, opera ve tiyatro binaları, bistrolar, müzeler ve gaz lambalarıyla aydınlatılarak gece geç saatlere kadar açık tutulan, camların ve aynaların kuşattığı pasajlar. Köylüler, burjuvalar, satıcılar, işçiler, dilenciler... Gündüzden geceye kaymaya başlayan kalabalık sokaklarda birbirine çarparak yürüyen, toplumun en uç kesimlerinden her profilden kentli. İşte renkli reklam panolarıyla, ilk kez keşfedilen ticari neon ışıklarıyla bir cazibe merkezi hâline gelen, baş döndürücü bilinmezliklerle ve sürprizlerle dolu modern kentlerin ilklerinden başkent Paris. Ve işte Sanayi Devrimi'nin sonucu olarak sürekli üretim ve tüketimin, sürekli mücadele ve çelişkinin, sürekli parçalanmanın ve yenilenmenin, sürekli acının ve hazzın, kısacası sürekli belirsizliğin girdabına sürükleyen modern hayatın kalbinin attığı yer olan metropollerin doğuşu! Oysa metropollerin ısıtılı cazibesinin perdelediği şeyin kalabalıkların biteviye devinimi ve kaosu olduğunu ilk fark edenlerden biri olmuştu Baudelaire.

Kentlilere “yalnızlaşmış kalabalık” demişti; modern kenti “kargaşa, çağdaş kaos”, moderniteyi ise büyük bir hızla değişen geçici, ele avuca sığmaz bir unsur olarak nitelemişti. Çünkü modernite yeniliğe mahkûmdu, şimdiye aitti, anlıktı. Yeninin en çarpıcı ifadesi ise modaydı. Bu yüzden modern çağ cehalet ve materyalizmle sarhoş, mutsuz ve adaletsiz bir çağdı ona göre. Vasatın hiç olmadığı bir güçle hüküm sürdüğü, ruhun filizlenme ümidinin kalmadığı, şiirsellikten habersiz bir dönem, bir zindan. Modern, antresi Paris olan bir cehennem. Erich Fromm da insanlığın, bütün zamanların en kötü koşullarını kendisinde barındıran modernitenin kucağına düştüğünü söyleyerek desteklemişti onu.

Herkesin birbirini tanıdığı küçük kasabalardan metropole göçen bireyler, dışarıdan bakıldığında kimsenin kimseyi tanımadığı kalabalıkların içinde daha özgür olma imkânına erer. Ancak modernitenin temelde kentli bireylere vadettiği özgürlük birçok açıdan aldatmacadan ibarettir. Bağlayıcı her şeyden azade bu özgürlük, aslında tek başınalıktan kaynaklanan bir serbestliktir. Bu sahte özgürlüğün bedeli tek başınalık, yurtsuzluk, köksüzlük, huzursuzluk, yalıtılmışlık olarak geri döner modern bireye. Caddelerde, sokaklarda, pasajlarda yanıp sönen reklam panolarının arasında sürekli yeni imgeler görmek zorunda kalan ve

sinirleri yorulan metropol insanının gözlerinin önünden o kadar çok şey geçer ki ve o kadar çok ses işitir ki artık neredeyse bütün gördüklerine ve işittiklerine karşı duyarsızlaşmaya başlar. Zira sürekli olarak bütün gücüyle tepki vermeye zorlanan sinirler artık hiçbir şeye tepki veremez hâle gelir. Birbirini tanımayan ama her gün duygusal bağlardan yoksun anlık temaslara, geçici ve yüzeysel ilişkilerle sokaklarda, toplu taşıma araçlarında, alışveriş merkezinde, iş ortamlarında yüz yüze gelen onlarca insan. Binlerce yabancı yüze maruz kalan modern insanın samimiyetsiz yüzeysel

Dijital çağın insanının yalnızlığı daha “derin” bir yalnızlıktır. Dışarıdan bakıldığında her şey yolundaymış gibi görünse de etkileri itibarıyla çok derinlerde; duygu ve düşünce dünyasında, muhayyilelerde, insanı inşa eden değer yargılarında onarılması çok zor yaralanmalara sebep olmaktadır.

ilişkilerin yorgunluğundan korunmak için koyduğu ruhsal mesafe ona bir süre sonra kayıtsızlık ve bıkkınlık olarak geri döner. Modern bireylerin birbirine kayıtsızlık ve güvensizlik üzerine inşa ettikleri bu iletişim biçiminin toplumsal ve bireysel birçok yansıması vardır. Ama bunlardan en yaralayıcı ve kompleks olanı modern ve postmodern zamanlarda yaşama sanatı olan yalnızlıktır.

Yeni İnsanlık Durumu: Birlikte Derin Yalnızlık

İnsanlığın tarihiyle eş değer, evrensel bir his olan ama üzerinde fikir birliğine varılmış net bir tanımı olmayan yalnızlık; insani bir kaygı, istenmeyen ve davet edilmemiş bir hâl olarak ifade edilebilir. Davet edilmemiş bir hâldir zira insan, kendisini başkaları ile ilişki içerisinde inşa eden, varoluşu itibarıyla başka insanlarla birlikteliğe ihtiyaç duyan sosyal bir varlıktır. Yalnızlık ise diğerleri tarafından terk edilen yahut tek başınalık hisseden bireyin içinde bulunduğu istenmeyen bir durumdur. Elbette yalnızlık duygusunun olgunlaştırıcı, iyileştirici, üretici bir güce sahip olduğu durumlar da vardır ve bu tercih edilir yalnızlıktır. Bilim, edebiyat, sanat gibi alanlarda kişiyi besleyen, bunlarla ilgilenmese dahi kişinin varoluşunu anlamlı kılan bu yalnızlık bir inziva ve uzlet hâlidir, bu yüzden tercih edilir. Yalnızlık fiziksel, duygusal veya sosyal olarak insanın Yaratıcı'ya, topluma ve kendisine yabancılaşmasından

Üst üste
yığılmış çok
katlı daireleriyle
yabancı
kalabalıkları bir
araya getiren
apartman
kültürü, bireyin
yalnızlığını
derinleştiren
önemli
faktörlerden biri
artık.

kaynaklandığında, izolasyona götürdüğünde ise acı verici bir durum olarak hoşlanılmayan, negatif bir çağrışımla tarif edilir. Bu, anlamlı sosyal ilişkilerin yokluğu neticesinde istek dışı gelişen, tüketen bir yalnızlıktır. İster tercih edilen ister tercih edilmeyen tüketen yalnızlık olsun, her iki durumda da yalnızlık hâli bireysel bir durumken modernitenin getirdiği kültürel dönüşümle birlikte tüketen yalnızlık metropollerde yeni bir boyut kazanır ve “kitlesel bir salgın” hâlini almaya başlar. Modern insanın kucağına düştüğü yabancılaşma, soyutlanma, güvensizlik ve kaygı duyguları neticesinde yalnızlık, kimi bireylerin sıra yaşadığı bir duygu durumu olmaktan çıkar ve standart bir yaşam biçimi hâline dönüşür. Görülür ki yalnızlık her zaman başkalarının yokluğu değildir,

kalabalığın içerisinde de insan kendini yalnız hissedebilir. Cahit Zarifoğlu bunu “Bir şehir kadar kalabalıktır bazılarının yalnızlığı.” diyerek özetler.

İranlı şair Sohrab Sepehri bunu bir adım daha ileriye götürür. Modernin gürültüsünün, kaosunun doğayı temaşadan, En Yüce ile bağ kurmaktan ve dahası kendinden kopardığı insanın yalnızlığının boyutunu “Seni senden çalmışlar, bu ne derin yalnızlık!” diyerek vurgular. Zira bugün geldiğimiz noktada içinde bulunduğumuz postmodern çağın bireylerinin yalnızlığı, görünümü bakımından modern çağın getirdiği yalnızlığa benzese de -onu da kapsayacak şekilde- iç dinamikleri ve yoğunluğu bakımından ondan oldukça farklıdır. Aile, din, akrabalık gibi aidiyetlerin çözülmesi sonucu

herhangi bir ortak kimlikle birbirlerine bağlanamayan, tekinsiz ilişkilerden ötürü ötekilerle iletişim kuramaz hâle gelen modern bireyler için kalabalıkların içindeki yalnızlık kendi istekleri dışında sürüklendikleri ızdırap veren, fiziksel bir yalnızlıktır. Dijital çağın insanının yalnızlığı ise Sepehri’nin dediği gibi daha “derin” bir yalnızlıktır. Dışarıdan bakıldığında her şey yolundaymış gibi görünse de etkileri itibarıyla çok derinlerde; duygu ve düşünce dünyasında, muhayyilelerde, insanı inşa eden değer yargılarında onarılması çok zor yaralanmalara sebep olmaktadır. En acısı da postmodern çağın bireylerinin bu yaralanmalara gönüllü olarak kendini açmasıdır. Onların yalnızlığındaki derinlik tam da burada yatar: Yabancılaşmayı ve yalıtılmışlığı

benimseme; mücadeleyi, sıkıntıyı, çaba sarf etmeyi gerektiren gerçek hayattan bile isteye kopma, dijital ortamlardaki ilişkileri gerçek hayattakilere tercih etme, sanalda kurguladığı sahte ve akışkan kimliklerinden hoşnut olma, gerçek toplumsal zamandan ve mekândan yavaş yavaş koparak sanal zamana ve mekâna gönüllü olarak hapsolma...

Gönüllü bir yalnızlıktır dijital çağın yalnızlığı, fiziksel bir yoksunluk değil içsel bir taleptir âdeta. İnsanların gerçek anlamda ötekilere temas edemediği, kimsenin gerçekten kendisi olmadığı online ilişkilerle, sanal arkadaşlıklarla duygusal bağdan ziyade yüzeysel, anlık bağların kurulduğu dijital ağlarla örülmüş bu dünyada yalnızlık artık bireyler için istenmeyen, acı verici bir durum değil bireyin varoluş biçimi, yaşama sanatı gibidir. Bu, seçilmiş bir yalnızlıktır ama besleyici değil tüketici bir yalnızlıktır. Bu yüzden postmodern çağın insanının gerçek dünyadan, gerçek zamandan, gerçek insanlardan yüz çevirme amacı taşıyan yalnızlığı, fiziksel izolasyondan ziyade ruhun derinlerinde hasarlara sebep olan derin kronik bir yalnızlıktır ve bugün kitlesel bir salgın hâline dönüşmüştür. Yalnız yaşamayı seçen insanların sayısındaki artış, aynı evde ayrı dünyalarda yaşayan aileler, boşanma oranları, küçüğünden büyüğüne sosyal ağların kullanım oranı, yanlış anlamlar

yüklenen ben merkezilik neticesinde ortaya çıkan bencillik ve ego patlamaları, kafelerde tek başına verilen içi boş sosyalleşme pozları, yapay zekâ olmadığında hiçbir şey yapamaz hâle gelme korkusu, sanal oyunlarla yitirilen gerçek zaman ve hayat algısı, artan intiharlar, hızla ünlü olma ya da kısa yoldan para kazanma gibi amaçlarla farklı olmak uğruna anormal davranışların çoğalması bu salgının en somut sonuçlarıdır.

Anlamı Değişen Ev Metaforu

Modern ve postmodern dünyanın ruhsuz, betonarme, gökdelenlerle dolu gri şehir ortamında her şey gibi ev de o eski anlamını yitirdi. Üst üste yığılmış çok katlı daireleriyle yabancı

kalabalıkları bir araya getiren apartman kültürü, bireyin yalnızlığını derinleştiren önemli faktörlerden biri artık. Çelik kapılar ardında kimsenin kimseden haberdar olmadığı, isimlerin dahi bilinmediği apartmanlarda yaşayan insanlar için fiziksel yakınlık artarken duygusal yakınlık yok oldu. Zor zamanlarda kapısını çaldığımız, her şeyimizi emanet ettiğimiz o komşuluk kültürü, metropollerin küçük bir prototipi olan apartmanlarda yaşayan ve sürekli yer değiştirdiği için çevresindekilerle derin ilişkiler kurmaya gerek duymayan modern bireyler için yerini resmî, soğuk ilişkilere bıraktı. Doğup büyüdüğümüz, ruhumuzun ve bedenimizin

birleştigi yer olarak duygu dünyamızda inşa ettiğimiz, özlemimizi duyduğumuz güven ve sadakat duyguları ile yüklü huzurlu yuva, “ev” imgesi bugün modern mimarının ürettiği soğuk, hatıralardan yoksun bir anlam çağrıştıran “konut” kavramına evrildi. Ne acı ki tüm bunlara ek olarak dijital dünyanın fiziksel mekânı tamamıyla ortadan kaldırması ve evlerin içine kadar girmesiyle birlikte konutların dört duvarı da yıkılıverdi. Modern çağın bireyleri için dışarıdaki sosyal hayatı iyisiyle kötüsüyle evin dışında bırakabilme gibi bir imkân vardı. Yalnızlığı kendisinin tercih ettiğini düşünen postmodern çağın bireyleri için ise kaçacak hiçbir yer yok artık. Hangi kültüre hangi zamana gidilirse gidilsin, insanı hayatın bütün fırtınalarına karşı ayakta tutan en güvenli en mahrem mekân olan ev ne yazık ki yalnızlığı daha da derinleştiren sanal ağlarla örülmüş durumda bugün.

Platon, asırlar önce duvarlarına gölgelerin yansıdığı bir mağaradan bahsetmişti. Belki de bu mağara alegorisi gerçek anlamını bugün buldu. Çünkü hepimiz asıllarına sırt döndüğümüz, yalnızca gölgelerin yansıdığı, sanal ağlarla örülü mağaralarda yaşıyoruz. Kendini hayatın merkezinde gören, klavyenin başındayken her şeyi kontrol edebileceğini düşünen, her konuda fikir beyan eden, tepki gösteren, onay bekleyen yahut kendine sunulmuş seçeneklerden birini tercih

Modern insanın
kucağına
düştüğü
yabancılaşma,
soyutlanma,
güvensizlik ve
kaygı duyguları
neticesinde
yalnızlık, kimi
bireylerin ara
sıra yaşadığı bir
duygu durumu
olmaktan çıkar
ve standart bir
yaşam biçimi
hâline dönüşür.

ettiği için özgür olduğunu düşünen insanların sahte kimliklerle kendilerini özgür zannettikleri dijital mağaralar... Mesajlarla, beğenilerle ve bir tıkla onaylanan, bir tıkla silinen takipçilerle çevrili ama bunların gerçek hayatta bir değerinin olup olmadığından bile emin olunamayan dijital mağaralar. İnsanı insan yapan sevgi, merhamet, saygı gibi duyguların gelişemediği bu ortamda nihayetinde gelişen şey kitlelerin birlikte derin yalnızlaşmasıdır.

Peki bizi daha da yalnızlaştıran bu ağları etrafımızdan söküp atamaz mıyız? Bunun belki de ilk yolu, kalabalıklardan bir adım geriye çekilerek hakikati fark etmeye çalışmak.

Metropol insanını sanal mağaralardan çıkaracak, hayata ve kendi varlığına dair olumlu değer üretmesini sağlayacak şey farkındalık bilincidir. İmajlara, görsellere, reklamlara karşı zor da olsa geliştireceğimiz filtreye, yalnızca belli amaçları gözeterek ilişki kurmaktan vazgeçmeye, yaşadığımız yeri yeniden ev ve yuva yapabilme çabasına, zamanın bizi önüne katarak götürmesine engel olma idrakine; insanlara, doğaya, kendimize ve Yüce Yaratıcı'ya olan yakınlığımızı yeniden gözetme bilincine bizi ulaştıracak şey farkındalıktır. Bu derin bilinç, tüketim kültürünün doğurduğu haz ve hız temelli cansız, ruhsuz, duygusuz şeylere olan yönelimlerin yerine canlı, ruhlu ve duygu sahibi olana dair farkındalık geliştirmekle; zamanı, mekânı, duyguları paylaşmakla; özenli sohbeti ve yüz yüze olma cesaretini geri kazanmakla, riske girmekle, bağlanmaktan ve yaralanmaktan korkmamakla, ilişkileri ciddiye almakla ilgilidir. Bizi özgürleştirecek olan şey, bizi saran sanal ağlarla örülü dijital mağaradan çıkabilme bilincidir.

Kaynakça

- Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı*, Çev. Ali Berkay, İletişim Yay. İstanbul: 2021.
- Nilüfer Talu, “Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey”, *METU.JFA*, 2010/1, s. 141-171.
- Milay Köktürk, “Dijital Dünyada Derin Yalnızlaşma”, *Dijitalleşme ve Yalnızlık-3. Uluslararası Yalnızlık Sempozyumu*, Üsküdar Üniversitesi Yayınları-64, 2022, s.123-136.

SEÇİLMİŞ YALNIZLIK VE İTİLMİŞLİK: İRADENİN SINIRI

■ Esmâ TÜRKSEVEN

İnsanın yeryüzündeki varlık serüveni bir muammalar demetidir; bu demetin en düğümlü ipliği ise daima “öteki” ile kurulan o zoraki ve çetin münasebetin mihverinde döner durur. Varoluşsal bir gerilim hattı olan yalnızlık, bazen ruhun yorgun düştüğü anda sığınılan bir liman bazen de bir sürgün yeridir. Bu kadim ikilem, ruhun dinginliğe duyduğu o kaçınılmaz iştahla toplumun acı veren karmaşası arasında bir asılı kalış hâlidir. İnsan, kendi içine dönme arzusunu feda etmekle başkalarına duyduğu kaçınılmaz özlemi köreltmek arasında sıkışır kalır. Kalabalığa duyulan şiddetli bir özlem, kendi kuytusuna sığınma arzusunu tetikler; o kuytuluk, kalabalıkların gürültüsünden kaçışın tek yoludur. Kadim bilgelik, bu paradoksu yaşamın soluk alıp veriş gibi bir denge unsuru olarak görür. Seneca’nın da ifade ettiği gibi, “Yalnızlık bizim insanlara karşı özlem duymamıza sebep olur, kalabalık ise kendimize karşı

özlem duymamıza, ve biri diğeri için çare olur: Yalnızlık, kalabalığa karşı duyulan nefrete, kalabalık, yalnızlıktan duyulan bıkkınlığa çare olur.” Bu, evet, bir ritimdir; yaşamın yalnızlık ve kalabalık arasında salınan o kaçınılmaz ritmi. Ancak bu devinimin sadece fiziki bir ayrılıktan ibaret olduğu

zannedilirse o zaman yalnızlığın asıl kudreti ve dehşeti gözden kaçır. Zira yalnızlık, basit bir coğrafi mekân meselesi olmayıp esasen bir ruhi konumlanıştır. Onun niteliği, ona hangi niyetle ve hangi iradeyle yaklaşıldığına bağlıdır. İki tür yalnızlık vardır ki aralarındaki uçurum, hakikatin yurduna kendi ayaklarıyla varan

bilge ile o yurdun kapısından zorla itilen çaresiz arasındaki farkı resmeder: Seçilmiş yalnızlık ve itilmiş yalnızlık. Biri, bir kışlanın disipliniyle ruhu çelikleştirirken öbürü ruhu paslandıran, yiyip bitiren bir nem gibidir. Bu ayrım, bir tercih meselesi olmaktan ziyade bizzat kişinin kendi

varoluşsal ağırlığını sırtlanıp sırtlanmamasıyla ilgilidir.

Seçilmiş Yalnızlık: Zihnin Sığınağı

Seçilmiş yalnızlık iradenin muhteşem bir zaferidir ve soylu bir başlangıçtır. O, bir vazgeçiş sureti sergilemez bilakis kendi üzerine eğilmenin en yüksek

formudur. Bu yalnızlık sadece seçkin zihinlerin yazgısıdır. Onlar bu durumdan belki zaman zaman şikâyetçi olacaklardır ancak bir tercihte bulunmaları gerektiğinde kötünün iyisi olarak onu her daim kucaklayacaklardır. Zira zekâ, her zaman bir toplumsal lütuf değildir; çoğu kez sahibini

yüzeysel olandan, bayağı olandan koparan ağır bir yükür. Zeki ruhun, kalabalıkların basit eğlencelerine ve anlamsız telaşlarına katılmayı reddetmesi bu yükün zorunlu sonucudur. Schopenhauer, kendi başına, topluma gereksinmeyecek denli çok şeye sahip olmak bile yeterince büyük bir mutluluktur, der. Bu, biriktirilen maddi bir servet olmayıp ruhun kendi içinde kurduğı o sınırsız içsel zenginliktir. O, tüm zekânın ve hayal gücünün kendi üzerinde yoğunlaşmasından doğan bir ruhsal doygunluk hissidir. Bu yalnızlık aynı zamanda özgürlüğün tek koşulu ve en sağlam yuvasıdır. İnsan, ancak yalnız kalabildiğı sürece bütünüyle kendisi olur. Öyleyse yalnızlığı sevmeyen bir ruhun özgürlüğü de sahici manada sevmesi beklenemez. Nika Vazquez Segui, yalnızlık felsefesinin ön dersini, “yalnız olmanın kendini yalnız hissetmekle aynı şey olmadığı” şeklinde ortaya koyar. O, istenmeyen yalnızlık olan *loneliness* ile kendi zamanına ve alanına sahip olmayı tercih etmek anlamına gelen seçilmiş durum olan *solitude* arasındaki farkı işaret eder. Seçilmiş yalnızlık, bu yönüyle, kalabalığın gürültüsünde kolayca kaybolan, toplumsal kaygıların ve yargıların gölgesinde solan narin bir çiçektir; o, ancak inzivanın sessizliğinde tüm ihtişamıyla açabilir. Charles Bukowski’nin de belirttiğı gibi, “Seçilmiş bir yalnızlık insanın sahip olabileceğı en büyük

Yalnızlık, sadece fiziki bir durum olmayıp ruhun dinginliğe mi yoksa yabancılaşmaya mı yelken açtığını gösteren pusuladır. İrade, bu pusulanın iğnesini daima bilgelik yönüne yani seçilmiş yalnızlığın ihtişamına çevirmelidir.

lükür.” Bu iradi kabulleniş, yalnızlığı bir içsel zenginliğe ve sarsılmaz huzura dönüştürür. Mutluluğumuzun sağlıktan sonraki en önemli unsuru olan zihinsel huzur, kalabalık tarafından sıklıkla tehlikeye atılır. Bu huzuru muhafaza etmenin yolu, mecburi bir ayrılık olmayıp önemli ölçüde bir yalnızlık tesis edebilmektir. Sanatkârın ve mütefekkirin yaratıcı dehası işte bu huzurun meyvesidir. Edebiyat, hayattan fazla olanı, dile getirilmesi imkânsız olanı ifade etme iddiasını işte bu yalnızlığın sınırsız hayal gücüyle sürdürür. Bu sessizlik, yazarın her cümleyi bir önceki cümlelerin ruhuyla, özenle ve derin bir dikkatle inşa ettiğı o kutsal atölyedir. Seçilmiş yalnızlık bu yönüyle bilgece bir yaşamın en açık işaretidir; o bir kaçış yahut bir yük değil bizzat iradenin sanatıdır.

Kendi üzerine düşünebilme, muhasebe yapabilme, dünyanın suni telaşlarından kendini azade kılabilme yetisi... Bütün bunlar, ruhun derinleşmesinin ve kendi içindeki gerçek barışı bulmasının yollarıdır. İşte Şükrü Erbaş’ın dizesi, bu durumu bir kabullenişin müjdesi olarak anlatır: “Yalnızlık... Seni bir gün biz seçeceğiz. O zaman güzel olacaksın.” Bu güzellik, yüceliğın ve özgürlüğün estetiğidir; o, bir ihtişamın zorla olmayıp gönüllü bir kararla giyilmiş kaftanıdır.

İtilmiş Yalnızlık: Ruhun Öksüzleşmesi

Yalnızlığın diğer yüzü, bir uçurumun kıyısıdır: İtilmiş yalnızlık. Bu, bir tercihin eseri olmayıp zoraki bir dışlanmışlığın, bir yabancılaşmanın kırbağıdır. İnsanın iradesini aşan bir ayrılıktır; bir ayrılık ki insanın kalbine öksüzlük hissinin, kayıp duygusunu kazır. Ancak itilmiş yalnızlığın en acımasız ve modern sureti, toplumsal dokudan zorla koparılmak yahut o dokuya tutunamamaktır. Bu, bireyin etrafındaki her şeye karşı duyarsızlaşmasıyla, temasın ve ilişkinin kuraklaşmasıyla başlar. Bir insan, ne kadar az temasa muhatap olursa kendine, başkalarına ve sonunda dünyaya o kadar fazla yabancılaşır. İşte bu, yalnızlığın en karanlık ve en kötü hâlidir. Bu, ruhun yavaş yavaş, sessizce ve derinden kuraklaşmasıdır. Bu durumda yalnızlık, içsel bir huzurun kaynağı olmayıp aksine soğuk bir mezarlık sessizliğine dönüşür. Artık hiçbir şeyin ve hiç kimsenin

ruhuna dokunmadığı kişi yalnızlık içinde, ölmezden çok önce ölmüştür. Zira insan, sadece nefes alan bir et yığını olmayıp temasa, ilişkiye ve anlamlı bağlara ihtiyaç duyan bir varlıktır. Bu can sıkıntısının dayanılmaz bir hâl aldığı, sosyal izolasyonun zorunluluk ve kaçınılmazlık taşıdığı bir durumdur. Burada ruh dinginliği yoktur; burada sadece bıkkınlık, üzüntü ve cansızlık hüküm sürer. Paulo Coelho, seçilmiş yalnızlık olmayan, kabullenmeye zorlanılan bu tür yalnızlık için “Aç kalmak yalnız kalmaktan iyidir. Çünkü insan yalnızca, ki kastettiğim şey seçilmiş yalnızlık değil, kabullenmeye zorlandığımız türden bir yalnızlık, kendini insanlığın bir parçası değilmiş gibi hisseder.” diyerek bu durumun acı vericiliğini vurgular. İtilmiş yalnızlık, bireyi sürekli olarak kendi benliğini olduğundan daha hacimli ve güçlü göstermeye sevk eden sahte yanılsamalara iter. Maddi birikime, ünvanlara, dışsal sembollere sığınma çabası, itilmişliğin yarattığı derin incinebilirlik duygusuyla savaşıma arayışından başka bir şey sunmaz. Bu çabalar, yalnızca yalancı bir optik kırılma yaratarak benliği şişirir. İtilmiş yalnızlık, insanın kendi varoluşsal acısıyla yüzleşemediği, onu çözemediği ve bu yüzden çevresindeki dünyadan çekildiği bir korkaklık ve tembellik sureti sergileyebilir. Bu ruh, kendi sorumluluğunu üstlenmek yerine kendini bir mağduriyetin konforlu ama yozlaştırıcı

yatağına bırakır. Bu kaçış, ruhsal çürümenin en belirgin alameti, insanı canlı canlı ölüme mahkûm eden bir azaptır.

Yalnızlığın Sınır Çizgisi

Yalnızlığın bir kıymet hükmü taşıması tamamen iradenin ağırlığına bağlıdır. Eğer yalnızlık, insanın kendi içsel dünyasını, ahlaki sorumluluğunu, üslubunu ve derinliğini korumak adına atılmış onurlu bir adım ise bir erdem ve yüceliktir. Ayfer Tunç’a göre, “Seçilmiş bir yalnızlık olsun ya da olmasın, yalnızlık insanı değerli kılan, soylu bir taraf var. Yalnız insan geçmişine bakabilir, geçmişinden acı duyabilir, kederlenebilir ama bakabilir.” Ancak yazar, istenmediği hâlde yalnız kalmayı ifade eden terk edilmişliği ayırır: “Oysa terk edilmişliğin soylu bir yanı yok. Acınası bir durum, sen istediğin hâlde istenmemek.” Bu ruh, insanlardan fiziki olarak uzaklaşırken bile aslında tüm insanlığın meselelerine en derin şekilde yakındır zira o, geri çekilişinde, kendi türünün en yüksek potansiyelini gerçekleştirmeye çalışır. Bu, insanlığa dair bir nefret olmayıp daha iyi bir temas kurabilmek için kendini yeniden kalibre etme çabasıdır. Fakat yalnızlık, can sıkıntısının dayanılmaz bir hâl aldığı, sosyal izolasyonun zorunluluk ve kaçınılmazlık taşıdığı bir durum ise o zaman insanı bayağılığın ve yok oluşun girdabına sürükleyen ruhsal çürümenin ilk alameti olur. Bu yalnızlık, kendini yaratıcı bir eyleme çevirmeyi başaramaz, boşlukla yüzleşmekten kaçınır

ve bu yüzden o boşlukta erir gider. Nihayetinde, kalabalığa duyulan nefretle kendi kendine yetebilme vasfının hazzını ayıran o ince çizgi, insanın kendisiyle yüzleşebilme cesaretidir.

Yalnızlık, sadece fiziki bir durum olmayıp ruhun dinginliğe mi yoksa yabancılaşmaya mı yelken açtığını gösteren pusuladır. İrade, bu pusulanın iğnesini daima bilgelik yönüne yani seçilmiş yalnızlığın ihtişamına çevirmelidir. Yalnızlığın kıymeti, onun zorunluluk taşımayışında, bilakis soylu bir tercih oluşunda yatmaktadır. Bu, insan olmanın en ağır, en derin ve en hakiki imtihanıdır. Bu imtihanı geçen ruh, yeryüzünde kendi kalesini kurmuş, dış dünyanın fırtınalarından uzak, özgür ve dingin bir varoluş inşa etmiştir.

Kaynakça

- SENECA, *Ruh Dinginliği Üzerine*, Çev. Bedia Demiriş, Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Arthur SCHOPENHAUER, *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*, Çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Şükrü ERBAŞ, *Yalnızlık Heceleri*, Ümit Yayıncılık, 2003.
- Wilhelm SCHMİD, *Aşk*, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, 2022.
- Wilhelm SCHMİD, *Sakin Olmak*, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yayıncılık, 2019.
- Ayfer TUNÇ, *Âşıklar Delidir ya da Yazı Tura*, Can Yayınları, 2018.
- Paulo COELHO, *Zahir*, Çev. Emrah İmre, Can Yayınları, 2020.
- Charles BUKOWSKI, *En İyi Adamlar Yalnızken Güçlüdür*, Çev. Avi Pardo, Parantez Yayınları, 2008.
- Nika V. SEGUI, *Tek Başına Hayatın Tadını Çıkarmak*, Çev. Emir Acar Çobanoğlu, Destek Yayınları, 2024.

Modern yalnızlık, yalnızca insanlarla kurulan yatay ilişki eksikliğinden değil Allah ile olan dikey ilişkinin kopuşundan doğan ontolojik boşlukta tezahür eder.

■ Söyleşi: Esmâ TÜRKSEVEN

Prof. Dr. Asım YAPICI
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

İnsanlık tarihi boyunca hiç olmadığı kadar “bağlantıda” fakat bir o kadar da “temassız” olduğumuz garip bir paradoksun içinden geçiyoruz. Modern dünya, bizlere dijital ağlarla örülü devasa bir meydan sunarken bireyi kendi ekranının loş ışığında, kalabalıklar içinde bir başına bırakan “yalnızlık salgını” da beraberinde getirdi. Kendi rızamızla ördüğümüz o “seçilmiş yalnızlık” kaleleri ile modern sistemin bizi ittiği “kimsesizlik” arasındaki ince çizgi nerede başlıyor? İnsani bağların bu denli zayıfladığı bir çağda, ruhun anlam arayışı bu boşluğu nasıl doldurabilir? *Aile Dergisi* olarak bu ay, yalnızlığın psikolojik katmanlarını ve inancın bu modern buhrandaki sağaltıcı rolünü Prof. Dr. Asım Yapıcı ile masaya yatırdık.

Din psikolojisinde insanın Yaradan ile kurduğu bağın, dünyadaki diğer bağlar için bir “güvenli üs” oluşturduğu kabul edilir. Modern bireyin yaşadığı bu derin yalnızlığı, “Yaratıcı ile kurulan dikey bağın kopması sonucunda oluşan bir ontolojik boşluk” olarak okumak mümkün müdür? Bu boşluk nasıl dolar?

Din psikolojisi açısından değerlendirildiğinde insanın Allah ile kurduğu bağın bir “güvenli üs” ya da bir “emniyet adası” işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Bu anlamda modern bireyin yaşadığı derin yalnızlık duygusunu “Yaratıcı ile kurulan dikey ilişkinin kopmasıyla oluşan ontolojik boşluk” şeklinde değerlendirmek mümkündür. Çünkü bu bağ zayıfladığında birey yalnızca inanç zeminini değil varoluşunu taşıyan sütunları yani “güven”, “yön/istikamet” ve “anlam” duygusunu kaybeder. Bu duyguların kaybolması, hayatın ve varoluşun amacının önce belirsizleşmesine daha sonra ise büsbütün yitirilmesine sebep olur. Bu nedenle çağdaş insan, yaşadığı ontolojik boşluğu gidermek istiyorsa öncelikle Allah ile manevi bağını koruyabilmeli; şayet bu bağ kopmuşsa tam bir iman ve güvenle Allah’a teslim olarak yeniden O’nunla manevi ilişkisini tesis etmelidir. Zira birey ancak böyle bir ilişki ile kendisini hem korunmuş hem de anlamlı bir bütünün parçası olarak deneyimler. Buna karşılık bireyin yalnızlık karşısında kendini yakalamak, duygularıyla yüzleşmek ve farkındalığını artırmak

arzusuyla içe kapanması, ontolojik temelli anlam boşluğunu çözmek bir yana daha da derinleştirebilir. Çünkü asıl sorun, çoğu zaman bireyin kendisiyle ilgilenmemesinden değil hem aşkın olanla hem de başkalarıyla kurduğu ilişkilerin kopmuş ya da çözülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada insanlarla kurulan ilişkiler özellikle diğerkâmlık, dikey ilişkiden beslenen tamamlayıcı işlev olarak devreye girer. Birey başkasına yöneldikçe bir yandan ben merkezli düşünce yapısından uzaklaşır diğer yandan kendisini aşan bir anlamın parçası hâline geldiğini hissederek. Dahası bu his, onu ontolojik düzeyde dönüştürmeye başlar. Belirtmek gerekir ki bu süreçte sadece insanlara yönelmek, Allah ile kurulan ilişkinin yerini tam olarak dolduramaz. Daha açık ifadeyle birey, Allah ile manevi bağını kurdukça (dikey ilişki) ve insanlarla temasını güçlendirdikçe (yatay ilişki) olgunlaşmaya, kökleşmeye, sınırlarını ve gücünü fark etmeye, böylece varlık ve zenginlikleriyle böbürlenmemeye, yokluk ve fakirliklerine de isyan etmemeye başlar. Bu durumda, insanın iç dünyasında hedonik arzular değil huzur ve sekinet hâli istikrar kazanır. Demem o ki modern yalnızlık, yalnızca insanlarla kurulan yatay ilişki eksikliğinden değil Allah ile olan dikey ilişkinin kopuşundan doğan ontolojik boşlukta tezahür eder. Diğer bir deyişle yaşanan ontolojik boşluk; Allah’a güven ve teslimiyetle temellenir, başkalarıyla

kurulan ilişkiler ve diğerkâmlık üzerinden gelişir ve köklenir. Tam da bu noktada aşkın yanımla içkin yanımlar anlamlı bir bütün oluşturur.

Geleneksel yapıda mabetler, bireyi toplumsal bir dokuya (ümme/cemaat) entegre ederek “itilmişlik” hissini minimize ediyordu. Günümüzde bu kolektif ibadet alanlarının yerini alan dijital platformların, insandaki “bir bütünün parçası olma” ihtiyacını karşılamaktan ziyade narsisizmi besleyerek yalnızlığı derinleştirdiğini söyleyebilir miyiz?

Gerçekten de geleneksel dünyada mabetler, sadece ibadet etme mekânı değildi. Bununla birlikte insanlara kimlik ve dünya görüşü vererek

Modern insanın yaşadığı “yalnızlık” seçilmiş bir inziva değil istem dışı gelişen bir ilişki kaybıdır. Öyle ki birey, ne yatay düzeyde derin ve süreklilik taşıyan ilişkiler kurabilmekte ne de kendisini aşkın bir referansa bağlayabilmektedir.

onu kendisini aşan bir bütünün parçası hâline getiriyordu. İşte bu duygu; bireyin kalabalık içinde yalnızlık, ruhsal yabancılaşma, kaybolma ve itilmişlik hislerini doğal olarak törpülüyordu. Çünkü orada kurulan bağ hem aşkın olana hem de topluluğa yönelen çift katmanlı bir aidiyet ürettiyordu ve bu aidiyet, bireyin varoluşunu anlamlı ve amaçlı bir zemine oturarak boşluk hissi yaşamasını engelliyordu. Buna karşılık günümüzde bu güvenli yapının yerini alan dijital platformlar, görünürde geniş bir ağ sunmasına rağmen bireyi derinlikli bir ilişkinin parçası kılmaktan ziyade sürekli onay arayan ve görünür olmaya zorlayan pasif bir varlığa dönüştürmektedir. Tam da bu noktada dijital ortam bireyin “bir bütünün parçası olma” ihtiyacını karşılamak yerine onu narsistik bir döngü içinde yeniden üretmektedir. Burada kurulan ilişki; karşılıklılık ve süreklilikten ziyade beğeni, takip ve temsil üzerine kurulu olduğu için gerçek bir aidiyet üretmez. Aksine bireyi merkeze alarak onu daha da yalnızlaştırır. Her ne kadar bu platformlar belirli ölçüde bir telafi alanı sunuyor gibi görünse de bu telafi süreci yüzeysel olduğu ve geçici kaldığı için bireyin ihtiyaç duyduğu derin bağlanma ve süreklilik duygusunu sağlayamamaktadır. Sonuç olarak mesele yalnızca ilişki kuramamak değil kurulan ilişkinin niteliğinin zayıflamış olmasıdır. Mabet, bireyi “ben”den “biz”e taşıyan bir ilişki üretirken dijital platformlar “biz” görünümü altında “ben”i

büyüten bir yapı kurmaktadır. Bu durum, modern yalnızlığı sadece artırmakla kalmayıp aynı zamanda derinleşen bir yalnızlık ve aidiyet krizi üretmektedir.

Tasavvuftaki “halk içinde Hak ile beraber olma” veya “halvet” kavramı, seçilmiş yalnızlığı ruhsal bir tekâmül aracı olarak sunar. Modern insanın yaşadığı “itilmişlik” ile bu bilinçli “inziva” arasındaki psikolojik ayrımı nasıl yapmalıyız? Modern yalnızlık neden tekâmül değil de buhran yaratıyor?

Halvette yaşanan yalnızlık; yanımızda yöremizde insanların olmaması, çaresizlik içinde kıvrınma ve “Kimse beni anlamıyor.” düşüncesi içinde boğulma olmayıp yönü belirlenmiş bir ilişki yoğunlaşmasıdır. Halvetteki birey, insanlarla olan temasını askıya alırken bu süreçte ortaya çıkan alanı Hak ile kurduğu güçlü ve anlam yüklü ilişki ile doldurur. Dolayısıyla orada gerçek bir boşluk değil bilinçli bir tercih söz konusudur. Buna karşılık modern insanın yaşadığı “yalnızlık” ise seçilmiş bir inziva değil istem dışı gelişen bir ilişki kaybıdır. Öyle ki birey, ne yatay düzeyde derin ve süreklilik taşıyan ilişkiler kurabilmekte ne de kendisini aşkın bir referansa bağlayabilmektedir. Bu nedenle halvet yalnızlığı, ilişkiyi daraltarak derinleştiren bir süreçken modern yalnızlık ilişkinin kaybolmasına neden olan bir durumdur. Aradaki psikolojik fark tam da burada belirginleşir. Halvette yalnızlık, baştan itibaren güçlü bir

ilişki tarafından taşındığı için bireyi toplar, derinleştirir ve tekâmüle yöneltir; kalabalık içinde yalnızlık ise ilişkisizlikten mülhem bireyi dağıtır, yönsüzleştirir ve buhrana sürükler. Modern birey, bu boşluğu çeşitli yollarla telafi etmeye çalışsa da -dijital temaslar, yüzeysel ilişkiler ya da geçici anlam üretimleri- bu telafi girişimleri derinlik ve süreklilik üretmediği için yalnızlığı ortadan kaldırmaz hatta daha da görünür kılar. Tasavvufta birey yalnızdır ama ilişki içindedir, modern dünyada ise birey ilişkisiz kaldığı için yalnızdır.

İlişkilerin “kutsal bir emanet” olmaktan çıkıp “karşılıklı fayda” odaklı seküler bir sözleşmeye dönüşmesi, insanın insana olan tahammülünü ve sadakatini nasıl etkiledi? Bu durum, modern yalnızlığı tetikleyen bir “ilişkilerin araçsallaşması” sorunu yaratmış olabilir mi?

İlişkilerin “kutsal bir emanet” olarak görüldüğü geleneksel dünyada, bireyler arası bağlar yalnızca karşılıklı beklentilere değil aynı zamanda aşkın bir anlam zeminine dayanan sorumluluk ve sadakat üzerine kuruludur. Böyle bir ilişki; sabır, tahammül ve süreklilik üretir. Seküler hayatta ilişkiler “karşılıklı fayda” esasına dayalı sözleşme gibidir. Günümüzde, ilişkinin değerini sağladığı katkı ile ölçen kırılğan bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm, bireyin karşısındakini bir “emanet” olarak değil belirli ihtiyaçları karşıladığı ölçüde anlamlı olan bir unsur olarak görmesine yol

Birey, Allah ile manevi bağı kurdukça ve insanlarla temasını güçlendirdikçe olgunlaşmaya, kökleşmeye, sınırlarını ve gücünü fark etmeye, böylece varlık ve zenginlikleriyle böbürlenmemeye, yokluk ve fakirliklerine de isyan etmemeye başlar.

açmakta dolayısıyla tahammül ettiği düşmekte, sadakat ise koşullu ve geri çekilebilir bir nitelik kazanmaktadır. Artık ilişkiler, zorluklar karşısında korunması gereken bir bağ olmaktan çıkarak verimliliğini yitirdiğinde sonlandırılabilir bir düzenlemeye dönüşmüştür. Maalesef bu durum, ilişkilerin araçsallaşmasını beraberinde getirmekte, dolayısıyla insanlar ötekiyle kurduğu ilişkiyi bir amaç değil bir araç olarak deneyimlemektedir. Esasen modern yalnızlık duygusunun ardında yatan nedenleri bu çerçevede arayabiliriz. Çünkü araçsallaşan ilişkiler derinlik, süreklilik ve karşılıksızlık üretmekte zorlanır. Bu da bireyin kendisini gerçekten ait hissedebileceği bir ilişki zemininin zayıflamasına neden olur. Her ne kadar bu

tür ilişkiler kısa vadede belirli ihtiyaçları karşılayarak bir tür telafi işlevi görse de uzun vadede bireyin aradığı güven, bağlılık ve koşulsuz kabul duygusunu sağlayamadığı için yalnızlık duygusunu azaltmak yerine daha da görünür hâle getirir. Bu nedenle, ilişkilerin araçsallaşması yalnızca ahlaki bir dönüşüm değil aynı zamanda kalabalık içinde yalnızlığı besleyen temel psikolojik dinamiklerden biridir.

Yalnızlık çoğu zaman ölümü ve sonluluğu hatırlatır. Modern dünyanın sunduğu sonsuz eğlence ve meşguliyet, bireyi kendi gerçeğiyle baş başa kalmaktan korkar hâle mi getirdi? Bireyin itilmişlikten duyduğu acı, aslında kendi fâniliğiyle yüzleşememe korkusu olabilir mi?

Yalnızlık duygusunun ölümü ve sonluluğu hatırlatan doğası, din psikolojisi açısından onun basit bir sosyal eksiklik değil doğrudan varoluşsal bir yüzleşme alanı olduğunu gösterir. Bu nedenle yalnız kalmak, bireyi kaçınılmaz biçimde acizlik, kimsesizlik, dayanaksızlık, tekinsizlik ve nihayet fânilik düşüncesiyle karşı karşıya getirir. Geleneksel dinî bağlamda bu karşılaşma, korkulması gereken bir durum değil tam tersine anlamın derinleştiği ve aşkın olanla ilişkinin yoğunlaştığı bir eşik işlevi görür. Modern ve onu takip eden postmodern dünyada ise sürekli eğlence, meşguliyet ve uyarım üretimi yani haz temelli yaşama arzusu söz konusu yüzleşmeyi erteleyen bir kaçınma

stratejisine dönüşmüştür. Birey, dış dünyaya yöneldikçe kendi içsel gerçekliğinden uzaklaşır fakat yalnız kaldığında bu bastırılmış gerçeklik yeniden ortaya çıkar. Hatta yalnızlık, anlam üretilebileceğimiz bir alan olmaktan çıkarak kaygı ve buhran üreten bir deneyim hâlini alır. Bu noktada modern yalnızlık, yalnızca başkalarının yokluğundan kaynaklanan bir itilmişlik duygusuna indirgenemez. Bununla birlikte o, bireyin çaresizlik, güvensizlik ve fânilik duygusuyla baş başa kalamama durumunu doğurur. Daha açık bir ifadeyle, birey yalnızlıktan değil yalnızlıkta karşılaşacağı hakikatten kaçmak ister. Bu kaçış; dijital meşguliyetler, yüzeysel ilişkiler ya da haz odaklı yaşam biçimleriyle telafi edilmeye çalışılabilir. Ancak telafi girişimleri geçici bir çözüm sunsa da fânilik bilincini ortadan kaldırmaz. Fânilik gerçeği, hayatı ıskalama korkusuyla haz merkezli bir hayatı “olmazsa olmaz” şeklinde dayatabilir. Kişi, Allah ile ruhsal ilişkisini kuramadığı sürece “Can ve beden Allah’tan emanettir.” anlayışını kabullenmekte zorlanır hatta “Canım da bedenim de benim mülkümdür, dilediğim gibi tasarrufta bulunabilirim.” şeklinde düşünmeye başlar. Öyle bir nokta gelir ki birey, diğer insanların kendisinden sadece faydalanmak için etrafında var olduğunu, şimdi ise yanında ve yakınında kimsenin olmadığını fark eder. Sosyal ölüm duygusu yaşamaya başlar. Bu da depresyon dahil psikolojik buhranlara kapı aralar.

MODERN ÇAĞ VE YALNIZLIK SORUNSAI

Dr. Kübra ÇİÇEKİ
DİB Başkanlık Vaizi

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَيِّنُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَنْ
يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ شَكُورٌ

“İşte bu Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: ‘Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.’ Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”

(Şura, 42/23)

Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bad-ı sabadan gayrı

Fuzuli

Modern çağın rüzgârına kapılan günümüz insanı gündelik yaşamın koşturmacası içinde giderek yalnızlaştı. Görünürde, içine girdiği döngüden zaman bulamaması buna sebep olurken aslında bu bireyselleşme adına kaldırım taşlarını döşediği yolun onu ulaştırdığı noktaydı. Modern zamanlarda insanın kıymeti ve değeri, amaç ve hedefinde ne kadar başarılı olduğuyla paralel algılandı. Geleneksel ahlak anlayışının, insani vasıfların, değerlerin bir kenara bırakıldığı bu dönemde, toplumsal düzlemde değişen algılar insanların bireysel hayatlarında da etkili oldu. Son yüzyılda insanı merkeze alan indirgemeci yaklaşım ile teorik temellerinin oluşturulduğu bencilliğin yükselen anlayış olması diğerkâmlığı öldürürken paralelinde ilerleyen ve hazzı merkeze alan hedonist yaklaşım da kanaati, vefayı, sabrı yok etti. Artık dost, akraba, konu komşu kişinin mutluluğuna hizmet etmiyorsa, amaçlarını gerçekleştirilmesinde ve başarılı olmayı istediği alanlarda ona destek sağlamıyorsa onun için anlam ifade etmez hâle geldi. Çünkü o güne kadar korunan normlar, değerler ve kişinin faydasına olmayan her şey modernite ile saçma kabul edilmiş, zamanla toplum içinde geniş uygulama sahası bulacak bir hüviyet kazanmıştır.

Bireyselleşme adı altında modern insan kendisini hapsedecek zincirlerin halkalarını bizzat yine kendisi birleştirmiş, teorik zemin ise Machiavelli'nin amaç uğruna her şeyi meşru kabul eden “oportünist” yaklaşımıyla tamamlanmıştır. Artık modernite ile görünür olan “değer kaybı”, İslam dininin müntesiplerine öğütlediği insan ilişkilerinde dengeyi sağlama, karşısındaki de hakkını koruma ve bağların kopmaması kurallarının yavaş yavaş gündemden düşmesine sebep oldu. Fıtratın aksi yönünde kaydedilen gelişmelerle aslında kendi ayağına çelmeyi takan insan, nefsinin esiri olduğu bu yolda kendisine en büyük kötülüğü yine “kendisi” yapmış oldu. Hâlbuki Cenab-ı Hakk'ın koyduğu kurallar, korunmasını istediği bağlar; insan onuruna, şerefine ve haysiyetine yaraşır mutlu ve huzurlu bir hayat

sürmesi içindi. Allah Teâlâ'nın korunmasını istediği bağların başında, "Onlar Allah'ın korunmasını emrettiği bağı koruyan, Rab'lerine saygıda kusur etmeyen, hesabın kötü sonuç vermesinden korkan kimselerdir." (Rad, 13/21) ayet-i kerimesiyle dikkat çektiği sıla-i rahim gelmektedir. "...Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten sakının..." (Nisa, 4/1) ayetinden de anlaşıldığı üzere insanın akrabaları, komşuları ve ailesiyle kurduğu yakınlık onun Allah ile kurbiyetine vesiledir.

İlişkilerin korunmasında herkesin sorumlulukları vardır. Hz. Peygamber, Allah Teâlâ'nın sıla-i rahim için "Ey akrabalık bağı! Her kim sana bağlı bulunur (hısımlık bağına ekler) durursa, ben de ona rahmetimi ekler dururum, kim de seninle münasebetini keserse, ben de ona rahmetimi keserim!" (Buhari, Edeb, 13) buyurduğunu hatırlatarak herkesin üzerine düşen payı alması gerektiğini bizlere aktarmaktadır. Dünyada kendine özgü ve biricik hâliyle özgün ve özgür bir birey olan insan, varoluşunun sorumluluğuna sahip ve bütün eylemlerinden sorumlu olma açısından ontolojik olarak yalnızdır. Dünyada iken hayatını paylaştığı herkes ise onu ancak sosyal yalnızlıktan koruyabilir. İnsanın kurduğu ilişkiler, dünya hayatının güzelleşmesini sağladığı gibi aynı ilişkiler çok zorlayıcı da olabilir. Sıla-i rahim bağları içinde kıskanç, haset figürlerle ilişki kurmak ve bu tür kimliklere tahammül etmek

komşu, dost, akrabayla bağı korumak kişiyi bazen zorlar. Bu noktada Allah'ın emrini yerine getirmek için nefesine zor ve ağır gelen şeyleri yapması kişinin tekâmül yolunda aşacağı bir eşiktir. Buradan hareketle, tasavvufi anlamda insanlardan kaçıp yalnız kalan kişinin Hakk'a ulaşmak için yaptığı manevi yolculukta katettiği mesafe, toplum içinde yaşayıp insanlarla iletişimi ve ilişkisini dengede yürütenin katettiği mesafeden daha azdır. Aynı zamanda kişinin belli bir müddet uzlete çekilmesi, etrafının kalabalık oluşuna aldanmayıp aslında ontolojik olarak yalnız olduğunun farkına varması, onun çevresindekilerle yapıcı ve anlamlı ilişkiler kurabilmesinde etkilidir.

Yalnızlık, insan duygusunun en derindeki gerçeğidir. Yalnız olduğunu bilen ve bir başkasını arayan tek varlık yine insandır. Bu nedenle, modern dönemde kaybedilen değerlerle bireyselleşme yolunda ilerleyen insan, suni kaygılar ve amaçları gündeme taşıdı. Fitri olandan uzaklaşarak çevresiyle bağı koparan insan oluşan boşluğu durmadan ilerleme, yarışma, rekabet, doyumsuzluk, çekememezlik, düşmanlık gibi duygularla doldurdu. Ancak varoluşuna aykırı olan bu çaba insan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek onu mutsuzluğun merkezi olan yalnızlığa itti. Hâlbuki Kur'an'da müminlerin kardeş olduğu hatırlatılarak Cenab-ı Hak yarattığı kulunun önünde açtığı ufuk ile aslında ona mutluluğunun da yolunu göstermektedir. Akrabalarına ve çevresine sevgiyle yaklaşmak

ve onlara iyilikte bulunup sıkıntılarını gidermek, hasta ziyaretinde bulunmak, cenaze merasimlerine katılmak, herkese selam verip tebessüm etmek, kimseye sıkıntı ve eziyet vermeyerek Allah'ın emir ve kurallarına riayet eden insan aslında aksi olduğunda ortaya çıkacak mutsuzluğunun önüne geçmiş, kendisi için en büyük iyiliği yapmış olur. Bununla birlikte, insan ilişkilerinin zayıflaması ve kopmasında kıskançlık, haset, gıybet, dedikodu gibi Allah'ın hoş görmediği eylemler oldukça etkilidir. Özellikle rekabet ortamının körüklendiği dijitalleşmeyle beraber gerçeklikten uzak olan sanal hayatların yansıttığı günümüzde insan, ötekinin hayatının mükemmelliğine hasetle bakar ve kıyaslama yapmaktan kendini alamaz hale geldi. Allah'ın verdiği nimetin kimsenin gözüne sokulmaması dinin temel öğretilerindendir. Peygamber Efendimiz'in, "Kim bir Müslüman'ın dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse, Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim darda kalan bir kimsenin işini kolaylaştırırsa, Allah da dünya ve ahirette onun işlerini kolaylaştırır. Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse, Allah da dünya ve ahirette onun ayıplarını örter. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da onun yardımcısı olur." (Ebu Davud, Edeb, 60) buyruğu üzere nimet insana emanettir ve kişi başkalarına yardım edebildiği ölçüde kendi kurtuluşunu elde eder.

İSLAM'IN GÜR NİDÂSI

Dr. Ahmet OĞUZ

Cidde Başkonsolosluğu Din Hizmetleri Ataşesi

الْمُؤَذِّنُونَ أَطُولُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

*“Müezzinler, kıyamet gününde insanların
boyunları en uzun (en seçkin ve şerefli)
olanlarıdır.”*

(Müslim, Salat, 14)

Sözlükte “bildirmek ve ilan etmek” manasına gelen ezan, ıstılahta namaz vaktinin girdiğini nasla belirlenen özel sözlerle duyurmayı ifade eder (Cürcani, *et-Ta'rîfât*, “Ezan” md.). Aynı kökten türeyen müezzin ise ezan okuyan kimseyi karşılamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bir yerde bildiri manasında (Tevbe, 9/3) kullanılan ezan kelimesine, terim anlamıyla nida (çağrı) köküyle iki ayette (Maide, 5/58; Cuma, 62/9) işaret edilmiştir.

Namaz, Mekke döneminde farz kılınmış olmasına rağmen (Buhari, Salat, 1; Müslim, İman, 263) o günkü zorlu şartlar ve baskılar sebebiyle namaz vakitlerini topluca bildirecek bir usul henüz teşri kılınmamıştı. Mekke'de müminler kendi imkânlarıyla vakitleri takip ediyor, cemaatle namaz ise kısıtlı imkânlar dâhilinde eda ediliyordu. Hicretle beraber Medine'de İslam toplumunun teşekkül etmesi, namazın bir cemaat disiplini içerisinde kılınmasını ve vakitlerin merkezî bir duyuru ile ilan edilmesini gerekli kılmıştır. Bu dönemde Müslümanlar, başlangıçta namaz vakitlerini gözetmek için bir araya toplanır, sokaklarda “es-salah es-salah” (haydi namaza!) nidasıyla çağrıda bulunurlardı. Ancak bu yöntemin yetersiz kalması üzerine nâkûs (çana benzer bir alet) çalınması, boru öttürülmesi veya ateş yakılması gibi teklifler sunulmuştur. Bu yöntemlerin diğer inanç gruplarının geleneklerini çağrıştırmaması sebebiyle Allah Resulü (s.a.s.) tarafından reddedilmesi (Buhari, Ezan, 1; Müslim, Salat, 1), İslam'ın kendine özgü kimlik inşasının bir tezahürüdür. Bu arayış süreci, hicri 1. yılda Abdullah b. Zeyd'in (r.a.) rüyasında ezan lafızlarını öğrenmesi ve Hz. Ömer'in (r.a.) benzer rüyasıyla teyit edilmesiyle nihayete ermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.): “İnşallah bu hak bir rüyadır.” (Ebu Davud, Salat, 28) buyurarak ezan cümlelerini Bilal-i Habeşi'ye (r.a.) öğretmesini emretmiştir. Hz. Bilal'in Medine'de okuduğu ilk ezanla beraber (Ebu Davud, Salat, 3) Müslümanların hürriyetini simgeleyen en temel İslam şiarı tescil edilmiştir.

İslam fıkhi açısından sünnet-i müekkede kabul edilen ezan (Abdurrahman Çetin, *DİA*, “Ezân”, 12/37), bir beldenin İslam kimliğini belirleyen temel İslami şiardır (Şatıbi, *el-Muvâfakât*, 1/211, 240). Serlevha hadisimizdeki “boyunları en uzun olanlar” ifadesi ise müezzinlerin kıyametin dehşetli

anında Allah'ın rahmetini en ziyade ümit eden ve ilahi lütuf ile mükâfata en çok nail olan mümtaz şahsiyetler olduklarını simgelemektedir (Nevevi, *Şerhu Müslim*, 4/91-92).

Ezanın adabı çerçevesinde; abdestli olmak, yüksek bir yere çıkıp kibleye yönelmek, kelimeleri tertil üzere ağır ağır telaffuz etmek ve sesin gür çıkmasına yardımcı olması için parmakları kulaklara götürmek (İbn Mace, Ezan, 3) bu şiarın köklü sünnetlerindendir. Asr-ı Saadet'te bu görevin sancaktarlığını Hz. Bilal ile birlikte âmâ sahâbi Abdullah İbn Ümmi Mektum (r.a.) yapmış; biri sahur vaktini diğeri ise imsak vaktini haber vererek ibadet düzenini tesis etmişlerdir (Buhari, Ezan, 11; Müslim, Sıyam, 36).

Ezanın şekli adabı kadar tebliğindeki nebevi üslup da dikkat çekicidir. Nitekim Mekke müezzini Ebu Mahzûre'nin (r.a.) kıssası, İslam'ın gönülleri fethetme yönünü açıkça ortaya koymaktadır. Huneyn Gazvesi (8/630) dönüşü ezanla alay eden bu gencin sesindeki yeteneği fark eden Efendimiz (s.a.s.), onu azarlamak yerine göğsünü sıvazlayıp dua ederek bizzat ezan okutmuştur (İbn Hanbel, *Müsned*, 14/91-98). Bu nebevi dokunuşla hidayete eren Mahzûre, ömrünün sonuna kadar (59/678-79) Mekke'de müezzinlik yapmış; Allah Resulü'nün mübarek ellerinin değdiği saçlarını bir nişane olarak hayatı boyunca kestirmemiştir. Kendisinden sonra Mescid-i Haram müezzinliğini oğlu ve torunları yüzyıllarca deruhte etmişlerdir

(Murat Sarıcık, *DîA*, "Ebû Mahzûre", 10/179).

Ezana icabet etmek, sadece lafızları tekrarlamakla kalmayıp bu sesin peşinden cemaate koşmayı ve tüm kâinatın şahitliğine mazhar olmayı beraberinde getirir. Zira Allah Resulü (s.a.s.), bu kutlu davetin ve cemaatle namaz kılmanın değerini şöyle ifade etmiştir: "İnsanlar ezandaki ve birinci saftaki (sevabı) bilselerdi, ezan okumak ve birinci safta yer almak için aralarında kura çekmekten başka bir yol bulamazlar ve (sonunda) kura çekerlerdi." (Buhari, Ezan, 9; Müslim, Salat, 129). Ayrıca "Müezzinin sesini işiten cin, insan ve her ne varsa, kıyamet gününde onun lehine mutlaka şahitlik eder." (Buhari, Ezan, 5) müjdesini vermiştir. Müminin ezan bittikten sonra duasını okuması ise nebevi şefaate vesile kılınmıştır (Buhari, Ezan, 8). Bu kutlu davet, kulu meleklerin istiğfar halkasına dâhil eder. Nurdan yaratılmış melekler özellikle sabah ve ikinci namazlarında camilerde toplanan müminler için hayırla şahitlikte bulunurlar (İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/165). Camide namazı bekleyenler için meleklerin "Allah'ım! Ona mağfiret eyle, merhamet eyle." (Müslim, Mesacid, 274) yakarışları, mümin için en büyük manevi destektir.

Ezan, hayatın her safhasına dokunan bir bereket kaynağıdır. Yeni doğan bebeğin kulağına ezan ve kamet okunması dünyadaki ilk sesin tevhit bilinci olmasını amaçlayan nebevi bir mirastır. Ezana icabetin nihai

sınırını ise Efendimiz (s.a.s.), rehberi olmayan âmâ bir sahabinin dahi ezanı işittiğinde cemaate katılması gerektiğini beyan ederek çizmiştir (Müslim, Mesacid, 255).

Abdullah b. Mesud (r.a.) bu kutsi çağrıya icabetin manevi boyutunu şu sarsıcı sözlerle beyan etmektedir: "Yarın Allah'ın huzuruna (kâmil bir) Müslüman olarak çıkmayı arzulayan kimse, ezan okunan yerlerde (camilerde) bu namazları kılmaya titizlikle devam etsin. Şüphesiz Allah, Peygamberinize (s.a.s.) hidayet yollarını öğretmiştir; bu namazlar da o hidayet yollarının birer parçasıdır. Şayet siz namazlarınızı cemaatten geri kalanlar gibi evinizde kılırsanız, Peygamberinizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Eğer Peygamberinizin sünnetini terk ederseniz, şüphesiz yolunuzu şaşırırsınız. Bir kimse güzelce abdest alıp temizlenir, sonra bu mescitlerden birine gitmek üzere yola çıkarsa; Allah onun attığı her adım için bir sevap yazar, makamını bir derece yükseltir ve bir günahını siler. Vallahi ben öyle günler gördüm ki, cemaatle namazdan ancak münafıklığı herkesçe bilinenler geri kalırdı. Hatta o dönemde hasta bir adam bile iki kişinin desteğiyle getirilerek namaz safındaki yerini alırdı." (Müslim, Mesacid, 256)

Allah'ım! Bizleri bu muazzam davete icabet eden ve meleklerin hayır dualarına mazhar olan bahtiyar kullarından eyle. Bizi ve nesillerimizi, semalarımızı ezansız bırakmayan salih kullarından eyle. Âmin.

Bİ' KELİME

Tahtaboş

Farsça “tahta” ve “örten” anlamına gelen “püş” kelimelerinin birleşiminden türetilen tahtaboş, geleneksel Türk mimarisinin özgün detaylarından biri olan, evlerin üst katlarında veya damlarında bulunan, çevresi korkuluklarla çevrili ahşap taraçalara verilen isimdir. Genellikle çamaşır sermek gibi günlük işler için tasarlanan bu açık alanlar, aynı zamanda sıcak yaz akşamlarında hane halkının serinlemesini ve gökyüzüyle buluşmasını sağlar. Sokaktan bakıldığında evin dış cephesine hareket katan tahtaboşlar, mimari açıdan evin iç mekânını dış dünyaya bağlayan bir köprü görevi görür. Modern yapılaşma ile birlikte yerini beton balkonlara bırakmış olsa da tahtaboşlar, eski İstanbul evlerinin ve Anadolu konaklarının estetik hafızasında yaşayan, evin âdeta nefes alan birer parçasıdır. Bu alanlar, geçmişin komşuluk ilişkilerinde ve ev içi disiplinde hem bir çalışma alanı hem de huzurlu bir dinlenme köşesi olarak önemli bir yer tutar.

Hala Sultan Tekkesi

Bİ' ESER

Kıbrıs'ın Larnaka şehri yakınlarındaki Tuz Gölü kıyısında yer alan Hala Sultan Tekkesi, adadaki İslam varlığının en köklü ve en kıymetli simgesidir. Tekke, ismini Hz. Peygamber'in süt halası Ümmü Haram bint Milhan'dan (r.a.) alır. Hz. Osman (r.a.) döneminde düzenlenen ilk Kıbrıs seferine eşiyile birlikte katılan Ümmü Haram, bugün türbesinin bulunduğu noktada şehit düşmüştür. 1571'de adanın Osmanlılar tarafından fethinden sonra kabri ihya edilmiş; zamanla cami, şadırvan ve misafirhanelerin eklenmesiyle küçük bir külliye dönüşmüştür.

Kıbrıs Türkleri için en önemli ziyaretgâh kabul edilen bu mekân derin bir hürmetle korunmuştur. Öyle ki Birinci Dünya Savaşı'na kadar buradan geçen Osmanlı gemilerinin türbeyi top atışıyla selamlaması, bu kadim mekâna verilen değer eşsiz bir göstergesidir. İçerisinde Hala Sultan'ın kabrini taşıyan ve hakkında çeşitli efsaneler anlatılan devasa taş, tekkenin manevi atmosferini tamamlayan en dikkat çekici unsurlardan biridir.

BİR SORU

Güneşe Çıkamama Hastalığı Nedir?

Tıbbi literatürde “xeroderma pigmentosum (XP)” olarak tanımlanan güneşe çıkamama hastalığı, cildin ultraviyole ışınlarına karşı aşırı hassas olduğu genetik bir durumdur. Normal şartlarda vücut, güneşin DNA üzerinde yarattığı tahribatı belirli enzimlerle onarken bu hastalığa sahip bireylerde söz konusu mekanizma işlevini yerine getiremez. Bu genetik eksiklik neticesinde, güneşle temas eden bölgelerde hızla şiddetli yanıklar, ağrılı döküntüler ve kalıcı lekeler oluşur. Basit bir güneş alerjisinden farklı olarak XP, tedavi edilmediğinde çok daha ağır cilt hasarlarına ve kronik sağlık sorunlarına zemin hazırlar. Ultraviyole duyarlılığı bazen o kadar uç noktalara varır ki hastalar gün ışığında dışarı çıkamaz ve hayatlarını özel korunaklı alanlarda sürdürmek zorunda kalırlar. Görme duyusunu da etkileyebilen bu rahatsızlık, yaşam boyu güneşten tam izolasyon gerektirir. (<https://www.medicalpark.com.tr/>)

BİR BİLGİ

Arktik Bölgesi'nin Beyaz Devleri

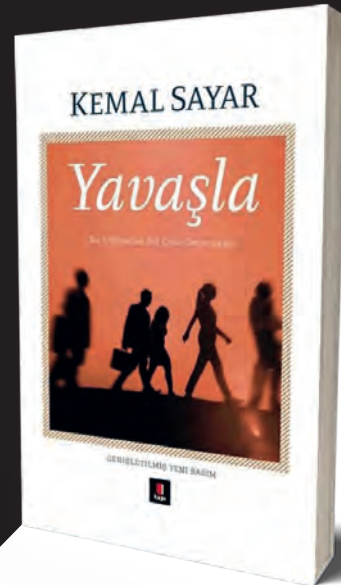

Kutup ayılarının bembeyaz karlar arasında kamufle olmasını sağlayan o ikonik görüntüsü şaşırtıcı bir yanılsamadır. Bu görkemli canlıların kalın kürklerinin altında saklı olan deri rengi aslında tamamen siyahtır. Koyu renk pigmentasyonu, dondurucu Arktik soğukunda hayatta kalabilmek için geliştirilmiş hayati bir savunma mekanizmasıdır. Siyah deri, güneşten gelen sınırlı ısı enerjisini en etkili şekilde emerek vücut sıcaklığının korunmasına yardımcı olur. Üstteki şeffaf ve içi boş kıl yapısı güneş ışığını kırarak beyaz bir görünüm oluştururken ışığı doğrudan deriye kadar iletir. Alttaki siyah deri ise âdeta bir güneş paneli gibi çalışarak bu ıyı vücut içinde hapseder. Eğer derileri kürkleri gibi beyaz olsaydı güneş ışığını geri yansıtacakları için bu zorlu coğrafyada ısınmaları imkânsız hâle gelirdi. Dolayısıyla kutup ayıları aslında beyaz değil siyah derili ve ışığı yansıtan özel bir kürk yapısına sahip olan canlılardır.

BİR ALINTI

Hayatı sadeleştirmek gerekiyor; basit yaşayan insanlar, kanaat edebilenler, ele geçirmeyi reddedenler, kendilerini sınırlandırabilenler bir adım önde yürüyor. Onlar, nadide sarı laleler gibi, ısıltılarıyla dünyayı güzelleştiriyor.

Yavaşla,
Kemal Sayar

RESUL'ÜN (s.a.s.) EŞİĞİNDE

■ Kübra ASLANCI

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. "Kendini kınayan nefse andolsun ki" ilahi hitabının gölgesine sığınarak kaleme aldığım yazıda, kalplere uzanacak ufku ve tesiri Allah'tan niyaz ederim.

Bir kapı kaç kez çalınır? Kaç kez gidilebilir bir kapıya? Usanmadan ama mahcubiyetle ve çaresiz... Her an kâinat bir oluş ve bozuluşa şahitken ve güneş doğmaktan hiç vazgeçmemişken ilahi kapı beni ne kadar daha kabul eder bağına? Hep soluklandığım kapıdan kaç kez daha kaçabilirim, nefesimin kesileceğini bilmeme rağmen? Tüm bu soruları heybeme katıp birkaç damla gözyaşıyla aynı kapının yolcusuyum şimdi tekrar. Her ne vakit ve her ne vaziyette çalmış olsam da açık olan kapıya gidiyorum. Her gün güneşle beraber doğan yolları yürümeyi murat ederken ismini anınca genişleyen göğüs kafesimi, rızanı aradığım diyarlarda

rast geldiğim sevincimi, gökyüzüne sarılıp denize koştuğum zaman gördüğüm kudretini ve lisanımın izah edemeyip ruhumun yaşadığı secdeleri yeryüzü yolculuğuma şahit kıldım. Yolda olmanın, yolda ölmenin hevesiyle şükre sarıldım, gölgesine sığındığım ayetin ilhamıyla ciğerlerimde hakikat meltemi esiyor, dindirme ya Rab! Yıkılmış bir gönül evinin enkazını sırtlanıp geldim, onar beni ya Rab! Dergâhında karanlığa gömülmüş bir kulum, yeryüzünün bütün karanlıklarını aydınlatacak nura sahip Habibini (s.a.s.) vesile kılıp el açtım, boş çevirme ya Rab!

Serüvenim böyle başlamıştı. Bir bataklıkta açan çiçek misali üzerimdeki onca çamur dönüşeceğim çiçeğe engel olamamıştı, aksine çamura bulanmak da bir gün çiçeğe dönüşmenin parçasıydı. İnsan da öyle değil miydi? Hayatı boyunca dizlerine armağan ettiği yaralar, avuçlarında

Yüce Rabb'in azametinin tecelligâhı Kâbe'nin ve yeşil kubbe incisi Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) medfun olduğu Medine'nin, güneşinde kavrulup yağmurunda arındığım, gölgesinde dinlenip sükûnetinde kaybolup özümü bulduğum günlerin hatıralarıyla geçen onca günün ardından gönlüm de ömrüm de şen oldu.

kırıntısı kalmış topraklar,
 üzerine sinen tozlarla kemale
 eren güzergâhı adım adım
 seyretmiyor muydu? Bir
 gün gökyüzüne dayadığı
 merdivenleri tırmanırken
 bir başka gün toprağın
 alnına ilişıyordu gözleri.
 Bir gün semadaki yıldızlara
 uzanırken başka gün bir
 durağın kuytusunda, hüznün
 yağmurlarının sağanağında
 ıslanıyordu. Bu iniş çıkışlar
 da insanoğlunun hakikatiydi
 ve hiçbir zaman tekdüzelik
 müşahede edilemezdi. İhsan ve
 istikamet hâlinde de masiyete
 bulanmış isyankâr hâlde de.
 Belki insan için düştüğü yerden
 acizlik, mahcubiyet ve yüce
 kudretin rahmetine muhtaçlıkla
 ayağa kalkmak sırlı bir eşikti.
 Ağaca yaklaşan âdemoğlunun
 tevbesini bekliyordu böylece
 Rahman. Hacetlerimizi eksiksiz
 giderecek olan... Tek bir hakikat
 vardı, kapısı kıyamete kadar
 açıktı sonsuz bir mağfiretle!

Soluk soluğa kat ettiğim
 patikalar sonunda Resul'ün
 (s.a.s.) mescidine ulaşmıştım.
 Ümmetinden asi bir mücrimi,
 gecenin ansızında koşar adım
 heyecan, endişe ve korkuya
 yenilmişken huzuruna kabul
 buyurmuştu... Sırtlanıp
 geldiğim günahların altında
 ezilen omuzlarımı tüm
 şefkatiyle okşamıştı ve o an yük
 taşımak daha önce bilmediğim
 bir mefhum olmuştu. Cihanın
 göz bebeği oradaydı; ben ise
 gözlerim yerde, ruhum ona
 (s.a.s.) kavuşmanın saadetiyle
 göklerde mesrur ve bahtiyar
 hâldeydim. Ve anlıyordum
 ki kavuşmalar Resul-i Zîşan'a
 (s.a.s.) ise gurbet o gün sıra

olur. Zira orası Medine idi.
 Bahçesinde latif rüzgârı
 hisseden sürurlu müminlerin,
 gökyüzünde hüznle uçan
 kuşların olduğu hasret diyarıydı.

Medineli günler ömrüme
 yaren olurken güzüm bahara
 dönüyordu. Hayat defterime
 sayısız hamdler iliştiriyordum
 an an. Mescid-i Nebevî'de,
 cennet bahçesinden bir bahçe
 "hane-i saadet"te kıldığım
 iki rekât namazla dünya
 nimetlerinin en şereflişine
 mazhar oluyordum. Sahi,
 dünyada cennet bahçesine
 açılan pencere Resul'ün (s.a.s.)
 divanından başka nerede
 olabilirdi ki? Saadet de gül
 kokuyordu o divanda. Bedir
 Savaşı'nda kudretinden bir
 cüz ve inayetle Habibine
 (s.a.s.) ve yeryüzünün en
 hayırlı nesline yardım için
 gönderdiği üç bin melek, dağın
 eteklerinde sinemi okşuyordu

ve bu kez benliğimi günahın
 girdabından kurtarmak
 için inmişlerdi âdeta... Kum
 tanelerini avuçlayıp savururken
 günahlarım süzülüyordu
 parmak uçlarımdan. Uhud'da
 peygamber ihtarına sadık
 kalamamanın yaralarıyla
 savruluyordum. Peygamber
 (s.a.s.), Allah'tan her ne
 getirdiyse ona ittiba etmenin
 ehemmiyetini idrak ediyordum.
 Efendimizin (s.a.s.) aziz
 hatırası Kuba'da hicranım
 vuslata dönüşüyordu. Hicretin
 eşsiz yolcusu Peygamber
 Aleyhisselam'ı bekleyen ensarın
 şevkiyle dolaşıyordum Medine
 sokaklarında.

Sonra müteessir bir sabahın
 aydınlığına uyanıyordum. Her
 şey ağırlaşmış, yavaşlamıştı
 sanki ayrılık gününün sancısıyla.
 Ravza-i Mutahhara'nın
 bahçesinden son kez bakarken
 yeşil kubbeye, Resul (s.a.s.)

ile vedalaşmanın acısıyla harlanıyordu benliğim. Sonra, bitmez tükenmez hazinesine sığınarak bu fakiri yeniden misafir etmesi için Rabb'ime niyazda bulunuyordum. Tekrar huzuruna çıkacağım günlere hasretle tutunuyordum. Bir dua daha yankı buluyordu semada: Tüm yollarımı nazlı Nebi'ne (s.a.s.) çıkar ya Rab!

Tesellimi ise mükerrerrem şehir Mekke'de buluyordum. Kalplerin kıblesine yönelip lütfu engin Allah'ın davetine şükür namazıyla minnetimi ısmarlıyordum. Siyah örtüsüne bürünmüş inci, mübeccel ve mukaddes beldenin kubbesi altına bedenim ulaşmışken

İnsan için düştüğü yerden acizlik, mahcubiyet ve yüce kudretin rahmetine muhtaçlıkla ayağa kalkmak sırlı bir eşikti. Ağaca yaklaşan âdemoğlunun tevbesini bekliyordu böylece Rahman. Hacetlerimizi eksiksiz giderecek olan... Tek bir hakikat vardı, kapısı kıyamete kadar açıktı sonsuz bir mağfiretle!

ruhum da ruhuna bürünsün istiyordum. Nur Dağı'nda, Nur-i Yekta'nın (s.a.s.) ayak izlerine ayak izlerim karışırken ömrümü feda edip zillete değil izzete kavuşacağım yolu öğreniyordum. Sanki Hira'da o ses hâlâ yankılanıyordu: Oku, yoktan yaratan padişahın şaniyla! Ram ol hilkatinin eşsiz nimetlerine. Koyul yoluna, topal da olsan sakat da kalsan uykuya da dalsan koyul! Sevr Mağarası'nda dünyanın korkularından örümcek ağıyla korunuyordum. Varlığımın yok olduğu tavafta arşa ulaşıyordu yakarışlarım. Mahşerden bir an yaşıyordum, binlercesiyle omuz omuza yürürken. Tam da tavafin telaşını, mahşer günü kabirlerden dirilişi ve huzur-u ilahiye varışı anlamak için yaşıyordum. Yürüyüşün menzilinde Cenab-ı Hakk'ın huzuru ve vadettiği buyruğu vardı. Ne derim, nasıl anlatırım bir ömrü heba etmeyi? Nasıl silerim şimdi emanetine ihanet ettiğim günleri? Resul'ün (s.a.s.) "Ölmeden evvel ölünüz..." emr-i fermanını bugünüm ihata ediyordu hücrelerine kadar. Sonra, selim kalple iltica ediyordum Kâbe'nin ev sahibine: Ey Rabb'im! Şanına affetmek yaraşır, hevalarımdan zuhur eden zulmeti sana ünsiyet etmeme vesile kıl ve beni de affet. Hz. Hacer'in teslimiyetinin ardına gizlenen ilahi lütuf çölü yeşerttiği gibi imkânsızlıklarımı da yeşertiyordu. Susuzluktan bitap düşen İsmail'e (a.s.) endişelenmiş anne yüreğiyle ve sabırla koşuyordum nefsimin tepelerini. Korkularımdan

emin kılan Allah'ın adıyla yudumluyordum zemzemi. "El-Vehhab" olan kudrete hayran olarak yürüdüğüm her demde, her köşeye bir dua bırakıyordum. Gecemin günümü inşa ettiği, günümün geceme ışık tuttuğu günlerin ardından her kavuşmanın hazin sonu ayrılığa pencere aralıyordum ve en ıssız ayrılığı yaşıyordum gönüm son kez Kâbe'ye bakarken. Beytullah'a arkamı dönüp gidecek olmanın elemiyle yanıp kavruluyordum. Gözyaşlarım da dindirmiyordu bu ateşi. Tevhidin nişanesi gönül mabedime veda etmiyordum aslında, bilakis tekrar görüşmek umuduyla Allah'a münacatta bulunuyordum. Kalbimin yönü yeniden kavuşuncaya dek hep beytine baksın ya Rab!

Bir kutsal topraklar ziyareti kaç kez sarar yaralarımı? Kaç mendil daha uzatır gözyaşlarımı? Kaç gün daha kalbimi asude kılar? Kaç baharı daha terennüm eder? Heybemdeki ürkek yüreğin sorularını meftun olmuş bir gönlün sualleriyle değiştirdim. Annesinden doğmuş ilk günkü nazenin ruh gibi her şey şimdi... Yüce Rabb'in azametinin tecelligâhı Kâbe'nin ve yeşil kubbe incisi Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) medfun olduğu Medine'nin, güneşinde kavrulup yağmurunda arındığım, gölgesinde dinlenip sükûnetinde kaybolup özümü bulduğum günlerin hatıralarıyla geçen onca günün ardından gönüm de ömrüm de şen oldu... Şimdi duam o ki tesiri benimle kabre kadar uzasın...

FİLİSTİN'İN YALNIZLIĞI: KUŞATMA VE KÜRESEL SESSİZLİK

■ Doç. Dr. Abdullah ALTUNCU

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yalnızlığı sadece insanın insanla kurduğu ilişki bağlamında, kişisel bir tavırla veya psikolojik bir vakayla sınırlandırmak bütün insanlığı ilgilendiren daha büyük bir küresel soruna karşı duyarsızlığı ifade eder. Hâlbuki son dönemde, milyonlarca insanın kitlesel

olarak yalnızlaştırıldığı ve binlerce kilometrekarelik alanın izolasyona tabi tutulduğu bir sürecin şahitleri olduk. Koparılan, parçalanan ve birbirinden ayrı tutulan Kudüs'ün, Batı Şeria'nın ve Gazze'nin insanlarından bahsediyorum. Yıkılan evlerinin anahtarlarını ipek mendiller içinde saklayan, bir taş parçasını

ve bir avuç toprağı en aziz hatıra olarak taşıyan insanlardan. Üzüntü ve keder adına tarihte yaşanmış her ne varsa bir asır boyunca hepsini gören insanlardan. Baskı, işkence ve zulüm altında yüzyılın son soykırımına uğrayan, yalnızlığa terk edilen ama Allah'ı sığınak bilip ona yakın olma gayretindeki insanlardan...

Önce Filistin Yalnızlaştırıldı

İncir ve zeytinin bereket bahsettiği, limon ağaçlarının gölgelenen ve üzerinde neşeyle koşuşturan çocuklara anne şefkati gösteren bu diyarlar artık kana bulanmaktadır. Masumların cansız bedenlerini saklayan, harap edilen binaların moloz yığınlarını sırtlanan sokaklarda sadece

barut kokusu duyulmakta. Son bir asırda çevresi mübarek kılınan bu topraklarda zalim postalları ve tank paletleri gezinir oldu. Etrafını yüzlerce kilometrelik duvarların çevirdiği bu coğrafyada toprak hapsedilmekte ve kopararak parça parça edilmekte. Beton bloklar, gözetleme kuleleri, tel örgüler, kontrol noktaları ve her an devam eden bir yıkım. Filistinlilerin gündelik hayatını parçalayan, köyleri tarlalardan, insanları eş, dost ve akrabalarından, öğrencileri okullardan, hastaları sağlık merkezlerinden ayıran bir yıkım. Kelimelerin sesini duyuramadığı bu topraklarda resimler ortaya çıkıyor. Batı Şeria'yı çepeçevre saran metrelerce yükseklikteki duvarların üzerindeki resimler. Filistin'in parçalanmış coğrafyasında susturulmak ve yalnızlığı sürdürülmek istenen bir halk, betonun üzerine çizilen her figürle dünyanın karşısına çıkarak sağır kulakların ve kör gözlerin hesabını soruyor. Bu sınır boyunca ilerlediğinizde sizi kimi zaman duvarın ardına uzanan bir merdiven karşılamakta, kimi zaman da gökyüzüne açılan hayalî bir pencere. Bazen de özgürlüğe kanat çırparak göğe süzülen ama üzerinde çelik yelek bulunan hedef altında bir güvercin. Sonraki resimlerde de kuşlar yer almakta. Anahtarlar, zeytin dalları, pencereler ve kapılar... Bunlarla özgürlüğe, sıcak yuvalara, geçmişin hatıralarını saklayan topraklara duyulan özlem anlatılmakta. Bir de Filistin topraklarının yanında koca bir halkı hapseden bu

yüksek duvarların yıkılacağına dair inancı. En çok da çocuklar var bu resimlerde. Elllerinde balonlarla yükselip duvarı aşmaya çalışan, çatlaklardan dışarıyı seyreden, kapalı kapılar önünde bekleyen çocuklar. Bazılarında kamuflajlı cellat tasvirlerinin, dikenli tellerin ve silahların önündeler. Bazılarında ise siyah gölgelerin ardında. Öyle ki aşama aşama bugünü yok edilen bir halkın geleceğinin de kuşatma altında olduğu vurgulanmakta. Fakat tüm dünyanın sessizliğine, içinde bulundukları yalnızlığa ve maruz kaldıkları zulme rağmen var olma, direnme ve hatırlanma arzusu da yansıtılıyor. Sesi kısılmak istenen, tüm dünyadan izole edilen ve abluka altına alınan Filistin halkı, bir yüzle, farklı renklerle ve yeni sembollerle duvarlarda varlığını gösteriyor. Böylece Filistin'i ayıran, kuşatan ve parçalayan bu işgal duvarı, ardındaki insanların elinde kararlı bir haykırış olarak direniş aracı hâline geliyor.

Sonra Filistinliler Yalnızlaştırıldı

Asırlar boyunca yaşamış oldukları topraklar "boş ülke" olarak adlandırılırken Deyr Yasin, Tantura, ed-Devayime, Safsaf, Saliha, Sa'sa, Eylabun, el-Kabri, Beled eş-Şeyh, el-Hısas, Lid, Ramle, Kafr Kasım, Kibya, Han Yunus, Refah ve Filistin'deki her bir yerleşim yerinde katliamlar, sürgünler ve yıkımlar gerçekleştirildi. İşgalin başladığı ilk günden itibaren uygulanan insanlık dışı eylemler ise yapmacık tepkilerin ve çözüm üretemeyen

toplantıların öznesi olmaktan öteye geçememektedir. Tarihi süreç içinde yaşananlar Filistinlilerin yalnızlığını ortaya koyarken muhatapların bulunamaması, karar mekanizmalarının işlevsiz hâle gelmesi ve hakikatin diplomatik dil içinde etkisizleşmesi sürecin doğal seyri olarak ifade edilmektedir. Tepkisizlik ise çoğu zaman en insani trajedilerin dahi uluslararası sistemin soğuk kavramları arasında kaybolmasına neden olmaktadır. Evlerini kaybedenler, sürülenler, mülteci kamplarında yaşayanlar, abluka altında kalanlar, yakınlarını kaybedenler ve öldürülenler birer rakama dönüştürülürken yaşanan her bir olay güvenlik, denge, müzakere, taraflar ve kriz yönetimi gibi ifadelerin gölgesinde kalmaktadır. Filistin konusu haber bültenlerinde, diplomatik toplantılarda, BM oturumlarında ve insan hakları raporlarında yer alsa da karar süreçlerinin öznesi hâline getirilmedi. Filistin'de yaşanan acılar, tarihsel yük hâline gelen hafıza, özgürlük, güvenlik ve adalet talepleri uluslararası kararların sahadaki gerçekliği değiştirmekte yetersiz kaldığı, açıklamaların yaptırım gücüne ulaşamadığı ve insani çağrılarının göz ardı edildiği günümüz dünyasında bir anlam ifade edememektedir. Bu sebepler neticesinde uluslararası alanda kendine güçlü bir yer bulamayan Filistinlilerin iradesi, böylece bölgedeki ablukaya, izolasyona, işgale, yıkıma, soykırıma ve bilinçli bir şekilde uygulanan belirsizliğe mahkûm edilmektedir. Daha da kötüsü, çoğu zaman

Filistinlilerin yaşadığı acılar İsrail'in güvenlik diliyle farklı şekilde algılanmakta ve ifade edilmektedir. Filistinlilerin yürüttükleri direniş, işgalcilerin tehdit algılarıyla; vatanları ise İsrail'in yayılmacı politikalarının stratejik aşamalarıyla tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Filistinliler, kendi hikâyelerini oluşturma hakkından da uzaklaştırılmaktadır. Böylece anlatılan ama anlatıcı olamayan, gösterilen ama karar süreçlerine dâhil edilmeyen, konuşan ama hüküm üretemeyen soyut birer özneye dönüştürülmektedirler. Bu süreç, kamuoyu vicdanı ile uluslararası yaklaşımlar arasındaki derin mesafeyi de gözler önüne sermektedir. Akademisyenlerin, sanatçıların, insan hakları savunucularının ve toplumu oluşturan farklı kesimlerin yükselttiği itirazlara rağmen talepler, bölgedeki gelişmelere yön veren aktörler tarafından büyük ölçüde karşılıksız bırakılmaktadır.

Ardından Filistinliler Yok Sayıldı

Filistinlilerin yaşam alanları güvenlik tehdidi, toprağı ihtilaflı bölge, ölümü sivil kayıp, direniş terör ve şiddet, hayatta kalma çabası sorun, kendilerine gösterilen destek ise terör uzantısı olarak adlandırılarak haklarıyla birlikte insan olarak tanınma zemini de aşındırılmaktadır. Yalnızlıkları bir aşamadan sonra topraklarının ele geçirilmesi, seslerini duyuramamaları ya da iradelerinin küresel ölçekte baskılanmasının da ötesine geçmekte; varlıklarının yok sayılması gibi daha derin bir

krize dönüşmektedir. Bu andan itibaren konu, Filistin'dekilerin ne söylediğinden ziyade onların kim olarak görüldüğüne dönüşmektedir. Bunun cevabı ise çoğu zaman inkâr olarak karşımıza çıkmaktadır. Filistinlilerin yaşadığı bu varoluşsal yalnızlık, dünyada bulunmalarına rağmen bu dünyaya kabul edilmemeleriyle ilgilidir. Kendi topraklarında yabancılaştırılan, tarihlerinin taşıyıcısıyken başka tarihsel anlatıların düşman figürlerine dönüştürülen, var olmaya çalışırken silinmek istenen, yaşadıklarını anlatırken bile başkasının kavramlarıyla tanımlanan bir durum ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla işgalin sınırları evlerin, toprakların ve yerleşim alanlarının

Filistinlilerin yaşam alanları güvenlik tehdidi, toprağı ihtilaflı bölge, ölümü sivil kayıp, direniş terör ve şiddet, hayatta kalma çabası sorun, kendilerine gösterilen destek ise terör uzantısı olarak adlandırılarak haklarıyla birlikte insan olarak tanınma zemini de aşındırılmaktadır.

çevrelerinden ibaret değildir. Filistin konusunda anlam alanı da bir işgal sahasına dönüştürülmektedir. Bu işgalin sonrasında her bir Filistinli yaşadığını, acı çektiğini, haksızlığa uğradığını; genç, yaşlı, çocuk demeden öldürüldüğünü, yıkılan evlerinin birer yuva olduğunu, gasp edilen her toprak parçasının aynı zamanda toplumsal hafızayı oluşturduğunu ispat edercesine tekrar tekrar haykırmak zorunda kalmaktadır. Bu tavır ise yalnızlığın zirve noktasını gösterirken insanlığın en utanç verici hâlini gün yüzüne çıkarmaktadır. Topraklarından uzaklaştırılan, insani değerleri yok sayılan, varlığı görmezden gelinen bir halk anlam dünyasından da dışlanmak istenmektedir.

Sosyal Medya ve Dijital Yalnızlık

Filistin'de yaşananlar, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar yakından takip edilebilmektedir. Buna rağmen Filistin örneğinde dijital çağın en ağır çelişkilerinden biri ortaya çıkmaktadır. Görülen, tanıklık edilen, paylaşılan ve

anlık tepkilere neden olan bu materyaller kısa bir süre sonra ekranların akışı içinde kaybolmaktadır. Sosyal medya platformlarında dolaşıma giren görüntüler, kısa süreli etkiye neden olsa da yeni gündemlerin ve krizlerin arasında hızla tüketilmektedir. Böylece tanıklık, süreklilik kazanan bir sorumluluk bilincine dönüş(e)meden çoğu zaman dijital akışın geçici etkisine hapsolmaktadır. Bu nedenle, Filistinlilerin yaşadığı yalnızlık dijital dünyanın kalabalığı içinde de sürmektedir. Filistin'de uygulanan kötülüklerin saklanamadığı bir dünyada bunları engelleyecek bir güç de ortaya çıkamamaktadır. Böylece konuşan ama duyulmayan Filistinliler; görülen ama korunamayan, kayda alınan ama sahip çıkılamayan, paylaşılan ama yalnız bırakılan bir halk hâline gelmektedir. Bu durum, çağımızın ahlaki krizini de bütün açıklığıyla göstermektedir. Artık görüntünün çokluğu, duyarlılığı derinleştirmek yerine acıyı sıradanlaştırma tehlikesini taşımakta ve kullanıcılar, sürekli maruz kalınan felaket karşısında yorgun bir seyirci

kitlesine dönüşmektedir. Tüm dünyanın gözü önünde yaşanan bu zulmü durduracak ortak bir iradenin oluşmaması, ekranların da yeni bir duvar hâline gelmesine neden olmaktadır.

Filistin halkının yalnızlaştırılması abluka altına alınan sınırlarla çevrilmesinden, hareket alanının daraltılmasından, izolasyon ve soykırıma tabi tutulmasından ibaret değildir. Yaşadıklarının tanımsızlaştırılması, sesinin etkisizleştirilmesi, varlığının tartışmaya açılması ve maruz kaldığı yıkımın sürekli bir akış içinde tüketilmesi de bu durumu derinleştirmektedir. Bu yönüyle Filistin konusu modern dünyadaki insan hakları, uluslararası hukuk, diplomatik temsil ve küresel vicdan söylemlerinin de sorgulandığı bir alan hâline gelmektedir. Ortak değerler etrafında varlık sürdürdüğü ileri sürülen günümüz modern dünyasının sorumluluk üstlenerek gerçek bir çözüm üretme gayretinde olmaması dikkat çekicidir. Filistin halkının toprağıyla, hafızasıyla ve varlık hakkıyla birlikte kuşatılması karşısında geliştirilen her suskunluk, küresel dünyada güç merkezli bir yaklaşımın öne çıkmasına, insan hakları ve uluslararası hukukun hiçe sayılmasına ve vicdanların yaralanmasına neden olacaktır. Filistinlilerin bütün bu kuşatılmışlık içinde varlıklarını sürdürme mücadelesi ise insanlık açısından güç karşısında hakikatin, inkâr karşısında hafızanın ve kuşatma karşısında onurun hâlâ belirleyici olduğunu göstermektedir.

ÇOCUK VE ERGENLERDE ŞİDDET EĞİLİMİ

■ Doç. Dr. Hakan ÖCÜTLÜ

Çocuklarda şiddet davranışı çoğu zaman bir anda ortaya çıkmaz. Bu tür davranışlar, genellikle uzun süredir devam eden, fark edilmeyen ya da yeterince ele alınmayan birçok etkenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Şiddeti yalnızca açığa çıktığı an üzerinden değerlendirmek, aslında o davranışı mümkün kılan zemini görmemek anlamına gelir. Çünkü görünür hale gelen şey, çoğu zaman yalnızca son halkadır. O noktaya gelene kadar bir çocuk çoktan ilişkiden uzaklaşmış, duygularını söze dökme kapasitesini yitirmiş ya da kendisi için başka yolların

işe yaramadığına inanmaya başlamış olabilir. Biz çoğu zaman sesi en son duyarız, oysa süreç çok daha önce başlamıştır.

Şiddet Sadece “Sorun” Değil Görmezden Gelinemeyecek Bir Davranıştır

Çocuklarda şiddet davranışı, bazen “yanlış bir davranış” olarak ele alınır bazen de tamamen “anlaşılması gereken bir durum” gibi yorumlanır. Her iki uç yaklaşım da eksiktir.

Şunu açıkça söylemek gerekir ki şiddet kabul edilebilir bir davranış değildir. Bir çocuk zorlanıyor olabilir, öfkeli olabilir, dışlanmış hissedebilir.

Ancak bu durum, başkasına zarar vermeyi kabul edilebilir kılmaz.

Bu nedenle şiddeti yalnızca “anlamaya çalışmak” yeterli olmayabilir. Aynı zamanda net bir şekilde sınır koymak gerekir. Ancak burada kritik bir ayrım vardır: Davranışı kabul etmemek ile çocuğu tamamen suçlamak aynı şey değildir. Davranışı görmezden gelmek de çözüm olmaz.

Çocuklarda şiddet davranışı ortaya çıktığında yapılması gereken şey, bir yandan bu davranışın kesinlikle kabul edilemez olduğunu net bir şekilde göstermek diğer

yandan da bu davranışın ortaya çıkmasına neden olan süreçleri ciddiyetle ele almaktır. Çünkü yalnızca cezalandırmak ya da yalnızca anlamaya çalışmak sorunu çözmez. Sınır ve anlayış birlikte olmadığında davranış ya tekrar eder ya da farklı bir biçimde devam eder.

Asıl sorulması gereken, “Bu çocuk ne yaşadı?” değil, “Hangi noktada artık başka bir ihtimal kalmadığına inandı?” sorusudur. Çünkü şiddet çoğu zaman bir nedenden ziyade bir eşiğin adıdır. Çocuk için başka yolların işe yaramadığına inanılan; öfkenin, utancın ve dışlanmışlığın artık içeride tutulamadığı bir eşik.

Aile İçi İklim

Çocukların duygularını nasıl yaşayacaklarını ve ifade edeceklerini öğrendikleri ilk yer aile ortamıdır. Bu nedenle evde kurulan iletişim biçimi, çocuğun uzun vadede kendisiyle ve duygularıyla kuracağı ilişkiyi de belirler.

Ancak pratikte birçok ailede odak nokta çoğu zaman davranış olur. Çocuğun ne yaptığı, neyi yanlış yaptığı, nasıl daha doğru davranması gerektiği konuşulur fakat o davranışın arkasında ne hissettiği daha az yer bulur. “Niye böyle yaptın?” sorusu sıkça sorulurken “Seni bu

noktaya getiren neydi?” sorusu çoğu zaman eksik kalır. Oysa çocukların ihtiyacı her zaman düzeltilmek değildir. Öncelikle anlaşılmasıdır. Kendini ifade edebildiğini, duygularının görüldüğünü ve ciddiye alındığını hissetmektir.

Bir çocuk anlaşılmadığını hissettiğinde bunu iki farklı şekilde gösterebilir. Ya geri çekilir, içine kapanır ve paylaşmamayı öğrenir ya da daha yüksek sesle, daha sert davranışlarla kendini anlatmaya çalışır. Her iki durumda da aslında ortak olan şey, duyguların düzenlenememesidir.

Bu noktada öfke özellikle dikkat edilmesi gereken bir duygudur. Çünkü öfke, doğru şekilde ele alınmadığında ya büyür ya da birikir. Sınır konulmayan bir ortamda kontrolsüz şekilde genişlerken sürekli bastırıldığı bir ortamda ise kaybolmaz, yalnızca ertelenir. Ertelenen öfke de çoğu zaman daha yoğun ve daha zor yönetilen biçimlerde geri döner. Bu nedenle çocukların hem anlaşılmasına hem de sınırlarla karşılaşmaya ihtiyacı vardır. Sadece anlamaya çalışan ama sınır koymayan bir yaklaşım da sadece sınır koyan ama anlamayan bir yaklaşım da eksik kalır. Sağlıklı olan, bu ikisinin birlikte ve dengeli şekilde kurulabildiği bir ilişki biçimidir.

Öte yandan aile içi iklim yalnızca açık çatışmalarla şekillenmez. Sürekli eleştirilen, başkalarıyla kıyaslanan, yalnızca başarıyla değer gören ya da duyguları küçümseyen bir çocuk için incinme, sürekli hâle gelebilir. Böyle bir ortamda, çocuk kendisi hakkında ne hissetmesi gerektiğini de öğrenir. Bu nedenle aile içinde kurulan dil, çocuğun benlik algısını besleyen ya da zedeleyen en temel alanlardan biridir.

Akran İlişkileri

Çocukluk ve özellikle ergenlik döneminde akran ilişkileri, çocuğun kendini nasıl gördüğünü şekillendiren temel bir zemindir. Bir çocuk, kim olduğunu büyük ölçüde arkadaşlık ilişkileri içinde deneyimler.

Dışlanma, alay edilme, küçümseme ya da yok sayılma gibi deneyimler, yetişkinler tarafından çoğu zaman “Çocuklukta olur böyle şeyler.” denilerek hafife alınabilir. Oysa bu deneyimler çocuk için yalnızca anlık bir üzüntü değildir, zamanla kendisiyle ilgili kalıcı anlamlar üretmeye başlar.

Sürekli dışlanan bir çocuk yalnızca üzülmaz. Bir süre sonra bu durumu kişiselleştirir. “Ben istenmeyen biriyim.”, “Benimle kimse arkadaş olmak istemiyor.” gibi düşünceler gelişir. Bu düşünceler yalnızca benlik algısını zedelemekle kalmaz, aynı zamanda yoğun bir öfke de yaratır.

Bu öfke çoğu zaman açıkça ifade edilmez. Daha çok birikir, içe atılır ve görünmez kalır. Uygun şekilde ele alınmadığında

davranışa dönüşmesi kaçınılmaz hâle gelebilir.

Burada özellikle üzerinde durulması gereken duygu aşağılanmadır. Çünkü korku geri çekebilir; ama aşağılanma içeride kalır ve benliği hedef alır. Tekrarlayan dışlanma, küçük düşürülme ve yok sayılma zamanla tek tek yaşanan olaylar olmaktan çıkar, çocuğun kimliğine yapışan bir anlam hâline gelir. Çocuk yalnızca üzülmaz; kendisini eksik, hatalı ve değersiz hissetmeye başlar. Şiddete giden hat da çoğu zaman bu duygunun artık hiçbir yerde tutulamadığı noktada açılır.

Dijital Dünyanın Etkisi

Günümüzde çocuklar dijital bir gerçekliğin içinde büyüyor. Şiddetin hızlı tüketildiği, yoğun uyaranların olduğu ve duyguların yüzeysel biçimde

işlendiği bir ortamda uzun süre kalmak, çocukların duygusal süreçlerini etkileyebilir.

Ancak burada önemli bir noktayı netleştirmek gerekir. Dijital içerikler tek başına bir çocuğun şiddet davranışı geliştirmesine neden olmaz. Ancak kontrolsüz, denetimsiz ve rehbersiz maruz kalma, var olan riskleri belirgin şekilde artırabilir.

Şiddetin tekrar tekrar izlenmesi, zamanla duyarsızlaşmaya yol açabilir. Empati kurma becerisi zayıflayabilir, başkalarının duygularını fark etme kapasitesi azalabilir. Bu durum, özellikle duygusal düzenleme becerileri henüz gelişmekte olan çocuklar için daha riskli hâle gelir. Bu nedenle mesele yalnızca ekran süresini kısıtlamak değildir. Asıl önemli olan, çocuğun neye maruz kaldığını bilmek, bunu onunla konuşabilmek ve dijital dünyayla kurduğu ilişkiyi anlamlandırmasına yardımcı olmaktır.

Erken İşaretler

Şiddet davranışı genellikle öncesinde bazı sinyaller verir. Ancak bu sinyaller çoğu zaman ya normalleştirilir ya da geçiştirilir.

Sık öfke patlamaları, belirgin içe kapanma, empati kurmakta zorlanma, sosyal ortamlardan kaçınma ya da kurallara aşırı tepki verme gibi davranışlar çocuğun zorlandığını gösteren önemli işaretlerdir.

Bu noktada en sık yapılan hatalardan biri, bu davranışları yalnızca “ergenlik dönemi” ile açıklamaktır. Oysa her ergen

Çocuklar çoğu zaman en sert davranışlarını aniden göstermez; önce temas ararlar, sinyal verirler, dolaylı biçimde görülmek isterler. Bu nedenle ebeveynlik yalnızca kural koymak değil erken işaretleri okuyabilmektir.

zorlanır ancak her zorlanma kendiliğinden düzelmez.

Zorlanan bir çocuk destek almadığında yalnız kalır. Yalnız kalan çocuk ise kendi baş etme yollarını geliştirmeye çalışır. Ancak bu yollar her zaman sağlıklı ve işlevsel olmaz. Tam da bu nedenle erken fark etmek ve zamanında müdahale etmek kritik önem taşır.

Ayrıca sinyaller her zaman açık ve doğrudan olmayabilir. Tehdit içeren ifadeler, karanlık imalar, yarı şaka gibi söylenen cümleler, başkalarını korkutmaya dönük konuşmalar ya da şiddeti romantize eden paylaşımlar mutlaka ciddiye alınmalıdır. Bunlar her zaman doğrudan bir eylem anlamına gelmez, ancak çoğu zaman içeride biriken ve söze dökülemeyen şeylerin dolaylı ifadeleri olabilir. Sorun çoğu zaman, sinyalin çözülmemesidir.

Aileler İçin Kritik Noktalar

Bu süreçte en önemli yaklaşım sorumluluğu fark etmektir. Çocukların ihtiyacı kusursuz ebeveynler değil tutarlı, ilgili ve fark eden ebeveynlerdir.

Çocuğun duygusunu küçümsememek, onu hemen düzeltmeye çalışmadan dinleyebilmek ve duygularına alan açabilmek bu sürecin temelini oluşturur. Bunun yanında net, anlaşılır ve sakin sınırlar koymak çocuğun kendini güvende hissetmesini sağlar.

Erken dönemde destek almaktan kaçınmamak da önemli bir adımdır. “Geçer.” ya da “Büyüyünce düzelir.” yaklaşımı çoğu zaman süreci uzatır ve zorlaştırır.

Ayrıca çocuğun sosyal çevresini bilmek, akran ilişkilerini önemsemek ve okul ile iletişim içinde olmak da ihmal edilmemesi gereken alanlardır. Çünkü çocukların yaşadığı birçok zorluk evin dışında başlar ama evin içinde fark edilir.

Bunun yanında, ebeveynlerin süreçle ilgilenmesi gerekir. Çocuğun arkadaş grubunda neler yaşadığı, okulda kendini nasıl hissettiği, dışlandığında ya da utandığında bunu kiminle paylaştığı, dijital ortamda ne tür içeriklerle karşılaştığı bilinmelidir. Çocuklar çoğu zaman en sert davranışlarını aniden göstermez; önce temas ararlar, sinyal verirler, dolaylı biçimde görülmek isterler. Bu nedenle ebeveynlik yalnızca kural koymak değil erken işaretleri okuyabilmektir.

BAŞINDA NERGİS PARLAR

■ Bahtiyar GÜL

Burhan, gayretle nergisleri topluyor. Bir yandan da “Hocam, bunların böyle yeşil yapraklı soğan gibi durduğuna bakmayın, o kadar güzel kokarlar ki bizim hanım bayılır, kış nergisi erken ekilince aralık sonu gibi çıkar, yoksa nerde bu mevsimde bu mübareği bulmak” diyerek çiçekleri kucağına demetliyordu. Mehmet, bahçenin bitişiğindeki evi gözetliyor, arada eğilip bir tane koparıyor, evirip çevirip inceliyordu. Nergislerin şemsiye gibi dizilmiş yaprakları vardı. Sarı beyaz çiçeklere dokundukça temkinli tavrı biraz olsun üstümden attım. Hiçbir insan eli değmeyen nergisler tarlaya yayılmıştı. Hakikaten güzel kokuyorlardı. Çiğ tanelerinde paçalarımın ıslandığı Karadeniz yaylarındaki bir çocukluk sabahını hatırlattı nergislere dokunmak. Birazdan gök gürleyecek üzerimize rahmet boşalacak, biz üç öğretmen, üç yaramaz çocuk yağmurdan kaçacak, sığınacak bir sac altı, bir serender arayacaktık sanki.

Nar ağacının altından buraya gelmiştik. Üç kişi; Burhan, Mehmet ve ben. Burhan Hoca bodur nara hemen tırmanmış, topladığı narları kucağıma teker teker atmıştı. Biz, kabuklarla boğuşurken, elimizi yüzümüzü narçiçeği rengine boyamışken Burhan Hoca evin diğer yanındaki mandalinaları üç poşete doldurmuş, birer bağ maydanoz yolup yanımıza gelmiş, mandalinalardan birkaçını bize ikram etmişti. Buradan sonra bir yere daha uğrayacağız, demişti. Bunu tahmin etmiştik. Burhan Hoca'yla yola çıktığımızda tek bir yere gitmeyeceğini çok iyi bilirdik. Muhakkak yolda uğranacak başka yerler olurdu. Bir arkadaşı yeni dükkân açmıştır ona hayırlı olsun gidilir, gelmişken eski ahbablarından birinin hâl hatırı sorulur, muhakkak bal, peynir satan birileri vardır ya da iyi köfte yapan bir usta, yemek yenilir, sütlacın üstüne kadayıfın konulduğu ara sokaktaki bir tatlıcı ziyaret edilir, en nihayetinde dönülürdü gidilecek yerden. Koşturmanın, hareket etmenin

bir bereketi varsa Burhan buna delildi. On yıl imamlık yapmış sonra bizim okula gelmişti. İlk günden beri koşturan bu adam “hadi” demenin vücut bulmuş hâliydi.

Mehmet’in ince uzun parmakları narın içinde gezinirken Burhan Hoca’nın heyecanı üstüme sirayet etmişti. Üç adam birlikte

oturmuş nar yiyorduk. Burhan, “Sizi evden izinle çıkarıyoruz, bak geldik de fena mı oldu?” diyordu. Ne yalan söyleyeyim gerçekten iyi olmuştu. Hani bazen, durayım, şuradan kendime bir yol, bir damar bulayım sakinleşeyim, dersin ya, işte öyleydim. Bu Burhan’la daha fazla takılmak lazımdı. Haklıydı, evden çıkmaya

çıkmaya çürümüştük. Arada yürüyecek, gezecek, dışarıyla bağlantısı olacak insanın, öyle değil mi? Bir akışın içinde olmak ne güzeldi. En son hiçbir şey düşünmeden neyin içinde kaybolup gitmiştim? Kendimi bile inandıramadığım sözlerdi bunlar fakat narın altında birbirine benzemeyen üç adamın aralarında narı

pay edebilmeleri beni cezbe getirmişti. Yüzüm gülüyordu. “Hocam, acele etmeyelim; azıcık daha oturalım.” demiştim. Narları yere düşürmemeye dikkat ediyordum. Annem, nar tanelerinin yere dökülmemesi gerektiğine inanır, her narın içinde cennetten bir tane olduğunu söylerdi. Nar ağacının altında ilk defa bu söze inanır gibi olmuştum.

Tek başına bir STK gibi dolaşan Burhan’ın nergisleri ne yapacağını merak etmiyor da değildim. Nerede, ne yapacağı kestirilebilen bir adam değildi. Gireceği yere selamla girer, daha yerine oturmadan ortalığı neşeye boğan bir fıkra anlatıverirdi. Tezlik fiili onun için icat edilmişti sanki. İvermek, halledivermek, yapıvermek... Hocam, sakın ol çözüveririz, bizim bu işe bakan bir arkadaş var, der; telefona sarılır. Bizim günlerce boğuştuğumuz derdi iki dakikaya çözüverirdi. Üstelik bunun peşine teneffüste çocuklara çikolata dağıtır, kitap okuma yarışmasına katar, rehberlik hocasının ikna edemediği marazi çocukları mutfağa götürür, konuşur, yumuşatır on dakikada pamuk gibi ederdi. Güzelleme yapmıyorum, biz de hayret ediyorduk, bu kadar işe nasıl yetişiyor ve nasıl yorulmuyordu. Hatta alttan alta kısıkanıyorduk. Adam hem eviyle, çoluk çocuğuyla ilgileniyor hem de işe kendini veriyor. Gecesi gündüzü belli değil, her akşam bir yerde. Biz de kukumav kuşu gibi kafamızı dışarı çıkartamıyorduk.

Nergis ismi bana hep daha narin, kırılgan bir çiçeği anımsatırdı. Oysa sapları bildiğin yeşil soğana benziyordu. Ortasında sarı bir göbek, etrafında geniş yapraklar... Mehmet uzun boyuyla nergislere uzanırken, bunlara uydum da nasıl çıktım evden, der gibiydi. İçimizde en ciddi, en dakik, en sabırlısı ve en temizi... Bizim kaçamak yaptığımız hiçbir şeye bulaşmayan bir adamdı. Burhan, onu bile yoldan çıkarmış, nergis tarlasına sokmuştu işte. Birazdan o da kendini kaptıracak, bir Cengiz Özkan mırıldanacaktı. Az ses ver Mehmet, diyecektim.

*Gitti canımın canânı,
ah le canım vah le canım uy canım
Beni bıraktı yaralı,
ah le canım vah le canım uy canım
Ben bu dertten ölürsem,
ah le canım vah le canım uy canım*

Demet demet nergisler elimizde Burhan Hoca’nın arabasına bindik. “Burası benim bildiğim yer, sahibinin haberi var, sizi çiçek hırsızlığına soyundurmadım, haberiniz olsun.” diyerek gülüyordu. Araba sallandıkça nergislerle mandalinaların kokusu birbirine karıştı. Bunların hepsi sanki bir anı hatırlamak içindi. Belki üçümüz de farklı zamanlarda, hiç de hazırlıklı olmadığımız bir vakit bu kokuyu tekrar anımsayacak, Burhan’ın arabasının tıngırtısını, ellerimizdeki nergis izlerini ve bizde eksik olan bir notanın yerine konuşunu duyumsayacaktık. Mehmet’le yüzümüze bir tebessüm uğramış, çok geçmeden yerini

bulmuştu. Burhan arabayı sürüp aynı zamanda köye ne sıklıkla geldiğini, annesinin hâlâ patates tarlasını ekmek için gösterdiği inatçı gayreti anlatmış, oradan çocukluk anılarına dalmıştı.

Burhan’ın babası inşaat ustasıymış. Ekmek nerede mecbur yolu oraya düşermiş. Annesi ve kardeşleri köyde kalmış. Burhan ile babası ilçede bir ev tutmuşlar. Burhan okula gider, akşam babası gelmeden sofrayı hazırlamaya çalışır, yemeği yerler, ondan sonra babası kahveye gidermiş. Burhan tek kaldığı bu akşamlarda hayallere dalar, evin duvarlarına bakıp kardeşleriyle oynadığı oyunları düşünürmüş. Her akşam gidilmek zorunda olan kahveye de o oyunları icat edene de söylenirmiş. Tek başına evde çocuk bırakılır mı? Çaktırmaz ama korkarmış. Yorganın altına girip, “Allah’ım sen göklerde sin, ben az önce sofrası kaldırılmış bu evin içinde, babam ellerini taşlara alıştırmış, keser izinden artakalan eller saçıma dokunmamak için yemin etmiş. Yüce Allah’ım ellerimi değdirecek çocuklar ver bana, misket oynayacak arkadaşlar, mutfağı fayans kaplı bu evden al beni, damını loğ taşıyla sürdüğümüz eve koy, bacasından kürtünlü karlara atlayayım. Allah’ım sen büyüksün, din kültürü öğretmenimiz şah damarımızdan yakın olduğunu söyledi, bu evden, yalnızlıktan, sofranın başına konulan iki minderden kurtar, annemin

göğsüne, halamın koynuna koy.” diye uzun uzun dualar edermiş. Babasının tıkırtısını duyunca yorganı biraz daha kafasına çeker, nefesini tutup ancak uyurmuş.

Bak, evlendik barklandık, işi sağlama alalım diye de üç tane çocuk yaptık, kalabalıklaştık, iyi oldu iyi, diye arada kahkahayı basıyordu anlatırken Burhan. Hikâyelerin sonu gelmeden evinin önüne getirdi bizi. Siz iki dakika bekleyin ben nergisleri yukarı çıkarıp geleceğim, bu çiçek iyidir, hoştur ama tez solar hemen yetiştirip geleyim, dedi. Bagajdaki mandalina poşetlerinin içine nergisleri pay etti. Kucağında bir demet, üzerini başını düzelterip girdi apartmana. Mehmet ile şaşkınlığımızı üzerimizden atamamışken, ne oldu ne bitti derken Burhan’ın kapıdan çıktığını gördük. Yüzü asılmıştı. Saçının kırları daha bir beyaz görünüyordu. Burhan yanımıza varmadan bizim nergisler balkondan sokağın ortasına atılıverdi. Arabayı çalıştırırken, “Hanımla bugün biraz kavgalıydık, nergisleri de çok sever, kışın nergis görünce yumuşar, dedim ama

olmadı, acından garnı gurlar, başında nergis parlar, bizimki de o hesap oldu, vardır bunda da bir hayır.” deyip pedala yüklendi. Yolda çay içelim, yemek yiyelim diye teklifte bulunduydu da ısrarcı olmadı. Arabanın içini bir donukluk sardı. Bagajdaki namussuz bal tenekesi bile hareketsizdi sanki. İnsanın en büyük hüneri saklamak, dışarı vurmamak, biriktirmek... Burhan arada kıpırdanıyor, dilinin ucuna bir şey geliyor ama vazgeçiyordu. Söyleyeceklerinin hafif kaçacağını, nergisleri, çıktığı yolları bir bir düşünüyor, biriktiriyor, konuşmadıkça bizi de, soğanlı nergisleri de sırlıyordu sanki.

Önce Mehmet’i eve bıraktık. Elinde nergisler, mandalina poşeti, “Sıkma canını Hocam, selametle.” diye ayrıldı. Burhan Hoca, tekrar konuşmaya çalıştı. Anlattığı hiçbir şeyde neşesini bulmadı. Babasının evde tek bıraktığı çocuk gibi arada dişlerini sıkıyordu. Ne kadar ısrar etsem, gerek yok desem de beni evin önüne kadar getirdi. Yüzünde bir tebessümle, “Hocam kendine dikkat et, bu arada çiçeğin

soğanları zehirlidir, çoluk çocuk dokunmasın.” deyip tebessüm etti, ayrıldı yanımdan.

Biliyordum, yabancı nergisin öz suyu birçok yarayı iyi ederdi; bu çiçek ormanlarda, dağın yamaçlarında kendiliğinden açardı. Burhan, yarın aynı gayretle selam verecekti. Bu gece yorganı kafasına çekecek, Ey büyük Allah’ım diyecek, incirlerin mevsimini takip edecek, çocukların yüzlerine bakacak, halı sahaya gidecekti...

Nergislerin ince kokusunu içime çektim. İnsanın kaderine kokuların kazındığına inandım. Elimde mandalina poşeti, kucağımda nergislerle apartmanın önünde kaldım. Balkona baktım, kurumuş saksılar birbirine yanaşmıştı. Apartmanın önünde gün ışığı vurmayan bodur çamlar ilk günkü gibi duruyorlardı. Sulansalar da uzamayacaklardı. Ninem, barsız ağaçtan çimenli dağların otu yahşidir, demişti. Kapı şifresine uzandım. Eve ilk defa nergis götürüyordum.

SULTANLARIN ARDI SIRA YÜRÜDÜĞÜ SULTAN Aziz Mahmud Hüdayi

■ Dr. Lamia LEVENT ABUL

*Ezelden aşk ile biz yane geldik
Hakikat şem'ine pervane geldik*

*Tenezzül eyleyüp vahdet ilinden
Bu kesret alemin seyrane geldik*

Hakikat şemine pervane olan sufiler, aşkı azık edinip yanmayı dahi göze alıp yola çıktılar. Çünkü talip oldukları marifet ilmi, kesb ile elde edilen bir ilim değildi. O, Hak Teâlâ'nın katından (ledün) bahsettiği lütf-i ilahidir. Onu elde etmek için önce zahir ilimleri tahsil etmek lazım gelir. Marifet ilminin talipleri sufiler de zahir ve bâtin ilimlerini bir bütün olarak telakki ederler. Evvela tefsir, hadis ve fıkıh gibi şeri ilimler öğrenilip yaşanmadan manevi dünyanın kapılarının açılmasının mümkün olmadığını saliklere talim ederler. Kuşun uçuşması için iki kanada ihtiyacı olduğu gibi marifet yolunun yolcularının da hem zahir hem tasavvuf ilimlerine vukufiyeti elzemdir. İmam-ı Rabbani, hakikat ehli olmanın yolunun fıkıh ve tasavvuf ilimlerini cemetmekten geçtiğini söyler. Bu sebeple sufiler önce şeriat diyerek zahirî ilimleri tahsil etmişler, hatta bu ilimlerde eserler ortaya koyacak ve talebeler yetiştirecek kadar derinleşmişlerdir. Onlar zahirî ilimleri tahsilin yanı sıra manevi ilimlere de yönelerek manevi dünyalarını tenvir etmişlerdir. Böylece hem talebe yetiştirerek hem de vaaz ve irşatta bulunarak bu ilimlerin yayılması için büyük gayrette bulunan gönül erleri payesini elde etmişlerdir.

Nitekim Osmanlıya baktığımız zaman ilim erbabı ile tarikat

ehlinin el ele vererek halkı hem ilmî hem de manevi bakımdan irşad ettiklerini görürüz. İlim erbabı, medreselerde ve camilerde şeri ilimleri öğretirken tarikat erbabı da tekke ve zaviyelerde sohbet ve zikir meclisleriyle irşad faaliyetlerinde bulunuyordu. Tarikat erbabı, şeri ilimlere vâkîf âlim ve arif zatlar olarak halkın her kesimi ile son derece dengeli bir münasebet içerisindeydiler. Bu sebeple halkın yanında olduğu kadar padişahlar nezdinde dahi itibar ve değer görüyorlardı. Hatta her padişah, manevi şahsiyetini takdir ettiği bir şeyhe bağlı idi. Osman Gazi ile Şeyh Edebalı, Orhan Gazi ile Geyikli Baba, kendisi de ahi olan I. Murat ile ahiler, Yıldırım Bayezid ile Emir Sultan, II. Murad ile Hacı Bayram Veli'nin yakınlıkları bunun göstergesidir. Sonraki dönemlerde sultanların şeyhlere olan hürmet ve yakınlığı devam etmiş, Fatih'in yanında Akşemseddin'i, II. Bayezid'in yanında Cemal Halife'yi, Yavuz Sultan Selim'in yanında Sümbül Sinan'ı ve Kanuni'nin yanında Merkez Efendi'yi görürüz.

Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "yedi padişahın elini öptüğü", halktan sultanlara kadar uzanan büyük bir tesir halkası meydana getiren Allah dostu velilerden biri de Aziz Mahmud Hüdayi'dir. Kanuni devrinde dünyaya gelen, bereketli ve

uzun ömründe Kanuni'den IV. Murad'a kadar yedi padişah gören büyük veli, devrin padişahlarıyla yakın dostluklar kurdu. III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman'a mektuplar yazarak nasihatlerde bulundu. IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşattı. Seferlere katıldı, saray davetlerinde sohbetler yaptı, halkın irşadı için Fatih Camii, Sultan Ahmet Camii ve Mihrimah Sultan Camii başta olmak üzere pek çok camide vaazlar verdi. Sonraki yıllarda Üsküdar'da kendisinin satın alıp inşa ettiği dergâhta ilim irfan talimine devam etti. Bu dergâh, halkın her kesiminden insanın dolup taşıdığı bir irfan ocağı olarak hizmete devam etti. Devlet ricalinden

Hüdayi, kadılık ve müderrislik vazifelerini bırakıp tasavvuf yoluna girmiştir. Ancak ilmî faaliyetlerine devam ederek şeyhliğinin yanı sıra Fatih Camii'nde vaizlik yapıp tefsir ve hadis dersleri verir. Üsküdar'daki dergâhını inşa ettikten sonra Mihrimah Sultan Camii'nde vaaz etmeye başlar.

Sadrazam Kayserili Halil Paşa, Dilaver Paşa, ilmiyeden Hoca Sadeddin Efendi, Sunullah Efendi, Şeyhülislam Hoca Esad Efendi bu dergâhın müdavimleri arasındaydı (Hasan Kamil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 4, s. 339).

İstanbul'un manevi sultanı Aziz Mahmud Hüdâyî'nin yüzyıllardır her zümreden insanın teveccühüne mazhar olmasındaki sır, onun şeyhi Üftade Hazretlerine mürit olmasında saklıdır. Şereflikoçhisar'da 1541 yılında dünyaya gelen daha sonra Sivrihisar'da eğitimine başlayıp İstanbul'da tahsiline devam eden Hüdâyî, medrese tahsilini tamamladıktan sonra hocası Nazırzade Ramazan Efendi'nin müridi oldu. Hocası Edirne Selimiye Medresesi'ne müderris, akabinde Mısır ve Şam'a kadı olarak tayin olduğunda yine naibi olarak onunla beraber gitti. Mısır dönüşü hocasıyla beraber Bursa'ya geldi. Hocası Bursa kadısı, o da Ferhadiye Medresesine müderris ve Cami-i Atik Mahkemesine naib tayin edildi. Hocasının vefatından sonra Bursa kadısı olarak göreve başladı. Buradaki vazifesinin yanı sıra tasavvufi sohbet meclislerine de iştirak ediyordu. Talebelik yıllarından itibaren tarikat çevrelerinde bulunan ve tasavvufa ilgisi olan Hüdâyî, Bursa'ya gelmeden önce Mısırdaki iken Halveti şeyhi Kerimuddin Halvetiye intisap etmişti. Sonraki dönemlerde de hep tasavvufi çevrelerle irtibat içerisindeydi (Hasan Kamil

Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982, s. 31).

*Yalancı dünyaya aldanma ya Hû
Bu dernek dağılır divan eğlenmez
İki kapılı bir viranedir bu
Bunda konan göçer mihman
eğlenmez*

Üftade Hazretleri gönlündeki ilahi aşkı uyandırmadan önce Aziz Mahmud Hüdâyî, Bursa'da bir taraftan müderris olarak talebelerine ulumu diniyyeyi talim ettirirken diğer yandan kadılık vazifesini icra ediyordu. Büyük sevgi ve hürmet duyduğu hocası Nazırzade Ramazan Efendi'nin vefat etmesi onu derinden sarstı. Dünyanın fâniliği ve makamların geçiciliği gerçeği ile yüzleşti ve manevi bir arayış içine girdi. Bu dönemde Hüdâyî Bursa kadısıdır. Kadılık hem ilmi hem de sosyal olarak yüksek bir statüdür ve insanlar nezdinde saygı gösterilen bir makamdır. Hüdâyî, maddi olarak kariyerinin zirvesindedir ancak tüm bu sahip oldukları içinde hissettiği manevi boşluğu doldurmaya yetmemektedir. Hayatında dönüm noktası olan hadise ise önüne gelen bir boşanma davasıdır. Onun üzerinde büyük tesiri olan ve onu bir yol ayırımına getiren davanın konusu şöyledir: Kadının biri maddi durumu iyi olmayan kocasının "Eğer bu sene hacca gitmezsem benden boşsun." dediğini ve kocası o sene hacca gitmediğinden boşanmış olduklarını iddia etmektedir. Koca ise birkaç gün içinde hac ettiğini ve hacılar içinde şahitleri olduğunu öne sürerek nikâhının geçerli

olduğunu söylemektedir. Tarafları dinleyen Hüdâyî, davayı hacıların dönüş zamanına erteler. Hacılar dönüp kocanın hac yaptığına şahitlik edince Hüdâyî nikâhın geçerli olduğuna hükmeder. Ancak olayın iç yüzünü merak edip araştırmaya başlar. Nihayetinde, dönemin veli şahsiyetlerinden Eskici Mehmed Dede'nin yönlendirmesi ile olağanüstü şekilde haccettiğini öğrenir. Bu sıra dışı hadise, insan aklını aşan ve maddi âlemin ötesinde manevi bir alanın varlığını

Aziz Mahmud Hüdâyî zor olana talip olur. Makam ve şöhretin getirdiği kibir, gurur, ucubun yok edilmesi için dergâhın en ağır ve hor görülen işleri kendisine verilir. Bir gün, mürşidi ona nefis terbiyesi için Bursa sokaklarında ciğer satma vazifesi verir. Hüdâyî üzerinde sırmalı kaftanı ile çarşı pazar gezerek sırtındaki ciğerleri satmaya başlar. Kadıyı bu hâlde görenler şaşırırlar, aklını yitirdiğini sanırlar.

anlamasına vesile olur. Bunun üzerine Eskici Mehmed Dede'ye intisap etmek üzere huzuruna varır. Ancak o, "Nasibiniz bizden değil Üftade'dendir, ona müracaat ediniz." deyince Üftade Hazretlerine mürid olmak niyetiyle dergâhına başvurmaya gider (Mahmud Esad Erkaya, *Şereflikoçhisar'dan Pahitahta Bir Gönül İnsanı Aziz Mahmud Hüdâyî*, İlahiyat Yayın, Ankara 2025, s. 42-43).

*Müderreslik ğam u derd ü beladır
Koaza hod canib-i Hakk'tan
kazadır*

*Mansıb olsa kadılar hiç kimseye
etmez nazar*

*Kim denilmiştir "izâ câ'e'l-kadâ
ame'l-basar"*

Bursa'nın veli zatlarından Üftade, onu dervişliğe kabul edeceğini ama önce kadılık cübbesini çıkarıp derviş hırkasını giymesini ister. "Burası yokluk kapısıdır, sen ise varlık sahibisin..." sözleriyle yolun zorluklarını ona anlatır. Hüdayi, çetin bir nefis mücadelesine başlayacaktır. Zira itibarlı ve saygın mesleğini bırakıp fakir bir derviş olmak kolay değildir. Ancak Hüdayi zor olana talip olur. Makam ve şöhratin getirdiği kibir, gurur, ucubun yok edilmesi için dergâhın en ağır ve hor görülen işleri kendisine verilir. Bir gün, mürşidi ona nefis terbiyesi için Bursa sokaklarında ciğer satma vazifesi verir. Hüdayi üzerinde sırmalı kaftanı ile çarşı pazar gezerek sırtındaki ciğerleri satmaya başlar. Kadıyı bu hâlde görenler şaşırırlar, aklını yitirdiğini sanırlar. Ancak o bunlara aldırış etmeden vazifesini yerine getirmeye

çalışır. Daha sonra şeyhi ona abdesthane temizleme vazifesi verir. O, abdesthane temizlerken dışarıdan yeni kadının atandığı ilan edilir. Bu esnada nefsi; "Biçare Mahmud, kadılık gibi bir mesleği bırakıp bak abdesthanelere hizmetkâr oldun." şeklinde vesvese verir. Ancak hemen tövbe istiğfar ederek "Mahmud! Sen şeyhine nefsinin ayaklar alacağına dair söz vermedin mi?" diyerek toparlanır. Bu çok önemli bir aşamadır. Zira her türlü varlığı gönlünden çıkarıp gönül hanesini arındırması ancak böyle zorlu bir sınama ile mümkün olur. Bu sınamadan başarıyla geçtikten sonra ruhen öyle bir olgunluk seviyesine gelir ki artık nebatatın zikrini duyacak bir makama yükselir (Erkaya, a.g.e., s. 44-45).

Bir gün Üftade hazretleri müritleriyle beraber kır yerine gezmeye giderler. Dervişler şeyhlerine takdim etmek üzere birer demet çiçek toplarlar. Aziz Mahmud Hüdayi de elinde bir sapı kırık çiçekle şeyhinin huzuruna çıkar. Hz. Üftade, "Evladım arkadaşların demet demet çiçek getirdiler. Sen bize bir tek çiçeği mi layık gördün?" deyince o, "Efendimize ne takdim etsek azdır. Fakat hangi çiçeği koparmak için uzandıysam tesbihini iştirip koparmaktan vazgeçtim. Ancak sapının kırılmasından dolayı bu çiçeği tesbihinden kalmış gördüm. Takdim etmek üzere huzur-ı alilerinize getirdim." latif cevabını verir. Böylece şeyhinin daha ziyade muhabbet ve teveccühüne mazhar olur.

Şeyhine tam bir teslimiyetle bağlanan Hüdayi, sıkı bir

riyazet sürecinden geçer ve halvetler çıkarır. Nefsini tezkiye ve kalbini tasfiyeye muvaffak olan Aziz Mahmud Hüdayi, manevi mertebeleri kısa zamanda katederek tasavvuf yolunda yükselir. Şeyhinin nezdinde seyrusülûkünü tamamlayarak Sivrihisar'a halife olarak gönderilir. Burada bir süre kaldıktan sonra Bursa'ya döner ve hizmetlerine burada devam eder. Şeyhi vefat edince Rumeli ve Balkanlar'da irşadla meşgul olur. Sonra Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi'nin delaletiyle şeyhlik vazifesine Küçük Ayasofya Tekkesi'nde devam eder. Hüdayi, kadılık ve müderreslik vazifelerini bırakıp tasavvuf yoluna girmiştir. Ancak ilmî faaliyetlerine devam ederek şeyhliğinin yanı sıra Fatih Camii'nde vaizlik yapıp tefsir ve hadis dersleri verir. Üsküdar'daki dergâhını inşa ettikten sonra Mihrimah Sultan Camii'nde vaaz etmeye başlar (Yılmaz, a.g.m, c. 4, s. 339).

Aziz Mahmud Hüdayi Hazretleri hakikat şem'ine yana yana marifete erişti. Hz. Mevlana'nın deymiyle; hamdı, pişti ve yandı. Yanıp pişerek eriştiği ilahi feyizden etrafındakiler de nasıpdar oldu. Vefat ettiğinde ardında on binlerce mürit, atmışa yakın halife ve otuz civarında eser bıraktı. Onun, Anadolu'nun ve Balkanların dinî-tasavvufi hayatında bıraktığı derin tesirler kurucusu olduğu Celvetiyye tarikatı vasıtasıyla halen büyük bir canlılıkla devam etmektedir. Üsküdar'daki dergâhı İstanbul'un manevi merkezlerinden biri olarak ziyaret edilmektedir.

YAPAY ZEKÂ NASIL İKNA EDİYOR?

■ Meryem KILIÇ

Günümüzde teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte, psikoloji ile teknolojinin kesişiminde yapay zekâ destekli ikna süreçleri tartışmalı bir alan hâline gelmiştir. Yapay zekâ sistemleri, yalnızca sınırlı demografik bilgilere sahip olsa bile çevrim içi tartışmalarda

çoğu insandan daha etkili ve ikna edici olabilmektedir.

Yapay zekâ temelli iknanın en güçlü yönlerinden biri kişiselleştirme kapasitesidir. Geleneksel yöntemler insanları geniş kategorilere ayırırken yapay zekâ her birey için detaylı bir psikolojik profil oluşturabilir. Bu yöntemle

dil kullanımı, tepki süresi, duygusal eğilimler ve davranış kalıpları analiz edilerek bireyin hangi tür mesajlara daha açık olduğu belirlenir. Bu sayede yapay zekâ yalnızca ne söylemesi gerektiğini değil bunu nasıl, ne zaman ve hangi sırayla söylemesi gerektiğini de organize eder. Kimi birey korku temelli

mesajlara daha duyarlıyken kimileri umut veya mantık temelli mesajlara daha açıktır ve yapay zekâ bu farklılıkları tespit ederek stratejisini buna göre şekillendirir. Kişiyi özel mesajlar beynin ödül sistemini daha güçlü biçimde harekete geçirmektedir. Ayrıca insan zihni, akıcı ve tanıdık bilgileri daha güvenilir kabul etme eğilimindedir. Yapay zekâ, insan zihninin bu özelliğini kullanarak mesajlarını mümkün olan en anlaşılır ve tanıdık biçimde sunar. Böylece kişi, mesajın doğruluğunu sorgulamak yerine onu daha hızlı kabul etme eğilimi gösterir. Yapay zekâ, kullanıcının o anki zihinsel durumunu anlamak için hem doğrudan hem de dolaylı verileri analiz edebilir. Örneğin kişinin mesaj tonundan analitik düşünmeye açık ve dikkatli bir durumda olduğunu tespit ettiğinde daha mantıksal argümanlar sunar. Bunun yanında kullanıcının yorgun, stresli ya da dikkat açısından dağınık bir durumda olduğunu tespit ettiğinde güven veren bir dil tonu, kısa ve net ifadeler ve duygusal bağ kurmaya yönelik argümanlar üretir. Bu esneklik, yapay zekânın ikna sürecini bireye özgü hâle getirerek etkisini önemli ölçüde artırır. Kişi, kendi kararını verdiğini düşünse de aslında önceden kurgulanmış bir yönlendirme süreci içinde hareket eder. Bu durum, ikna sürecinin görünmezleşmesine yol açar ve kişiler karşılaştıkları mesajların bir algoritma tarafından üretildiğini çoğu zaman

düşünmezler ve daha kolay ikna olurlar.

Yapay zekânın ikna etkisi günümüzde bireysel karar alma süreçlerinin yanında reklamcılık, siyaset ve dijital iletişim gibi pek çok alanı dönüştüren bir güç hâline gelmiştir. Reklamlar artık yalnızca ürün tanıtımı yapan içerikler değil aynı zamanda kullanıcı davranışlarını analiz eden, gelecekteki ihtiyaçları tahmin eden ve buna göre öneriler sunan sistemlere dönüşmüştür. Örneğin kullanıcı bir ürünü incelerken o ürüne ne zaman ihtiyaç duyabileceği de tahmin edilerek ürün ona uygun zamanda yeniden sunulur. Bu durum, reklamcılığı pasif bir iletişim biçiminden çıkarıp aktif bir yönlendirme mekanizmasına dönüştürmektedir.

Yapay zekâ ayrıca reklam ile içerik arasındaki sınırı da belirsizleştirmektedir. Sosyal medya platformlarında karşılaşılan içerikler, öneri sistemleri ve kişiselleştirilmiş akışlar çoğu zaman reklam ile organik içerik arasındaki farkı ortadan kaldırır. En etkili ikna biçimi, reklam gibi görünmeyen içeriklerdir. Bu görünmezlik, yapay zekâ temelli iknanın güçlü yönlerinden biridir; çünkü birey, etkilendiğinin farkında olmadığından daha az direnç gösterir. Ancak bu gelişmeler ciddi etik sorunları da beraberinde getirir. Yapay zekâ, kullanıcıların psikolojik zayıflıklarını analiz ederek bu

zayıflıklara uygun stratejiler geliştirebilir. Bu durum, ikna ile manipülasyon arasındaki sınırı bulanıklaştırır. Özellikle veri mahremiyeti, bireysel özerklik ve bilgi güvenilirliği gibi konular bu ikna biçiminin en kritik tartışma alanlarını oluşturmaktadır. Yapay zekânın ikna gücü toplumsal düzeyde de önemli sonuçlar ortaya çıkarır. Bu sistemler, geniş kitlelere aynı anda ulaşarak kamuoyu oluşturabilir, politik görüşleri etkileyebilir ve toplumsal kutuplaşmayı artırabilir. Özellikle yanlış bilgi üretimi ve yayılımı açısından ciddi riskler söz konusudur. İkna gücünü artıran faktörlerin bazı durumlarda doğruluğu azaltması, bu sorunu daha da karmaşık hâle getirir. Bilgi yoğunluğu arttıkça doğrulanmamış veya hatalı içerik üretme olasılığı da yükselir ve bu durum bireylerin yanlış yönlendirilmesine yol açabilir.

Sonuç olarak yapay zekâ ile ikna arasındaki ilişki, yalnızca teknolojik bir gelişme değil aynı zamanda insanın düşünme, karar verme ve dünyayı algılama biçimini dönüştüren bir süreçtir. Artık ikna, güçlü bir argüman sunmanın yanında doğru zamanda, doğru miktarda ve doğru biçimde bilgi sunarak bireyin karar sürecini yönlendirmekle ilgilidir. Bu yeni gerçeklik, bireylerin daha bilinçli, daha eleştirel ve daha dikkatli olmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü en etkili ikna biçimi fark edilmeden gerçekleşen iknadır.

hata mı yaptık? zaten insan değil miyiz?

■ Doç. Dr. Hızır HACIKELEŞOĞLU
Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

En son yaptığın hatayı hatırlıyor musun? Hani o “Keşke böyle yapmasaydım.” dediğin...

Bu hata seni içine çeken ve sürükleyen bir girdaba mı dönüştü, yoksa seni olgunlaştıran farkındalığa mı kapı araladı? Bu sorulara dürüstçe cevap vermek bize ne kazandırır? Kötü haber şu ki sıralanan sorulara cevap bulmak maalesef bizi hatasız bir varlık hâline getirmez. İyi haber ise bu yüzleşme kendimizi daha iyi tanımamıza, hatalarımızla hesaplaşmaya, kendimizle

helalleşmeye ve hayat yolculuğunda rotamızı daha emin adımlarla belirlememize yardımcı olabilir.

Hata ve kusurdan münezzeh olan Allah’a hayranlığımızdan olsa gerek, hata yapmak çoğu zaman canımızı sıkır. Bu yüzden hayatımızı doğru kararlar eşliğinde planlamak isteriz. Hepimiz doğru düşünmek, doğru anlaşılacak ya da sonradan pişman olmayacağımız davranışlar sergileme eğiliminde olsak da hayatın içerisinde attığımız her adım maalesef hedefini bulamayabilir. Bazen iyi

niyetle attığımız bir adım yanlış anlaşılabilir bazen doğru zannettiğimiz bir söz kalp kırabilir bazen de anlık öfke, acelecilik veya tecrübe eksikliği nedeniyle sonradan pişman olacağımız davranışlar sergileyebiliriz. Tüm bunlar bize şunu söyler aslında: “Hata yapmak kaçınılmaz bir gerçekliktir.”

Hata ile insan arasında sıkı bir etkileşim olsa da biz hatayı asla yanımıza yanaştırmayız. Bu noktada herkesin hatalarıyla baş etme stratejisi değişir. Hatalarımızı bertaraf etme çabası, bazen

içimize kapanmamıza sebebiyet verirken bazen de narsist görünmemize yol açabilir. Fakat hatalarımızı içe kapanarak ya da narsist tavırlarımızla örtmeye çalıştıkça açığa çıkan daha büyük ve yapısal hatalar kendini ele verir.

Peki hiç hata yapmamak üzere bir hayat inşa etmek mümkün olsaydı her şey daha güzel olur muydu? Özür/af dilemenin, pişman olmanın, tövbe etmenin anlamını yitirdiği bir dünya daha yaşanabilir ve daha az acı veren bir yer hâline gelir miydi?

İlk bakışta hiç kimsenin yanılmadığı, kimsenin kimseyi kırmadığı, pişmanlık duymadığı, gözyaşı dökmediği, özür dilemek zorunda kalmadığı bir hayat kulağa oldukça çekici ve huzurlu gelebilir. Fakat çağımızın en büyük yanılgılarından biri de zaten burada başlıyor... Bugün insan, teknoloji yardımıyla hata yapmayan, hastalanmayan, duygularından arındırılmış; neredeyse kusursuz bir insan modeli hâline getirilmeye çalışılıyor. Hastalanmayan, yorulmayan, duygularını doyasya

İnsanın asıl hikâyesi çoğunlukla hatasıyla başlar. Bu noktada ümitsizliğe düşmek ya da tövbe ederek farkındalığa ulaşmak hikâyenin nasıl devam edeceğini belirleyen önemli bir eşiktir.

yaşamaya ve zayıf düşmesine izin verilmeyen bir insan profili idealize ediliyor. Sosyal medya, bazı psikoloji söylemleri, kusursuzluk kültürü ve diğer faktörlerin etkisi bizi daha sağlıklı gösterse de aslında daha fazla yorabiliyor ve daha fazla hata yaptırabiliyor. Oysa insan olmanın doğallığı içerisinde acıya, olumsuzluklara, hatalara karşı göğüs germeyi öğrendiğimizde söz konusu stresörlere karşı daha fazla bağışıklık kazanabiliriz. Diğer taraftan bu doğallık içerisinde insanı insan yapan duygularımızı, kırılma noktalarımızı ve farkındalığımızı kaybetmeden hem kendi hayatımıza hem de başkalarının hayatına dokunabiliriz. Bu bağlamda insanın kusurlarından arındırılmış hâli, gerçekten ruhsuz bir makine gibi kendisine ve çevresine kayıtsız, toplumun kendisine yüklediği sorumlulukları hatasız yerine getirmeye çalışan hareketli bir nesne görünümünde karşımıza çıkıyor. Şimdilik sosyal medyada ya da dijital platformlarda daha görünür olsa da yakın zamanda bu profillerden müteşekkil bir toplum yapısıyla karşı karşıya kalmamız muhtemel görünüyor. Hâlbuki insan, hatasız ya da sınırsız güç sahibi bir varlık değildir. İnsan hata yapan, kırılan, bazen duygularına yenik düşen bazen gözyaşı döken bazen heyecanlanan bazen de eksik yanlarıyla yeniden ayağa kalkmayı öğrenen bir varlıktır. Onu değerli kılan, hiç

düşmemesi değil düştüğünde yeniden doğrulanabilme dinamikliğine sahip olmasıdır. Zaten onu eşref-i mahlukat yapan şey de bu döngü içerisindeki kararlılığı değil midir?

İdeal olanı söylemek tabii ki her zaman daha kolaydır. Biraz da gerçeklikten bahsedelim. Özellikle gençlerin hata yapma ve sonrasını planlama noktasında yaşadıkları zorlukları anlamak gerekiyor. Nitekim içerisinde bulunduğumuz atmosfer “Kusursuz olmak zorundayım.” şeklindeki bir sloganı sürekli kulaklarımızda çınlatıyor. Bir tarafta sosyal medyanın makyajlı, kusursuz, filtreli

dünyası; diğer tarafta ise her hatanın ekran görüntüleriyle afişe edilebildiği, paylaşıldığı acımasız bir yargılama kültürü söz konusu. Hem kusursuz olmak zorunda hissettiğimiz hem de hata yaptığımızda hemen cezalandırmaya hazır bulunan bir kitlenin varlığı, en iyi ihtimalle bizi bir kenarda olan biteni sessizce takip eden, belki en az hata yapan (davranış olmayınca hata da söz konusu olmuyor) fakat toplum içerisinde en az inisiyatif alan pasif bireylere dönüştürebiliyor. Böyle bir atmosferde gençlerin hata yapmaktan korkması, zayıf görünmekten çekinmesi ve sürekli kendini kontrol altında tutmaya çalışması aslında hiç de şaşırtıcı değil. İnsan olmanın bu doğal hâli, kusursuzluk baskısı altında gün geçtikçe balyoz etkisiyle daha fazla eziliyor. Durum böyle olunca hata yapmamak, yanlış anlaşılacak, eleştirilmemek ya da güçlü görünmek için harcadığımız enerji bazen bizi kendimizden uzaklaştırabiliyor. Bu baskı arttıkça insan küçük bir hatayı bile büyük bir felaket gibi algılayabiliyor. Böyle zamanlarda içe kapanmaya, kendimizi sürekli ispat etmeye sürükleniyoruz. Bu baskıdan kaçmak için riskli davranışlara ya da bağımlılık üreten alışkanlıklara yönelebiliyoruz. Böylece başlangıçta küçük bir hata gibi görünen şeyler, zamanla hayatımızı ve hayat rotamızı derinden etkileyen daha büyük kırılmalara dönüşebiliyor.

Gençlik dönemi ve sonrasında hata yapmak, gelişimin doğal bir parçasıdır. Fakat asıl mesele, hatanın içinde kaybolmak ya da onu sıradanlaştırmak değil onu fark edip davranışlarımızı daha bilinçli, sorumlu ve değer merkezli bir şekilde yeniden kurabilmektir.

Dinî açıdan düşündüğümüzde hata yapmanın insanın yaratılışına aykırı bir arıza olarak algılanmadığını görürüz. Aksine insanın yanılabilen, unutabilen, acele edebilen ve zaman zaman nefesine yenilebilen bir varlık olduğu kabul edilir. İnsanın kendi eliyle gerçekleştirdiği bu hatalar hem kişisel olarak hem de dinî hayat açısından aslında bir olgunlaşma fırsatı olarak değerlendirilir. Zaten Kur'an-ı Kerim'in geneline baktığımızda hatanın tamamen insanın doğasına özgü bir gerçeklik olduğu, insanın imtihan serüveninin önemli bir parçasını oluşturduğu ve farkına varıldığında dinî hayatı ateşleyici bir güce dönüşme potansiyeli barındırdığı görülmektedir:

"De ki: 'Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.'" (Zümer, 39/53)

Belki de kendimize, başkalarına ya da Allah'a karşı yapılan hatalar karşısında "hata → farkındalık → tövbe → yeniden başlama" şeklindeki dönüşüm yolunu hayatımızda daha aktif hâle getirmemiz gerekiyor. Çünkü hataların panzehiri farkındalıktır. Özellikle kendimizi, hayatı ve insanları derinlemesine tanımaya başladığımız gençlik dönemi ve sonrasında hata yapmak, gelişimin doğal bir parçasıdır. Fakat asıl mesele, hatanın içinde kaybolmak ya

da onu sıradanlaştırmak değil onu fark edip davranışlarımızı daha bilinçli, sorumlu ve değer merkezli bir şekilde yeniden kurabilmektir. Bu da sağlıklı bir gelecek için son derece önemlidir. Tam da bu noktada "tövbe" kavramı "Evet yanlış yaptım, farkındayım." ve "Allah'ım senden af diliyorum." şeklindeki içerikleriyle gençlere şifa kapısı olabilir. Bu bakış açısı, her hatadan ders alarak ona hapsolmadan bir adım ileri gitmeyi kapsamaktadır. Nitekim geçmiş, tövbe edenlerin hayatı ve tarihi nasıl değiştirdiğini gösteren örneklerle doludur. Hz. Ömer, Halid b. Velid, Vahşi b. Harb ve niceleri... Tövbeyi bir enerjiye çeviren bu kutlu insanlar, hatalarını asıl hikâyelerinin miladı kabul ederek tarihte silinmeyecek izler bıraktılar.

Velhasıl, "İnsanın asıl hikâyesi çoğunlukla hatasıyla başlar." diyebiliriz. Bu noktada ümitsizliğe düşmek ya da

tövbe ederek farkındalığa ulaşmak hikâyenin nasıl devam edeceğini belirleyen önemli bir eşittir. Bugün sosyal medyada sıkça karşımıza çıkan "Kafana takma.", "Toksik olanları hayatından çıkar.", "Sınırlarını çiz.", "Anın tadını çıkar." gibi cümleler ilk bakışta rahatlatıcı görünebilir. Elbette insanın kendini koruması, yıpratıcı ilişkilerden uzak durması ve sınırlarını bilmesi önemlidir. Fakat her hatayı sadece unutulması gereken bir yük, her rahatsızlığı da hemen uzaklaşılması gereken bir durum gibi görmek bazen insanı kendi payına düşeni görmekten alıkoyabilir. Böyle olunca da yaralar kapanmak yerine daha da derinleşebilir. Tövbe kapısı ise yapılan hatayla önce yüzleşmeyi, sonrasında ise olumlu değişimi öngören bir bakışla bireyi o çukurdan çıkararak bir güç olarak geleceğe dair umut vadeder. Unutulmamalıdır ki tövbe, hataya hapsolmaksızın yeniden dirilişin anahtarıdır.

PROF. DR. ALİ AYTEN İLE SÖYLEŞİ

■ Söyleşi: Mahir KILINÇ

İnsan, anlam arayan
ve anlam üreten
bir varlık. Yapıp
etmelerine anlam
yüklemek, amaç ve
değer çerçevesinde
yaşadıklarını
anlamlandırarak
zenginleştirmek,
hayatını daha
yaşanılabilir kılmak
insanın temel özelliği.

Psikolojinin alt dalı olan din psikolojisi neyi inceler ve diğer alt disiplinlerden hangi yönleriyle ayrışır? Ülkemizde ve dünyada bu alanın gelişimi için hangi başlıklara daha fazla yoğunlaşılması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Din psikolojisi, bireyin din ve maneviyatla kurmuş olduğu her türlü ilişkiyi konu edinir. Dinin ve maneviyatın bireyin düşünce, duygu ve davranışları üzerindeki tesirlerini inceler. Bireyin dine inanıp hayatının farklı alanlarında yaşaması, din ve maneviyat alanıyla ilgili şüphe ve tereddütler yaşaması, mesafeli davranması ve inkâr etmesi gibi din ve maneviyat alanlarıyla kuracağı her türlü ilişki biçimini çalışma alanına dâhil eder. Psikolojinin alt dalı olduğu için psikoloji biliminin araştırma ve analiz metotlarını kullanır. Çalışma konuları genellikle psikolojinin farklı alt alanlarının kesiştiği alanları içerir. Örneğin dindarlık ve ruh sağlığı konularında klinik psikoloji ve sağlık psikolojisi alanıyla benzer zemini paylaşırken iş yeri maneviyatı, trafik davranışlarında dinin etkisi ya da bireyin dinî davranışlarında grup etkisi gibi konularda sosyal psikoloji, örgütsel psikoloji ve trafik psikolojisi gibi alt alanlarla benzer ilgi alanları taşır. Din psikolojisi alanının sağlıklı gelişiminde iki husus önem taşır: Birincisi yöntemsel yeterliliklerdir. Bu alanla ilgilenen araştırmacıların psikoloji biliminin temel metotlarını bilmesi ve etkin bir şekilde çalışmalarında

uygulanması gereklidir. İkinci olarak din psikolojisi alanında çalışma yapacakların hem teolojik alanı iyi bilmesi hem de bireyin psikolojik yapısını iyi çözümleyecek teorik temellere, empirik bulgulara ve klinik deneyimlere hâkim olması lüzumludur.

Modern toplumda kimlik inşası sürecinde dinin rolü zayıflıyor mu yoksa biçim mi değiştiriyor? Çocukluk döneminde kazanılan dinî değerlerin yetişkinlikteki inanç ve davranışlara etkisi ne ölçüde belirleyicidir? Bu süreçte aile ve çevre faktörlerinin etkisi hakkında neler söylersiniz?

Kimlik; bireyi kendisi yapan, onu başkalarından ayıran, hayata bakış açısını tanımlayan, yaşamı anlamlandıran temel özelliklerin bütünüdür. Birey; kimliğini meslek, ideolojik dünya görüşü ve dinî eğilimleri çerçevesinde inşa edip açığa çıkarabilir. Bu nedenle din, bireyin kendini tanımlama ve benlik algılamasında önemli bir yer tutar. Birey, kimliğini inşa ederken dinî değer ve ilkeleri ya benimseme ve onlardan uzak durma veya inkâr etme şeklinde bir tutum içerisinde olur. Birey, ailesi ve çevresi tarafından hazırlanan bir kimlik kazanım ortamına doğar. Daha doğmadan ve kendinin farkında değilken ismi hazırlanmış, dinî ve kültürel ritüellerle kimlik inşası yapılmıştır. Bu kimlik kazanım ve aktarım süreci çocukluk döneminde de devam eder. Birey ergenlik döneminde,

o güne kadarki kimliğe dair kazanımlarını kendine mal etme süreci yaşar. Böylelikle kimlik kazanım süreci ya istikrar kazanır ya da birey kimlik bocalaması yaşamaya devam eder. Bireyin kimlik kazanımı sürecinde ailenin ve yakın çevrenin büyük önemi vardır. Bu aktarım öncelikli olarak ve büyük oranda aile ortamında gerçekleşir. Çocuk ailenin din adına yaşadığı her şeyi gözlemler, kaydeder, süreç içerisinde içselleştirir ve kendine uygun olarak kimlik kazanımını sürdürür. Her aile kendi dünya görüşü çerçevesinde çocuğuna kimlik aşılması yapar. Örneğin ramazan orucunu ve ramazan ayı boyunca yapılan etkinlikleri düşünelim. Tüm bunlar bireyin dinî kimliği kazanımını etkiler. Çocuk yaştan itibaren belli süreyle tutulan tekne orucu bunun en güzel örneğidir. Zira bu tekne kelimesi, Arapçadaki kimlik kazandırma ve künye verme gibi anlamlara gelen tekniye kelimesinden gelmektedir. Orucun yanı sıra teravîh, sahur programları, ramazan eğlenceleri, bayramlar, bayram yemekleri ve harçlıklar gibi dinî ve kültürel sembolik unsurlar bireyin dinî kimlik kazanımı sürecinde değer taşır. Dinî hayatın pek çok unsuru sosyalleşme ve kültürlenme sürecinde benzer örüntülerle kimlik kazanımında etkin rol oynar.

Din psikolojisi perspektifinden bakıldığında samimi dindarlık ile sosyal/ alışkanlık temelli dindarlık

arasında nasıl bir fark görürsünüz? Buna bağlı olarak ahlak ile dindarlık arasındaki ilişkide bireylerin ahlaki davranışları ile inanç düzeyleri arasında doğrudan bir bağ kurabilir miyiz?

Psikologlar, bireyin dini yaşama biçimini “içselleştirilmiş dindarlık” ve “dışsal dindarlık” olarak ikiye ayırırlar. Birincisi, bireyin dinî değerleri ve ilkeleri yaşamayı temel gaye edinip hayatının bütünü dinî ilkelere göre düzenlemeye gayret ettiği içsel samimi dindarlıktır. İkincisi ise dini başka emel ve arzulara ulaşma için araç olarak kullanmayı içeren dışsal gösterişçi dinî yönelimdir. Bu iki dinî yönelimin bireyin ferdi ve toplumsal hayatına, ahlaki gelişimine ve ruh sağlığına farklı etkileri olur. Araştırmalar genel olarak içselleştirilmiş dindarlığın bireyin kişisel bütünlüğünü desteklediğini, psikolojik uyumunu artırdığını ve ruh sağlığını beslediğini göstermiştir. Buna karşılık dışsal dindarlık eğilimi ise bu uyumu negatif etkilemektedir. Ahlaki gelişim, bireyin inanç gelişimiyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Ancak ahlaki gelişimin psikososyal gelişim, duygusal gelişim, bilişsel gelişim ve kişilik gelişimiyle de yakın bir ilişkisi vardır. O nedenle, bireyin sağlıklı bir inanç gelişiminin olması ahlaki gelişimini olumlu etkiler. Ancak bireyin kişiliği, yetiştiği değer ortamı, özerk ve evrensel bir ahlak gelişimini destekleyen ebeveyn tutumlarının varlığı, empati

becerisinin kazanılması, bilişsel gelişimin yeterli olması, erdemli davranış örneklerini içeren rol modellere maruz kalması gibi hususlar onun ahlaki gelişimini belirleyebilir.

Kriz ve travma dönemlerinde bireyin dine yönelimi kalıcı bir dönüş mü yoksa geçici bir sığınak hâlinde mi gerçekleşmektedir? Günümüz dindarlığı açısından değerlendirecek olursak; kendi dindarlığı modern bireyin kaygılarını ve depresyon hallerini bertaraf etmesine ne kadar yardımcı olmaktadır? Eğer kalkan görevi üstlenemiyorsa eksiklikleri gidermesi noktasında nelere dikkat etmesi gerekir?

İnsanoğlu anlam arayan ve yapıp etmelerine/yaşadıklarına anlam atfeden bir varlıktır. Bu anlamlandırma süreci istenmeyen ve beklenmedik durumların yaşandığı zamanlarda artış gösterebilir. Bu tür durumlarda, hayata bakışında dinî ve manevi unsurlar bulunanlar bu ilkeler çerçevesinde anlam oluşturma süreci yaşarlar. Yine bu tür durumlarda kimi zaman da bireyler dine yönelip hidayet sürecine girebilirler. Bu dine yöneliş bazen geçici bazen de kalıcı olur. Çünkü gündelik hayatta bireyin yaşadığı her olayın maneviyat dünyasında bir yansıması olur. Tam da bu nedenle “Allah iman ile çene kapamayı nasip etsin!” duası oldukça anlamlıdır.

Bireyin dinî ve manevi kaynakları ruh sağlığının

korunmasında önemli katkılara sahiptir. Ancak klinik anlamda kaygı ve depresyon gibi rahatsızlıkların pek çok nedeni vardır. Her ne kadar dinî ve manevi unsurlar belli oranda bunlarla mücadelede koruyucu olsa da dindar insanlar da kaygı bozukluğu yaşayabilir, pekâlâ depresyona girebilir. Çünkü psikolojik sağlığın pek çok bileşeni vardır. Din ve maneviyat bu bileşenlerden sadece birini oluşturur. Kişinin, psikolojik hastalıkların biyolojik tarafını ihmal etmeksizin emanet bilinciyle ruh sağlığına da gereken önemi göstermesi, gerektiğinde profesyonel destek alması hem bireysel hem de dinî bir sorumluluktur.

Dijitalleşmenin ve özelde sosyal medyanın gündelik hayatı kuşattığı bir çağdayız ve bunların dinle kurulan ilişkide kişiye olan etkisi herkesçe malum. Bu ilişkide ne tür dönüşümler gözlemliyorsunuz? Bu yeni iletişim ve etkileşim ortamları dindarlığın görünürlük biçimini ve içsel derinliğini nasıl etkilemektedir?

Dijital bir ortama doğmuş olmalarından dolayı günümüz gençliğine “internet nesli” ve “dijital yerliler” gibi isimler verilmektedir. Bu ortamda çocukların ve gençlerin etkilendikleri kaynaklar gerçek dünyadan ziyade sanal âlem ağırlıklıdır. Gençler, zamanın her devrinde yetişkin hayatına yani gerçekliğe biraz ilgisiz olmuşlardır ancak günümüzde dijitalleşmenin etkisiyle bu ilgisizlik daha da

artmıştır. Modern zamanda kent kültüründe meselenin daha ciddi bir problem olarak tezahürü de bundandır. Ancak dinin anlaşılması ve yaşanması için sanal âlemde yeterli oranda ve hızda çocukların ve gençlerin ilgi alanına girebilecek içerikler üretilirse görünüşte olumsuz seyreden tablo değişebilir. Dinî içeriğin ve aktarım tarzının değişimi süreci olumlu destekleyebilir. Aynı zamanda dijitalleşmenin günümüz gençliğinin bilgi alışveriş, iletişim gibi alanlardaki davranış kalıplarını değiştirdiği gibi dinî anlayış ve yaşayış biçimlerini de değiştirdiği unutulmamalıdır.

Günümüzde sıkça konuşulan anlam arayışı ile din arasında nasıl bir ilişki vardır? Hız, tüketim ve bireyselleşmenin öne çıktığı bu çağda insanın varoluşsal boşluk, amaçsızlık ve yön kaybı gibi deneyimleri karşısında din hangi imkânları sunar? Özellikle gençlere, sonrasında da yetişkinlere hayatın anlamı ve gerçek mutluluk hakkında neler söylersiniz?

İnsan, anlam arayan ve anlam üreten bir varlık. Yapıp etmelerine anlam yüklemek, amaç ve değer çerçevesinde yaşadıklarını anlamlandırarak zenginleştirmek, hayatını daha yaşanılabilir kılmak insanın temel özelliği. Din, özellikle bireyin hayatındaki genel anlamın inşasında ve buna bağlı üretilen gündelik durumsal anlamlandırma sürecinde etkili olur. Din, hayatın genel gayesiyle ilgili olarak inanan için geçerli olacak

ilkeler ortaya koyar. Hayatı yaşamanın genel gayesi inanan için daha nettir. Bu da bireyin anlamlandırma sürecini kolaylaştırır. Mesela inanan bir Müslüman için hayatın gayesi Allah rızasıdır. Bu rızanın kazanılmasına hizmet eden her eylem anlamlıdır. İnsan gündelik hayatın akışını bozacak, hayatın anlamının sorgulanmasına sebep olacak istenmeyen ve beklenmedik olaylar yaşadığında bu genel anlam örüntüsüne bağlı kalarak hayat yolculuğuna devam eder. Günümüzde geçmişteki ebeveyn genç ilişkisinden farklı olan unsur dijitalleşmiş bir çağda yaşıyor olmamızdır. Bu dönemde gençlerin yönlendirilmesi ve kültürel aktarımın devamlılığı oldukça zorlaşmaktadır. Çünkü gençlerin etkilendikleri alanlar fazlalaşmakta, dijital etkilenme çabukluğu ebeveynin ve yakın çevrenin etki hızından ve yoğunluğundan daha fazla olmaktadır. Bu şartlar altında gençleri yönlendirmek giderek daha zor olsa da her devrin ruhunun getirdiği zorluklar kadar imkânların da olduğu unutulmamalı, gençlerin daha sağlıklı yönlendirilmesi ve onlara daha güzel örneklikler ve rol modeller oluşturulması için sürekli bir gayretin olması gerekir. Samimi bir şekilde ortaya konan çaba, gayret ve ilgi hiçbir zaman karşılıksız kalmayacak, mutlaka olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bu süreçte özellikle endişeli muhafazakâr ebeveynlerin sabırlı olması ve gayreti elden bırakmaması gerekir.

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Ali Ayten, 1979'da Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Derbent'te tamamladı. 2002'de Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olup 2003'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi alanında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2004'te "Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi" başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını, 2009'da ise "Sosyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü" başlığıyla doktorasını tamamladı. 2008-2009 öğretim yılında Irbid (Ürdün) Yermük Üniversitesinde bulundu. 2010-2011 öğretim yılında Londra Üniversitesinde araştırmacı olarak bulundu. "Londra'da Yaşayan Müslümanlarda Dindarlık Kimlik İlişkisi" başlıklı bir çalışma gerçekleştirdi. 2012 yılında dinin başa çıkma süreçlerindeki rolüne odaklanan eseriyle doçent oldu. 2017 yılında pozitif psikoloji yaklaşımını anlatan "Erdeme Dönüş" çalışmasıyla profesör oldu. Hâlen M. Ü. İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi bölümünde öğretim üyesi olarak çalışan Ayten'in bazı eserleri şunlardır: *Psikoloji ve Din, Din Psikolojisi, Empati ve Din, Tanrı'ya Sığınmak, Erdeme Dönüş, Popüler Dindarlık, Mutluluğun Peşinde, Sufi Psikolojisine Giriş, Din ve Sağlık, Ah Bu Gençler, Doğa Bize Emanet.*

HADİ DİYELİM Kİ SUSTUK

■ Dr. Halil ECER

David le Preton *Sessizlik Üzerine* adlı kitabına Max Picard'ın şu sözüyle başlar: “Yalnız sözün olduğu bir dünyadan bahsedilemez ancak yalnız sessizliğin olduğu bir dünyadan bahsetmek mümkündür.” Evet, bir dünyadan söz etmek mümkündür fakat dünyaları mümkün kılmak daha da mühim olmalıdır. Sessizlik diye başlanan her cümlede yüreğimizde hissettiğimiz çılgınlıkların çetelesini tutmaktan bitap düşmüş bir yanlarımız. Öte yanımız gözü budaktan, sözü dudaktan esirgememekle meşgul. Bu meşguliyet sözün senet tarafıyla ilgilenirken sahte senetlerin ana haber bültenlerindeki yerinden çokça muzdariptir, geriye kalan bir yanımız kaldıysa. Yine de sessizlik, edebî bir hâl değil gayet tarihî bir vaziyet alış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uyarıyı Franz Kafka *Mavi Oktav Defterleri*'nde “Ama sirenlerin şimdi kendi şarkılarından çok daha korkunç bir silahları vardı: Suskunlukları.” diyerek belirtmiştir.

Sessizlik tezatlıkla var olan fakat kendisini apaçık gösteren bir eylem hâline dönüşmeden önce belli başlı aşamalardan geçmektedir. Sessizlik, üç farklı biçimde vardır: İlki bireysel sessizlik, ikincisi toplumsal sessizlik, üçüncüsü ise mekânsal sessizlik. Bireysel sessizlik, bireyin toplumla ve mekânla girdiği ilişkiye göre şekillenen ve çoğu kez yenilmişlikle aynı manaya gelen bir geri çekilme hâli olarak karşımıza çıksa da bireysel sessizliğin bir diğer varlığı, bireyin kendini bilmesi üzerine başlayan vaziyet alışıdır. MÖ 4. yüzyılda Delfi kasabasındaki Apollo Tapınağı'nın girişinde “Kendini Bil!” yazısının yazılması da sessizliğe delalettir. Yani bireysel sessizlik iki zıtlık arasına inşa edilmiştir. İlk nokta insanın yaşam mücadelesindeki yenilgisi ile başlayan sessizliği, ikinci nokta ise insanın kendini bilme erdemine ulaşmasından sonraki zaferin getirdiği sessizliktir. Etrafımızda sessiz olarak gördüğümüz iki figür vardır: Birincisi ermiş olan, ikincisi ise düşkün olandır.

Toplumsal sessizlik, sessizliğin ihanete dönüşümüdür. Bu ihanet, herhangi bir inanca veya bir doğruya karşı yapılanıdır. Toplumsal sessizlik hakikatin örtülmesi ile başlar. Buradaki sessizlik, tek tek bireylerin suskunluğundan sessizliğe doğru bir evreden geçmektedir. Bu noktada Jean Baudrillard'ın *Sessiz Yığınların Gölgesinde-Toplumsalın Sonu* adlı eserine değinmek de haklı bir eylem olacaktır. Baudrillard, sessiz toplumsal eylemden ziyade sessiz yığınları kullanmaktadır. Sessiz kalmış hiçbir toplumun toplum olamayacağını, aksine nesne olarak bir yığından farksız olduğunu dile getirmektedir. Toplumun yaşam karşısında sessiz kalmasını toplumsalın ruhuna aykırı olarak değerlendirip edilgen bir toplumun toplum olmayacağını ateşli bir şekilde savunmaktadır. Gerçekten de tarihsel süreçte biraz yolculuk yaptığımızda Baudrillard'a hak vermekten başka bir çaremiz yoktur. Çünkü “Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar.” (Müddessir, 74/1-2) ayetleri yüzümüze çarparken

edilgen olmak kendi doğamıza aykırı olduğu için toplumu sessizlik içinde düşünmek yapısal birkaç ihaneti bünyesinde barındırmaktadır. Toplum sessizliğe gömülmüş ise ahlakın tükenmeye başladığını söylemek beylik lafı olmasa gerek. Toplumun sessizliği kitle iletişim araçlarının çığlıklarından sonra peyda oldu dersek modern indirgemeciliğin alasını yapmış olacağız. Yine tarihe bir baktığımızda haksızlıklara karşı sessizliğe bürünen nice “yığın” görebilmek mümkündür. Yine de kitle iletişim araçlarının sesi duvarlarımızda yankılanırken günbegün sessizleştirmizi, tepkisiz hâle geldiğimizi ve en nihayetinde yığına dönüştüğümüzü söylersek ayıp etmiş olmayacağız.

Mekânsal sessizlik, işte bu masumane bir şiirin son mısrası olabilir. Çünkü Henri Le Febvre *Mekânın Üretimi* kitabında, mekânın toplumsal bir inşa olduğu gibi gayet radikal ve tutulmuş bir iddiaya sahiptir. Bu iddiayı biraz daha somutlaştırmak için “ev” ve “konut” arasındaki farkları düşünmek yerinde olacaktır. Aynı yerde bulunan daire bazen ev iken bazen konut olabilmektedir. Bu toplumsal inşa ilk etapta mekânı üretirken sonrasında mekân tarafından üretilen bizler olmaktayız. Bu nedenledir ki camide farklı, AVM’de farklı, sokakta farklı, parkta farklı eyleyişler içerisindeyiz. Sorsak aynı ben’iz. Mekânsal sessizlik

bir üretim ve varoluş sürecidir. Bu sebepten mabetler büyük oranda sessizlikle bir şeyler söyler. Çünkü ruhun inşası sessizlikle mümkün olabilmektedir. Öte yandan bir düşünüşe daha davet ediyorum, kentin gürültülü ve boğucu sesini dinleyelim; AVM’ler, otogarlar, sokaklar, pazarlar, kafeler, oyun salonları sessizliğe düşman birer nefer olarak karşımıza dikilmektedirler.

Sessizlikler çağında dilsiz olmak en saf hâldir. Fakat bireysel sessizlik çoğu kez ruhu dinlendirirken toplumsal sessizlik dilsiz olan şeytana davettir. Fakat bu demek değildir ki konuşmamak sessizliktir. Günümüz dünyasında kelime dağarcıklarının bereketli yükselişi sözün anlamını aşındırırken kuru sessizlikle randevulaşmadır. Çok söz elbette çok cümle anlamına gelmez. Fakat değinilen husus konuşmamak anlamında değildir. Çoğu insan konuşurken yüreğinin sessizliği ile dünyadan soyutlanmaktadır. Bu yanı sıra sessizlik âlemler arası yolculuğun ilk biletidir. Fakat toplumun sessizliğe gömülmesinin engellenmesi şartıyla. Sonuç olarak sessizliğin üç hâli vardır ve bu haller birbirinden haberdardır. Bireysel sessizlik, bir doğru parçasının her iki ucunda var olandır. Toplumsal sessizlik, toplumun toplum olmaktan çıktığı, edilgen bir hâle geldiği ahlaki deformasyonun başlangıcıdır. Mekânsal sessizlik ise modern dünyada özlenendir.

TAŞLARA İŞLENMİŞ BİR MEDENİYET HİKÂYESİ İZMİR

■ Sümeyra YAMAN

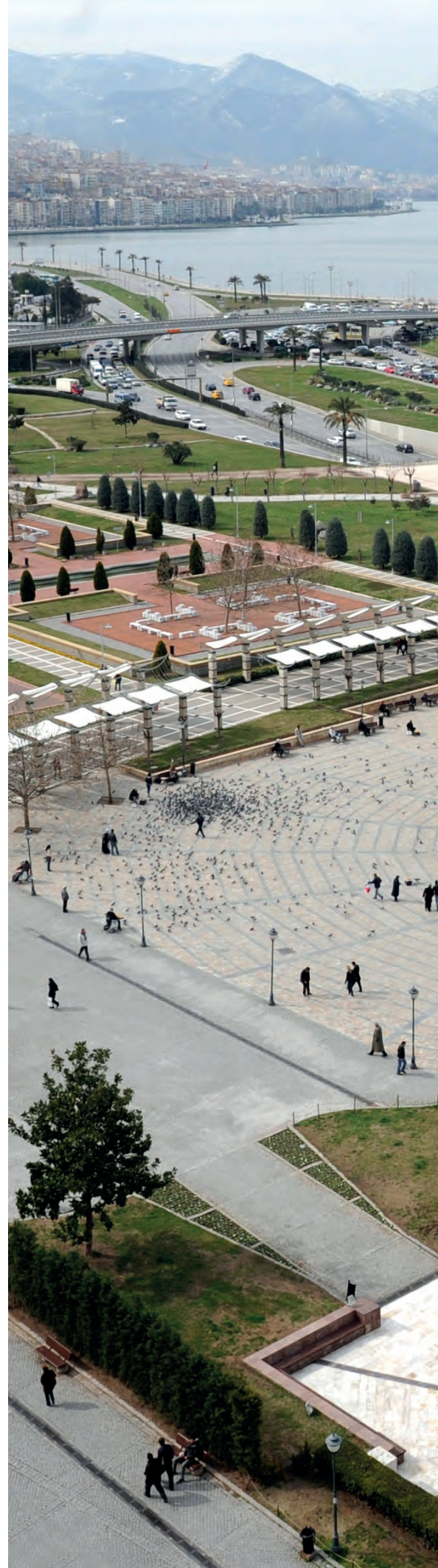
Ege'nin incisi İzmir, farklı medeniyetlerin binlerce yıllık izlerini taşıyan kadim bir şehirdir. Antik çağlardan beri bu topraklar Hititlerin, Lidyalıların, Perslerin, Romalıların, Bizanslıların ve en çok da Osmanlıların eserlerini günümüze taşımıştır. Denizle iç içe olan şehir yalnızca kordonuyla ve körfeziyle değil zarif camileriyle, antik kentlerinin görkemli sütunlarıyla ve müzelerinin zengin koleksiyonlarıyla da sıra dışı bir cazibe merkezidir.

Camileri: Huzurun ve Zarafetin İzinde

İzmir'in tarihî camilerini gezmek Osmanlı mimarisinin Ege'deki en güzel örneklerini temaşa etmektir. Kemeraltı Çarşısı'nın labirent gibi sokaklarında ilerlerken karşınıza birdenbire Hisar Camii çıkar. Burası İzmir'in kalbinde, tarih ile gündelik hayatın iç içe geçtiği şehrin en büyük ve en köklü ibadet mekânlarından biridir. 16.

yüzyılda Osmanlı Dönemi'nin zarif mimari anlayışıyla inşa edilen cami yüzyıllardır İzmir'in tarihsel ruhunu yansıtan sessiz bir tanık gibidir. Kesme taş ve tuğlanın uyumuyla yükselen yapının geniş avlusu ve merkezî kubbesi klasik Osmanlı cami mimarisinin sade ama etkileyici çizgilerini taşır. İç mekânda yer alan kalem işi süslemeler ve özellikle dikkat çeken mihrap, ince işçiliğiyle ziyaretçilerini büyüler. Gün ışığının pencerelerden süzülerek oluşturduğu aydınlık atmosfer ise caminin iç mekânına huzur dolu bir dinginlik kazandırır. Hisar Camii, yalnızca bir ibadet yeri değil aynı zamanda İzmir'in sosyal ve kültürel hayatının da önemli bir parçasıdır.

Konak Meydanı'nın hemen yanı başında yükselen Yalı Camii de şehrin abidevi mekânlarından biridir. 17. yüzyılda inşa edilmiş yapı klasik Osmanlı mimarisi üslubunda vücuda getirilmiş, tek kubbeli sekizgen planı, pencerelerin etrafını

çeviren çinileri ve denize bakan konumuyla benzersiz bir görünüm sunmaktadır. Caminin iç kısmı ince ve usta işçilikli kalem işi süslemelerle bezenmiştir. Sabah namazı vaktinde güneşin körfezden yükselirken cami avlusuna dökülen ışıklarını seyretmek doyumsuz bir huzur hissi yaşatmaktadır.

Başdurak Camii 17. yüzyılda inşa edilmiştir. Mimari açıdan sade ama etkileyici bir yapıya sahip olan bu cami klasik Osmanlı üslubunun izlerini taşır. Yapının dış cephesindeki çiçek motifleri oldukça dikkat çekicidir. Duvarların üst kısmı, alt ve üst kat pencereleri ile mihrap bitkisel motiflerden oluşan kabartmalı alçılarla bezelidir. İç mekândaki kalem işi süslemeleri tüm zarafetiyle göz kamaştırır. Minber girişinde ve yan aynalıklarda bulunan mermer kabartmalar ile korkuluklardaki bitkisel süslemeler de görülmeye değerdir. Günümüzde aktif olarak kullanılan cami geçmişin izlerini bugüne taşıyarak İzmir'in kültürel mirası içinde önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

Salepçioğlu Camii İzmir'in tarih kokan sokaklarında, Kemeraltı'nın hareketli dokusu içinde saklı bir zarafet abidesi gibidir. 20. yüzyılın başlarında, hayırsever tüccar Salepçizade Hacı Ahmet Efendi tarafından yaptırılmış olup geç dönem Osmanlı mimarisinin narin örneklerinden biridir. Caminin dikkat çeken diğer bir özelliği büyük bir vakfiyeye sahip olmasıdır. Caminin

yapımından sonra yanına bir de medrese eklenmiştir. Salepçizade Medresesi Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar eğitim öğretime devam etmiştir. Dış cephesinde taş ve süslemenin dengeli uyumu göze çarparken yapının en etkileyici yanı iç mekânındaki estetik detaylardır. Renkli kalem işleri, zarif hat yazıları ve ince bezemeler, caminin iç mekânına derinlik kazandırır. Yüksek pencerelerden süzülen ışık iç mekânda huzurlu bir hava oluşturur.

Antik Kentleri: Zamana Açılan Taş Yapıtlar

İzmir denildiğinde akla gelen en önemli tarihî yapıtlardan biri Efes Antik Kenti'dir. Efes, tarih öncesi dönemden başlayarak Helenistik, Roma, Doğu Roma, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı dönemleri boyunca yaklaşık dokuz bin yıl kesintisiz yerleşim görmüş ve tarihin tüm aşamalarında çok önemli bir liman kenti, kültürel ve ticari merkez olmuştur. Ege'nin güneşle parlayan topraklarında

Efes Antik Kenti

zamanın âdeta durduğu bu yerde her taş, her sütun ve her yol binlerce yıl öncesinden bugüne ulaşan bir hatıradır. Efes'e adım attığınız anda, modern dünyanın gürültüsü geride kalır. Şehrin görkemli yapılarından biri olan Celsus Kütüphanesi bilginin her dönemde ne kadar önemli olduğunu simgeleyen bir anıttır. Sütunları arasında dolaşırken eski çağların bilgelerinin fısıltılarını duyar gibi olursunuz. Efes'in bir diğer büyüleyici yapıtı ise dünyanın yedi harikasıdan biri sayılan Artemis Tapınağı'dır. Bugün yalnızca birkaç sütunu ayakta olsa da bu yapı, geçmişteki ihtişamın ve inancın güçlü simgelerinden biri olmuştur. Efes'in antik tiyatrosu, taş basamaklarının üstünde yürürken sizi geçmişin kalabalıklarına götürür. Binlerce insanın bir araya geldiği bu alan yalnızca bir eğlence mekânı değil aynı zamanda toplumun bir arada olduğu bir buluşma noktasıydı. Bugün bile o basamaklarda oturduğunuzda alkışların yankısını duyumsamak zor değildir.

Salepçioğlu Camii

İzmir'in kuzeyinde yer alan Bergama, antik çağların önemli kültür ve bilim merkezlerinden biri olarak öne çıkar. Helenistik dönemde büyük bir gelişim gösteren bu kent özellikle Pergamon Antik Kenti ile tanınır. Dik yamaçlar üzerine kurulu tiyatrosu ve ünlü kütüphanesiyle Bergama, dönemin bilim ve sanat anlayışını yansıtan nadide bir örnektir. Bergama'nın dikkat çekici yapılarından biri olan Asklepion antik dünyanın önemli sağlık merkezlerinden biri olarak kabul edilir. Roma dönemine ait bu şehre bir kilometre uzunluğunda, üstü

Hisar Camii ve Kızlarağası Hanı

örtülü ve son bölümü sütunlu kutsal kabul edilen bir yolla giriş yapıldı. Yol bitiminde anıtsal giriş bölümü, girişin sağında kütüphane salonu, solunda ise ibadet edilen bir mekân bulunmaktadır. Bu zengin ve gösterişli tarihî mekânları sayesinde Bergama 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir.

Birgi Antik Kenti Frig, Bergama Krallığı, Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında serpilmiştir. Bu antik kent, kendine has geleneksel mimari dokusunu günümüze kadar koruyabilmiş ender yerleşim yerlerinden biridir. Konakları, camileri, türbeleri, medreseleri, hamamları, çeşmeleri ve daha birçok eseriyle Anadolu Beylikleri döneminden başlayıp günümüze ulaşmış çok sayıda tescilli yapıya sahiptir. Tarihî yerleşimde geleneksel mimari dokuyu en iyi biçimde yansıtan iki mimari yapı, ahşap süsleme ağırlıklı mihrabı ve minberiyle döneminin en başarılı örneklerden biri olan Ulu Cami ve ahşap işçiliği ile dikkat çeken Çakırağa Konağı'dır.

İzmir'in kalbinde, modern şehrin hareketli dokusu içinde geçmişin izlerini koruyan etkileyici tarihî mekânlardan biri de İzmir Agora Açık Hava Müzesi'dir. Burası, Roma döneminin şehir planlamasını ve günlük yaşamını gözler önüne seren eşsiz bir mirastır. Agoranın en dikkat çekici bölümlerinden biri günümüze kadar ulaşan kemerli alt yapıları ve su kanallarıdır. Duvarlarda görülen grafitiler ise sıradan

insanların gündelik hayatına dair izler taşıyarak geçmişimiz için daha da somut halde canlandırır.

Müzeleri: Kültürün ve Sanatın Korunduğu Sessiz Mekânlar

İzmir yalnızca tarihi mekânları, antik kentleriyle değil müzeleriyle de tarihi günümüze taşıyan zengin bir şehirdir. Şehrin kültür ve sanat duraklarından biri İzmir Arkeoloji Müzesidir. Burada sergilenen heykeller, lahitler ve antik buluntular İzmir ve çevresindeki medeniyetlerin izlerini taşır. Her bir eser toprağın altından çıkarılıp yeniden ışığa kavuşmuş geçmişin bir parçası gibidir.

İzmir Etnografya Müzesi de kentin bir diğer cevheridir. Bu müze yalnızca eski eşyaları değil aynı zamanda Anadolu insanının gündelik yaşamını, geleneklerini ve kültürünü yansıtır. Dokuma tezgâhları, kıyafetler ve el işçiliği ürünleri geçmişin sıcaklığını bugüne taşır. Burada her obje bir

Birgi Antik Kenti

Pergamon Antik Kenti

yaşamın izini, bir emeğin hikâyesini anlatır.

Tarih ve Sanat Müzesinde ise farklı dönemlere ait heykeller, lahitler, mezar buluntuları ve İzmir'in antik kentlerinden getirilen farklı tarzda eserler sergilenmektedir. Ayrıca burada MÖ 6. yüzyıldan başlayarak Osmanlı Dönemi'nin sonlarına kadarki zaman dilimine dair altın, gümüş ve bronz sikkeler yer almaktadır.

Bu müzelerin her biri İzmir'in çok katmanlı kimliğini yansıtır. Antik çağların görkemi ve Osmanlının ihtişamı aynı mekânlarda buluşur.

İzmir'in tarihi mekânları, ören yerleri, camileri ve müzeleri aynı hikâyenin farklı sayfaları gibidir. Kemeraltı'nın dar sokaklarında kaybolurken bir Osmanlı çeşmesiyle karşılaşmak, deniz kenarında yürürken antik bir sütun başlığına rastlamak çok olağandır. Camilerinin manevi atmosferi, antik kentlerinin görkemi ve müzelerinin zenginliği, İzmir'i yalnızca bir tatil destinasyonu değil aynı zamanda insanlık tarihinin bir açık hava müzesi kılmaktadır.

DİJİTAL DÜNYANIN KARANLIK YÜZÜ OLARAK SİBER ZORBALIK

■ Ahmet Melih KARAUĞUZ

Dijital Dünyada Yeni Bir Şiddet Biçimi

Dijital devrim, salt iletişim hızına ivme kazandırmakla kalmadı; insanın varlık sahasını ontolojik bir düzeyde dönüştürdü. Birey artık fiziksel uzamın hudutlarını aşarak bedensiz, mekânsız ve bütünüyle verilerden müteşekkil yeni bir düzlemde konumlanıyor. Bu yapısal kırılmanın ürettiği en sarsıcı krizlerden biri siber zorbalık. Karşımızdaki olguyu, teknolojinin amacı dışında kullanılması gibi teknik bir sapma olarak okumak yetersiz kalır. Zira bu durum, ahlaki denetimin yitirilmesini ve ötekine karşı sorumluluk bilincinin aşınmasını imleyen derin bir normatif çözülmeye işaret ediyor.

UNICEF'in siber zorbalığı tanımlarken belirlediği çerçeve; dijital platformlarda korkutma, öfkelenendirme yahut utandırma kastıyla yürütülen tekrarlayıcı davranışlara odaklanarak meselenin sınırlarını belirginleştirir. Anlık bir öfke patlaması ile bu planlı saldırganlık birbirinden bütünüyle ayrılmalı, eylemin "şaka" kisvesi altında meşrulaştırılmasının önüne geçilmelidir. Bilhassa çocuk ve ergen psikolojisi bağlamında siber zorbalık, fiziki mekândaki dışlanmanın dijital uzantısı olarak işler; okul bahçesindeki gerilim, çevrim içi gruplara ve oyun içi etkileşimlere doğrudan yansır.

Günümüzde bu şiddet türü; sosyal ağlarda hakaret,

mesajlaşma uygulamalarında ısrarlı taciz, sahte kimlik ardına saklanma ve özel yazışmaların rızasız ifşası gibi çok katmanlı taktiklerle yürütülüyor. Doxxing ve outing gibi kişisel verileri dolaşıma sokma eylemlerine, son dönemde deepfake teknolojileriyle üretilen sentetik içerikler de eklendi. Bireyin görüntüsünün tahrif edilerek cinselleştirilmesi, meseleyi sıradan bir kabalık olmaktan çıkarıp doğrudan bedene, kimliğe ve mahremiyete yönelen sistematik bir şiddete dönüştürüyor.

İslam ahlak felsefesinin temel parametreleri, tam bu noktada denetleyici bir ilke sunar: Birey, görünürlüğün bittiği yerde de

Teknolojik aklın donanımı bizi her geçen gün daha zeki kılabilir fakat bizi saflığını yitirmemiş bir "insan" olarak tutacak yegâne güç, ekranın o en zifirî karanlığında dahi ahlakın aydınlığından bir an olsun vazgeçmemektir.

sorumluluk taşır. "...Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir..." (Hadid, 57/4) ayeti, dijital ağların yarattığı anonimlik yanılsamasını ve başıboşluk algısını reddeder. Ekran ardındaki gizlilik, bireyi ilahi gözetimin sınırları dışına taşımaz; dolaşıma sokulan her içerik, üretilen her küçültücü yorum dijital belleğin yanı sıra kişinin ahlaki siciline de işlenir. Kaf suresinde yer alan ve her sözün kayıt altında tutulduğunu bildiren (Kaf, 50/18) ihtar, sanal uzamdaki klavye pratiklerini de doğrudan bağlamaktadır.

Hakikat, Mahremiyet ve Dilin Sorumluluğu

Siber zorbalığın kitleleri böylesine süratle yutmasının, bulaşıcı bir maraz gibi yayılmasının köklerinde, sosyal psikoloji literatürünün "çevrim içi çözülmeye" (online disinhibition) diyerek adlandırdığı o tekinsiz yabancılaşma hâli yatıyor. Ekranın araya çektiği buz gibi duvar, fiziksel temasın ve göz göze gelişin bütünüyle ortadan kalkması, nihayetinde muhatabın anında tepki verememesinin yarattığı o asimetrik gecikme sıradan bir bireyin bile saldırganlık eşiğini ürkütücü boyutlarda aşağı çekiyor. Karşısındaki insanın yüzünde beliren acıyı, gözlerindeki kırılmayı göremeyen fail, kurbanını kanlı canlı, nefes alan bir varlık olmaktan çıkararak bütünüyle sentetik bir hedefe dönüştürüyor: Bir kullanıcı adına, dijital bir avatara, alelaide bir profil fotoğrafına

ya da silinip gidecek bir yorum satırına. Hâlbuki İslam medeniyet tasavvurunun o sarsılmaz “eşref-i mahlukat” ilkesi, insan onurunun salt fiziksel mekânlara hapsedilemeyeceğini, sanal uzamın o uçsuz bucaksız koridorlarında dahi dokunulmaz olduğunu fısıldar.

İslam hukukunun yapıtaşlarından sayılan “ırzın muhafazası” ilkesi, güncel bağlamda doğrudan doğruya dijital haysiyetin, o sanal onurun korunmasına karşılık geliyor. Bir başkasının dijital geçmişini iştahla deşmek, unutulmaya yüz tutmuş özel konuşmalarını ulu orta ifşa etmek, insanın doğasındaki o kaçınılmaz zaafı acımasız kalabalıkların önüne atmak; kadim tecessüs, suizan ve gıybetin kusursuz biçimde güncellenmiş, teknolojiyle donanmış çağdaş formlarıdır. Kur’an’ın o kesin “...Birbirinizin kusurlarını araştırmayın...” (Hucurat, 49/12) buyruğu, tam da bugün, başkasının dijital arşivinden, eski paylaşımlarından ahlaksızca linç malzemesi üreten, mahremiyeti arsızca didikleyen mevcut röntgenci kültüre yöneltmiş son derece canlı, zamanlar üstü bir ihtardır.

Siber şiddetin zemin bulduğu ikinci büyük ve derin fay hattı, dijital çağın onulmaz hakikat krizidir. İçinde çırpındığımız bu ağ toplumunda enformasyonun yayılım hızı, doğruluk teyidinin ağırbaşlı yürüyüşünü fersah fersah geride bırakmış; kullandığımız

platformların algoritmaları ise bütünüyle kutuplaştırıcı, kışkırtıcı ve alaycı içerikleri görünürlükle, yüksek etkileşimle ödüllendirmeye programlanmıştır. Yalan, hakikatin saygın libasını giyerek saniyeler içinde dünyayı dolaşırken bir kez yayılan asılsız içerik, viral bir hezeyan dalgasıyla devasa kitlelere ulaşip mağduriyeti kalıcılaştırıyor. Tam bu kaotik eşikte “...Size bir fasık bir haber getirirse bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.” (Hucurat, 49/6) emri, bugünün dijital dünyasında salt bir dinî kuralı aşarak temel bir medya okuryazarlığı refleksine, hayati bir siber güvenlik ilkesine dönüşmelidir. İçeriğin doğruluğunu teyit etmeden o kaynağı meçhul çamura bulanarak dolaşıma sokmak, bireyi masum bir kullanıcı olmaktan çıkarıp yalanın taşıyıcısı ve pusuya yatmış bir itibar suikastının doğrudan suç ortağı yapar.

Resulullah’ın “Her duyduğunu söylemesi kişiye yalan olarak yeter.” (Ebu Davud, Edeb, 80) şeklindeki ikazı bugünün etkileşim mekanizmalarındaki, beğeni ve paylaşım çarklarındaki devasa ahlaki vebale işaret eder. Klavyenin ucundaki, farenin “tık”ındaki anlık “söyleme” eylemi; artık paylaşma, yeniden gönderme, etiketleme ve o hastalıklı yayma kültürünü kapsayan uçsuz bucaksız bir sorumluluk alanıdır. Üzerinde hiç düşünülmeden, kayıtsızca

basılan tek bir tuş, bir insanın ruhunda, itibarında ömür boyu kanayacak, asla kapanmayacak yaralar açma kudretine sahiptir.

Mahremiyet sınırlarının ihlali, siber şiddetin en tahripkâr, en zehirli unsurları arasında şüphesiz başı çekiyor. Özel verilerin pervasızca ifşası, mahrem yazışmaların yahut ekran görüntülerinin birer şantaj silahı gibi kullanılması ve insanın en zayıf anlarının acımasızca teşhiri, bireysel hudutları yerle bir ettiği kadar toplumsal güven mayasını, o bir arada yaşama iradesini de içten içe çürütür. Oysa İslam ahlakı, kusurların peşine düşmeyi reddederek “örtme” (setr) erdemini merkeze alır. Bir başkasının kusurunu sakınmak, salt bireysel bir nezaket, bir incelik meselesini aşarak toplumsal nizamın, o büyük çatının temeline dönüşür. “Kim bir Müslüman’ın ayıbını örterse Allah da dünya ve ahirette onun ayıplarını örter.” (Ebu Davud, Edeb, 60) hadisi, günümüzün o çiğ ifşa ve linç kültürünün yıkıcılığına karşı mahremiyetin sarsılmaz kıymetini en gür, en berrak sesle hatırlatır.

Kullanılan dilin ahlakı, bu ontolojik sorumluluğun ayrılmaz, parçalanamaz bir bütünüdür. Sanal uzamın karanlık dehlizlerinde boy veren nefret söylemi, ekseriyetle mizah, sözde entelektüel bir eleştiri yahut sahte bir hak arama kisvesi altında kitlelere sunulup meşrulaştırılır.

Kur'an, "...Bir topluluk bir diğeri alaya almasın..." (Hucurat, 49/11) hükmüyle; küçültücü lakapların, üstenci aşağılamaların, siber linçlerin önüne kesin ve aşılamaz bir set çeker. Kibir abidesi Firavun'a giderken dahi "yumuşak söz" (Taha, 20/44) söylenmesini, sükûnetin elden bırakılmamasını emreden bir inanç geleneğinin mensupları, ekran başındaki o galiz hakaretleri, nobran linçleri ve toplu alay seanslarını hiçbir ahlaki, felsefi yahut vicdani zeminle bağdaştıramaz.

Çocuklar, Ebeveynler ve Ortak Mücadele Sorumluluğu

Siber zorbalığın yarattığı tahribat, istatistiksel bir kaygıyı çoktan aşmış ontolojik bir krize evrilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü ve UNESCO verileri; siber mağduriyetin çocuklarda uykusuzluk, dipsiz bir yalnızlık hissi, kaygı bozukluğu gibi klinik sonuçlar doğurduğunu belgeliyor. Üstelik bu görünmez şiddet, çocuğun öğrenme iklimini içten içe zehirler; akademik başarıda önlenemez bir düşüşü ve okuldan bütünüyle kopuşu beraberinde getirir.

Bu varoluşsal tehdit karşısında ebeveynler, kıyıda bekleyen pasif seyirciler olarak kalma lüksüne sahip olamaz. Dijital lincin ortasında kalan çocuk; korku, utanma yahut yargılanma endişesiyle yaşadığı cehennemi ailesinden gizler. Ebeveynin asıl ödevi, cihazları bir polis hafiyesi gibi denetlemekten ziyade, çocuğun o çetrefilli dijital

Bir başkasının dijital geçmişini iştahla deşmek, unutulmaya yüz tutmuş özel konuşmalarını ulu orta ifşa etmek, insanın doğasındaki o kaçınılmaz zaafı acımasız kalabalıkların önüne atmak; kadim tecessüs, suizan ve gıybetin kusursuz biçimde güncellenmiş, teknolojiyle donanmış çağdaş formlarıdır.

evrenini anlamlandırma çabasına girişmektir. Çocuğun elindeki telefon alelade bir teknolojik aygıt sayılamaz; orası bütünüyle onun ikinci sosyal çevresi, mahrem odasıdır. Aniden kendi kabuğuna çekilme, nedensiz öfke patlamaları, ekrana bakarken yüzünden okunan derin huzursuzluk ve uyku düzensizlikleri siber zorbalığın karanlıkta yankılanan sessiz çığlıklarıdır.

Bu sancılı eşikte düşülecek en büyük tuzak, çocuğu

alelacele yargılamak yahut panik hâlinde tüm cihazları toplayıp katı bir yasakçılığa sığınmaktır. Asıl ve en acil ihtiyaç; çocuğa "Ne yaşarsan yaşa bana sığınabilirsin." güvenini aşıl原因an o şefkatli aile iklimini inşa edebilmektir. Ebeveyn; dijital mahremiyeti, çevrim içi nezaketi, teyit kültürünü ve o dijital ayak izlerinin asla silinmeyeceği gerçeğini çocuğun zihnine erken yaşta kazımalıdır. Millî Eğitim Bakanlığının psikoeğitim programları ve ALO 141 gibi destek kanalları bu mücadelede can simidi işlevi görür. Zira ortadaki kriz; evin, okulun ve kamusal mekanizmaların omuz omuza vereceği yekpare bir koruma kalkanını zorunlu kılar.

Sanal uzamın o tekinsiz vadilerinde inşa edeceğimiz güvenlik duvarları, yazılımsal önlemlerden yahut katı hukuki müeyyidelerden ibaret kalmaz. Bu teknik tedbirler elzemdir lakin insanı korumaya asla yetmez. Asıl çetin mesele; kalp kalesini merhametin, adaletin, hayânın ve sarsılmaz bir öz denetimin harcıyla tahkim edebilmektir. Ekranın sunduğu sınırsız anonim özgürlüğe ağırbaşlı bir edep ile fiziki mesafenin yarattığı çığ yabancılaşmaya diri bir vicdan ile mukabele etmek gerekir. Teknolojik aklın donanımı bizi her geçen gün daha zeki kılabilir fakat bizi saflığını yitirmemiş bir "insan" olarak tutacak yegâne güç, ekranın o en zifî karanlığında dahi ahlâkın aydınlığından bir an olsun vazgeçmemektir.

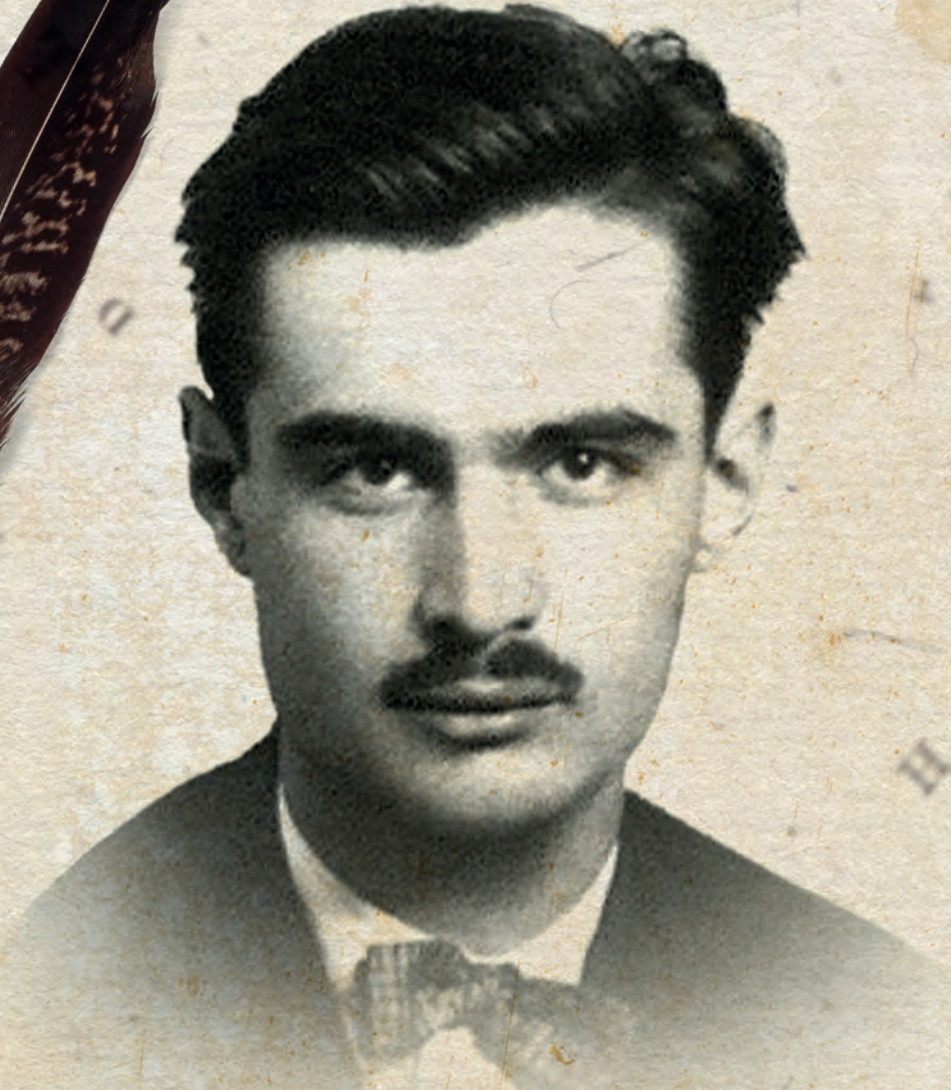
BİR ÇOCUKLUK ZAMANI ŞAİRİ: ZİYA OSMAN SABA

■ Selma MAŞLAK

Ziya Osman Saba, 1910 yılının ılık bir mart ayında, Beşiktaş'ta Dolmabahçe Sarayından Barbaros Hayrettin Türbesi'ne kadar uzanan sahil kısmında, şimdi yerinde yeller esen bir yalıda doğar. Annesi evkaf muhasebecisi merhum Fuat Bey'in kızı Ayşe Tevhide Hanım, babası o zamanlar genç bir subay olan Osman Bey'dir. Tevhide Hanım, Ziya Osman henüz sekiz yaşında iken o zamanlar pek salgın ve meşhur olan İspanyol nezlesinden vefat eder. Mütarekenin acı günleriyle beraber Galatasaray Lisesine yatılı olarak giren Ziya Osman, gelecekte dönemin önemli edebiyatçıları olacak Yaşar Nabi, Cevdet Kudret, Haldun Taner, Cahit Sıtkı Tarancı gibilerle birlikte

okur. Bilhassa Cahit Sıtkı ile dostlukları kitaplara dökülecek kadar sıkıdır, içtendir. Yazık ki ikisi de bu dünyadan erken göçerler.

Ziya Osman'ın dünyadan göçmesi Behçet Necatigil'in ifadesiyle dervişlere mahsustur. Ölümü özleyen, onu bir sevgili gibi bekleyen sessiz bir tavır içindedir şiirlerinde. 1939'da yazdığı bir şiirinde "Koşup sana hesap vermeye / Geç kaldık Yarab geç kaldık" der. "Yaşamak bundan sonra katlanılmaz eziyet", "En güzel, en bahtiyar, en aydınlık, en temiz / Ümitler içindeyim, çok şükür öleceğiz" dizelerini de sırasıyla 1940 ve 1941 yıllarında, henüz otuzlu yaşlarının başlarında yazar. Daha ilk çocukluk şiirlerinde bile kendini gösteren bu ölüme yakınlık, bu mezar özlemi annesiyle babasını

küçük yaşta kaybedişiyle yakından ilgilidir. Özellikle annesinin ölümü Ziya'da derin tesirler bırakmıştır. Yaşar Nabi bir yazısında Ziya Osman hakkında şöyle diyor: "Ana baba şefkatinden uzak büyüyen çocuklar daha çabuk olgunlaşırlar belki. Ama Ziya ilerlemiş yaşında bile çocuk kalmaya mahkûm bir yaratılıştaydı. Yetişmiş delikanlıyı daha sonra olgun genç adamı anne baba özlemiyle yanıp tutuşturan işte onun bu bitip tükenmez çocukluğudur."

Yaşar Nabi'nin de dediği gibi Ziya Osman'ın şiirleri hatta hikâyeleri onun çocukluğudur. O, her dakikasında bir çocukluk mazesini duyar; bu derin tarzda duyduğu zaman, kendi tatlı zamanlarının muhiti ve iklimidir. Şair Ziya eve, sokağa, mahalleye, şehre bütün mekâna çocukluğunun gözleriyle bakar. Şimdi orada olsaydım, şimdi o vakitte olsaydım, diye kurduğu pek çok cümlesi vardır. O, maziye ya da mazinin mekânlarını öyle kuşatıcı anlatır ki sanki kendisi o mekâna dönüşmüş, o mekân kendinde tekrar hayat bulmuş gibidir. Mesela *Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi*'ndeki "Ev" öyküsünde çocukluğunun evini tatlılık ve özlem içinde tasvir ederken Ziya Osman'ı Ziya Osman yapan o evmiş hissine kapılırız. Evi beyaz, demir bahçe kapısından başlayarak tasvir eder, demir

Birçoklarımızın küçük şeylere, küçük mutluluklara sarılışı, küçük şeyleri küçük mutlulukları övüşü bir boyun eğiştir, daha büyük sandığımız şeylere erişememekten gelir. Fakat Ziya Osman için o küçük mutluluklar kaybediştikten sonra gelen bir boyun eğiş değil asıl ulaşılacak istenendir.

parmaklıkların iki yanında kokan leylaklar, öğle sıcağında yeleleri kırmış iki aslan figürü, alt kat pencerenin önünde döktürü döktürüveren, ikinci serinliğinde açan akşamsefaları... Ziya, evin kapısından girip taşlığı geçtikten sonra merdivenleri bir sabahın sevinciyle, canlılığıyla çıkar. Portmantodaki ayna, sabah aydınlığı içinde ışıltılı Ziya'nın çocukluğunu yansıtır, ilk boyun bağları taktığı, saçlarını ilk uzatıp taramaya heves ettiği çocuk yaşlarını... Sonra duvarlarda eski fotoğraflar takılır gözlerine. Annesi henüz saçları kurdeleli küçük bir kız çocuğudur, gelecekte Ziya gibi bir oğlu olacağından habersiz eline bir oyuncak verilmiş, babasının kucağında gülümsemektedir... Ziya Osman bu öyküdeki gibi hatıralarına öyle bağlıdır ki bir vakit işi dolayısıyla Ankara'da yaşamak zorunda kaldığında

epey zorlanmıştır. Zorunda kaldığında diyoruz çünkü bu, onun için hakikaten bir zorunluluktur.

"Bıraktığım İstanbul" adlı öyküsünde hayıflanışını şu cümlelerden dinleriz: "Hangi menfaat, hangi para hırsı beni bu şehirde tutuyor! Orada belki daha fakir yaşırdım, belki orada buradaki gibi asfalt üzerinde yeni kunduralarım gıcırdamaz fakat eski kunduralarım ayağıma daha hafif daha rahat gelir, incelmış tabanlardan İstanbul kaldırımlarını daha iyi hissederdim." Zaten bu cümlelerin neticesi Ziya Osman Ankara'da çok fazla kalamamış hatta bu ayrılık bir yıl bile sürmemiş, tayin olduğu o bankadan istifa ederek "Allah'ım bahtsızlar için İstanbul'da mesut olmak ne kolay!" dediği çocukluğunun şehrine geri dönmüştür. İhtimal ki döner dönmez de kaleme sarılıp şu satırları yazmıştır: "*Bir daha görüyorum seni dünya gözüyle / Göğün hep üstümde, havan ciğerlerimdedir / Ey doğup yaşadığım, yerde her taşını / Öpüp başıma koymak istediğim şehir!*"

İstanbul'un dışında sudan çıkmış balığa dönen, başka yerde nefes alamayan Ziya Osman elbet bunun bedelini ödemiştir. Kısacık ömrünün yarısından fazlasını sırf bu şehirde kalabilmek için küçücük bir matbaada dizgici olarak tüketir. Bundan hiçbir

zaman yakınmaz, uğruna feda ettiği tahsil yıllarının ne işe yaradığını düşünmez. Belki bir defa düşünmüştür diyelim, Yaşar Nabi'nin hatıratında geçen şu olaydan sonra; Ziya Osman, bir gün mezun olduğu Hukuktaki profesörlerden birine rastlamış, adam kendisi ile ilgilenip ne iş yaptığını sormuş. İşte o zaman Ziya Osman yerin dibine geçtiğini hissetmiş, yaptığı işi bir türlü itiraf edememiş.

Ziya Osman'ın asıl sevgisi eski İstanbul'aydı tabii. Çocukluğunun İstanbul'unu artık kenar köşe mahallelerde bile zor bulmak onu epeyce üzüyordu. İstanbul hızla değişen, obur bir dev gibi yedikçe büyüüp gelişen arsız bir güzel oluvermişti. Eski tevazusu, çelebi ve kalender hâli kalmamıştı. Koca koca çimento yığınları o güzelim mermer çeşmeleri, kurşun kubbeli camileri boğmuş, caddeleri dolduran araçlar, aceleci bir kalabalık sevgili şehrinin avare gezintilerini imkânsız hâle getirmişti. Bu nedenlerden ötürü "Değişen İstanbul" isminde büyük bir eser olacağına inandığı bir kitap çalışması başlatmıştı. Çocukluğunun İstanbul'u peşinde hatıralarında bir yolculuğa çıkacaktı. Çocukluğundan bu yana kendi yaşayışını İstanbul'un yaşayışı ve gelişmesiyle iç içe gösterecek olan bu eserden elimizde ancak hayatının daha sonraki çağlarıyla ilgili birkaç bölüm kaldı: "O Sınıf", "O Banka", "Limanda", "Misafirlikler". Ancak en

hissederek yazacağını umduğu çocukluk anılarını başladığı yerde bırakarak o dönülmez yolculuğuna çıktı.

Yunus Emre, Ziya Osman'ın en sevdiği şairdir. Ondan olacak ki Yunus Emre'nin tevazusu, tevekkülü, mazlumluluğu Ziya Osman Saba'ya da geçmiştir. O, bir şair olarak elbet şiirlerinin sevilmesini, kendinden sonra yaşamasını isterdi fakat şöhretmiş, paraymış, mevkiymiş hiçbir yeryüzü nimetine karşı hırsı olmamıştı. Büyük büyük istekleri yoktur onun, küçücük şeylere bağlanmıştır, küçücük şeyleri sevmiştir, küçücük şeylerle yetinmiştir. Birçoklarımızın küçük şeylere, küçük mutluluklara sarılışı, küçük şeyleri küçük mutlulukları övüşü bir boyun eğiştir, daha büyük sandığımız şeylere erişememekten gelir. Fakat Ziya Osman için o küçük mutluluklar kaybediştikten sonra gelen bir boyun eğiş değil asıl ulaşılmak istenendir: "*Bir dikili ağacım olsaydı yeryüzünde / Akasya, hurma, kavak / Sığınmak için gölgesine / Bir dal yaprak yaprak. / Bir ağaç gölgesi, bir rüzgâr öteden / Allah'ım! Dünyandan bir karış toprak / Kavgasız, gürültüsüz, üstünde / Mesut olunacak.*"

Cevdet Kudret, Ziya İlhan ve Yaşar Nabi'nin tariflerinden anlaşılır ki Ziya Osman Saba, ensesine vur, lokmasını ağzından al, diye tasvir edilen insanlardandır. Kendisinden borç para isteyen bir arkadaşını elinde varsa boş çevirmez ama verdiği parayı istemeye gelince bunu büyük ayıp

sayar, dünyada yanaşmazdı. Hatta kendi hesabına bastırdığı *Sebil ve Güvercinler*'in parasını da emanet bıraktığı kitapçıdan alamamış, bir iki defa sorduktan sonra üzerine sünger geçip bu bahsi kapatmıştır.

İşte böylesine derviş ruhlu, çocukluk zamanı şairi Ziya Osman Saba, 1957 yılında henüz kırk altı yaşında iken hayata gözlerini yumarak şiirlerinde özlediği o eve göçer. İncecik, tertemiz bir kar yağıyordur. Aydınlık bir kandil günüdür. "*Eski bir evde olmak, orada Eyüpsultan'da*" dediği, ömür boyu özlediği o güne ve mezarına kavuşuyordur, karların altına anneciğinin yanına gömülür.

"Başka bir âlemin insanı olmasına, yanlışlıkla aramıza girmiş bulunmasına rağmen bunu bir gün bozuntuya vermedi. Küçüklüklerimizi hamlıklarımızı bir kelime ile insanlıklarımızı bir gün olsun yüzlemedi. Bize üstten bakmak şöyle dursun inciniriz diye kenardan bile bakmadı." Haldun Taner'in Ziya Osman Saba için yazdığı satırlar bunlar. Kötülüğün ikiye bölünmüşlüğü eskimek bilmez bir moda, tadına doyum olmaz bir zevk olduğu bu çağda alabildiğine iyi, alabildiğine temiz yürekli candan bir insanın, insanın ötesinde bir yazarın, şairin yaşamış olması edebî dünyamız için ne kadar da kıymetli. Çünkü zevkler, edebiyat anlayışları ne kadar değişirse değişsin değişmeyen bir gerçek var, o da insanın insan oluşu!

KİTAPLARIN GÖLGESİNDE BİR ÖMÜR

MAKSUT BAYAZIT

■ Ahmet Mahmut ŞEN

Maksut Bayazıt için hayat, 1952 yılında İzmit'te başlar; ancak onun asıl doğuşu, kâğıda ve kitaba olan sarsılmaz bağlılığının ruhuna mühürlendiği gençlik yıllarına dayanır. Bugün yetmiş dört yaşına merdiven dayamış olan bu ulu çınar, farklı ticari iş kollarında geçen yorucu ve hareketli bir çalışma hayatının ardından emekli olsa da zihnini ve ruhunu asla dinlendirmeye niyetli olmayan bir bilgi işçisidir. Dört evlat ve dokuz torun sahibi olan Maksut Amca'nın ailesine bıraktığı en büyük miras, aslında kitaplara olan bu sarsılmaz sadakatidir. Öyle ki büyük oğlunun Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde vaiz olarak ilim yolunda hizmet vermesi, babasının ruhundaki o öğrenme ve öğretme aşkının nesiller boyu süren bir meyvesi olarak karşımıza çıkar. Babasının onu okutma konusundaki tüm samimi arzusuna ve gayretine rağmen o günkü sosyoekonomik şartlar içerisinde eğitim alma fırsatı olmayan Maksut Amca, içindeki bu boşluğu elli yılı aşkın bir süredir ilmek ilmek işlediği kütüphanesiyle doldurmuştur.

Onun hayatındaki asıl dönüm noktası, gençlik yıllarında eline geçen ve Hz. İbrahim'in

hayatını anlatan bir kitap olur. O sayfalar arasında dolaşırken kalbine düşen okuma aşkı, aradan geçen onca yıla ve hayatın getirdiği türlü meşgalelere rağmen bugün hâlâ aynı heyecanla hatta daha da büyüyerek devam etmektedir. Bu tutkunun en çarpıcı kanıtı, 1967 yılında TÜBİTAK tarafından yayın hayatına başlayan *Bilim ve Teknik Dergisi* ile olan bağıdır. Henüz ilk sayısı çıktığında dergiyi alan ve o günden bu yana tam elli dokuz yıldır tek bir sayıyı bile atlamadan koleksiyonuna ekleyen Maksut Amca, bu yönüyle yaşayan bir

arşivci kimliğine bürünmüş durumda. Bir dönem aynı anda on yedi farklı dergiye birden abone olacak kadar geniş bir merak yelpazesine sahip olmuş, vaktini ve imkânlarını her zaman yeni bilgiler keşfetmeye adanmıştır. Bugün geldiği noktada, Diyanet ve Türkiye Diyanet Vakfı yayınlarının neredeyse tüm eserlerini kapsayan, toplamda on beş bin kitaptan oluşan devasa bir kütüphaneye sahiptir.

Maksut Amca'nın kitaplarla olan bu derin münasebeti sadece raf doldurmak ya da

bir koleksiyon sergilemek üzerine kurulu değildir. O, kitabın sadece fiziksel varlığına değil onun temsil ettiği emeğe ve bilgiye de derin bir hürmet duyar. Geçmiş yıllarda kütüphanesinden ödünç kitap veren Maksut Amca, ne yazık ki bazı ihmaller ve geri gelmeyen emanetler nedeniyle bu alışkanlığından vazgeçmek zorunda kalır. Kötü niyet barındırmayan bu geri gelmeyeşler ve kitapların ait oldukları raflara dönmemesi onda haklı bir kırgınlık yaratır. Ancak bu durum onun paylaşma ruhunu söndürmez. O, ödünç kitap vermeyi bırakır ama kitap hediye etmeyi ihmal etmez. Evindeki bu muazzam kütüphaneyi ziyarete gelen yetişkinlere ilmiyal, çocuklara ise okumaları şartıyla elindeki fazla çocuk kitaplarını ve dergilerini hediye eder. Üstelik bununla da kalmayıp okuyup bitirene bir sonraki kitabın sözünü vererek onları sürekli bir okuma disiplinine teşvik eder.

Güne mutlaka kitap okuyarak başlayan Maksut Amca için mevsimlerin de ayrı bir ritmi vardır. Kış aylarının o uzun gecelerinde ve dingin atmosferinde kütüphanesine çekilir, günde ortalama beş altı saatini okuyarak ve tefekkür ederek geçirir. Yazın bağ ve bahçe işlerinin artmasıyla bu süre biraz azalsa da kitaplardan ve dergilerden elini çekmez. Seçtiği eserlerde, saf bilgiye ve temel kaynak niteliği taşıyan ağırbaşlı eserlere önem verir; insanın zihnini inşa edecek derinlikli

**Teknolojinin
sunduğu e-kitap
veya internet
alışverişi gibi
kolaylıklara pek
rağbet etmeyen
Maksut Amca,
kitabın kokusunu
duymayı ve
sayfalarına bizzat
dokunmayı tercih
eden eski toprak
bir kitapseverdir.**

metinleri tercih eder. Bu tutkusu için yıllar boyunca maddi anlamda da büyük fedakârlıklarda bulunur. Öyle ki bugün emekli maaşının hatırı sayılır bir kısmını hâlâ kitapçılara ve dergi aboneliklerine yatırmakta bir an olsun tereddüt etmez.

Teknolojinin sunduğu e-kitap veya internet alışverişi gibi kolaylıklara pek rağbet etmeyen Maksut Amca, kitabın kokusunu duymayı ve sayfalarına bizzat dokunmayı tercih eden eski toprak bir kitapseverdir. Bu yüzden, on beş yıldır Kocaeli’de düzenlenen ve dokuz gün süren kitap fuarı onun için bulunmaz bir hazine değerindedir. Fuar

süresince her gün alanı ziyaret eden, stantları tek tek gezip yeni çıkan eserleri büyük bir hevesle inceleyen ve onlarca kitabı kütüphanesine dâhil eden Maksut Amca, fuarın en sadık ziyaretçisi olarak bilinir.

Kendisinden nasihat isteyen gençlere ve kitap tavsiyesi bekleyenlere ise önce sağlam bir ilmiyal okumayı önerir ve cep ilmiyalleri hediye eder. İlim ile amelin bir bütün olması gerektiğine inandığı için beş vakit namazı aksatmamalarını da özellikle salık verir.

Maksut Amca’nın en büyük huzur kaynağı, gözü gibi baktığı bu hazinesine çocuklarının ve torunlarının sahip çıktıklarını görmektir. Onun için kütüphanesi sadece kâğıt yığınlarından değil bir ömrün sabırla dokunmuş tecrübelerinden oluşmaktadır. Bizler de okumaya adanmış, mürekkep kokulu bu hayata tıpkı onun kitapları gibi bereketli ve uzun bir ömür diliyoruz. Onun bu okuma aşkı, bilginin en büyük güç, kitabın ise en sadık dost olduğunun yaşayan bir kanıtıdır.

EMANET BİLİNCİ AÇISINDAN

ÇEVRE AHLAKI

■ Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

İslam'da emanet anlayışı, insanın varlıkla ve özellikle çevreyle ilişkisini belirleyen temel ahlaki ilkelerden biridir. Emanet denildiğinde ilk olarak “bir kimseye koruması için geçici olarak bırakılan şey” akla gelir. Ancak bu kavram çok daha geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. İnsanın başta Allah olmak üzere kendisi, toplum ve tabiat karşısındaki bütün sorumluluklarını kapsar. Bu bağlamda emanet; iman, ibadet gibi dinî yükümlülükler, beden ve ruh sağlığı, servet, makam, mevki gibi imkân ve kabiliyeti gerektiren hususlar, sözleşmeler, mesken ve aile mahremiyetine saygı gibi dinî, ahlaki, içtimai ilke ve kuralları da içine almaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de emanete riayet, müminlerin başlıca meziyetleri arasında zikredilmektedir (Müminun, 23/8; Mearic, 70/32). “Emanet zayi olduğunda kıyameti bekle.” (Buhari, İlim, 2) hadisinde de dikkat çekildiği üzere, hangi türden olursa olsun emanete hıyanetin

yaygınlaşması ve güvenin ortadan kalkmasının toplumsal bir felaket olduğu anlatılmak istenmiştir. Hz. Peygamber de emanete hıyanet etmeyi münafıklık alametleri arasında saymıştır (Buhari, İman, 24).

İnsanların çevreye karşı tutumları genellikle “sahip olma” ve “emanet olarak görme” şeklinde iki ana yönelimle ifade edilmektedir. Sahip olma yaklaşımındaki insan, doğal çevre üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olduğu kanaatini taşır; “kullan, tüket ve at” anlayışıyla hayatını sürdürür. Bu yönelim daha çok aşırı tüketim isteği olarak kendini gösterir. Tabiatı emanet olarak kabul eden anlayışta ise birey, tabiata hükmetme yerine onun mutlak sahibinin Yüce Allah olduğunun farkına varır; hayatta olduğu süre içinde onun kendisine verilen bir emanet olduğunu dikkate alır ve bu sorumluluk bilinciyle davranır.

İslam dinine göre çevre, insanın sahip olduğu değil kendisine emanet edilmiş

bir alandır. Allah'ın insanı, canlılar içinde çevreyi en üst düzeyde algılayabilen bir varlık olarak yaratması sebebiyle doğayı, göklerde ve yerde olan her şeyi onun hizmetine vermiş; yeryüzünde emaneti yüklenmesi sebebiyle de onu sorumlu tutmuştur. Diğer taraftan dünyada hava, toprak ve su gibi doğal kaynaklar sadece insanın değil yeryüzündeki bütün canlıların ortak kullanımına sunulmuş olup korunması gereken ilahi emanetlerdir. Dolayısıyla çevreye karşı bu duyarlılıkla davranmak her bireyin görevidir.

Emanet bilinci, insanı tüketici olmaktan çıkarıp koruyucu, onarıcı ve sorumlu bir varlık hâline getirir. Bu bilincin çevreyle ilişkisinde üç temel durum söz konusudur: İsrâf etmemek, zarar vermemek ve dengeyi korumak. Peygamber Efendimiz çevre ve emanet ilişkisini pratik hayatta somutlaştırarak emanet anlayışının yaşanan bir ahlak olduğunu vurgulamıştır. Söz gelimi abdest alırken bile su israfını yasaklaması, ağaç dikmeyi teşvik etmesi, hayvanlara eziyeti kınaması, savaş sırasında çevreye zarar vermeyi sınırlaması bu konudaki yönlendirmelerinden bazılarıdır. Hz. Peygamber'in abdest alırken bile suyu israf etmemeyi öğütlemesi, çevre ahlakının ibadet hayatıyla da bağlantılı olduğunu gösterir. İslam savaş hukukuna göre savaş hâlinde bile bir ordunun ağaçları kesmesi, meyve bahçelerini yakması, tarım

ürünlerini tahrip etmesi, hayvanları telef etmesi ve su kaynaklarını zehirlemesi gibi çevreye zarar veren her türlü eylem yasaklanmış ve bu konuya ilişkin tedbirler alınmıştır. İslam'ın öngördüğü bu ilke ve prensipler dikkate alınmadığı zaman, günümüzde olduğu gibi çok tehlikeli çevre krizlerinin insan ve diğer canlıların hayatlarını tehdit eder boyutta ortaya çıkması, ayrıca tabiatın ekolojik dengesinde önlenemez bozulmaların meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Kaynakları hor kullanmak ve gelecek nesillerin hakkını gasp etmek; çevreyi ve doğayı tahrip etmek, nimetlerin şükrünü yerine getirmemek ve emanete ihanet etmek anlamına gelir. İnsanoğlu bu sorumluluğu yerine getirmediği zaman ortaya çıkan bozulmayı Yüce Allah şöyle ifade etmektedir: "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor." (Rum, 30/41)

Osmanlı arşivlerindeki ferman örneklerinde çevre temizliğiyle ilgili tedbirlere sıklıkla yer verildiği görülür. Çeşitli fermanlar ve mahkeme kayıtlarında cami ve semt temizliğinden mahallenin kar ve buzlardan arındırılmasına, kurban atıklarının çevreye bırakılmamasından ev ve dükkân önlerinin temizlenmesine, hatta sokaklara çöp dökülmemesine kadar bazı tedbirler alınmış ve uygulanmıştır.

Günümüzde atıkların geri dönüşüme kazandırılması ile ilgili faaliyetler, israfın önlenmesi ve kaynakların yeniden değerlendirilmesi açısından önemli adımlardır. Bu adımlar aynı zamanda "emaneti koruma" bilincinin kurumsal yansıması olarak görülebilir. Benzer şekilde okullarda yürütülen çevre eğitimi projeleri, genç neslin bu bilinçle yetişmesini hedeflemektedir. Emanet bilincinin eğitimle kalıcı hâle geleceği unutulmamalıdır.

Günlük hayatımızda yaptığımız küçük ama olumlu etkisi büyük tercihler, çevre emanetine nasıl yaklaştığımızı göstermektedir. Suyu gereksiz yere kullanmamak, gıda israfından kaçınmak, geri dönüşüme dikkat etmek, doğaya zarar veren alışkanlıklardan uzak

durmak gibi tutumlar aslında büyük bir ahlaki duruşun küçük yansımalarıdır. Bugün israf yüzünden çöpe giden tonlarca gıda, bilinçsizce boş yere kullanılan yığınla ilaç, ihtiyaç olmadığı hâlde tüketilen elektrik ve su millî servetimizin de heba olması anlamına gelmektedir. Hâlbuki her biri bize Allah tarafından bir süreliğine emanet edilmiş olan bu nimetler, değerlerine uygun biçimde kullanılmayı hak etmektedir.

Unutmamalıyız ki çevreyi korumak, sadece gelecek nesillere bırakılacak temiz bir dünya anlayışı olarak anlaşılmamalı, aynı zamanda insanın kendi ahlaki duruşunu koruma meselesi olduğu da bilinmelidir. Emanete sahip çıkan insan hem kendisini hem de dünyayı korumuş olur.

OSMANLIDA EĞİTİM VE ÖĞRETİM

■ Rüya TÜRKBEY TEMEL

İlk emri "Oku!" olan İslam dininin gösterdiği istikamette ilim ve irfanla iştigal etmek Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretim sisteminin dayanağı olmuştur. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ilme teşvik eden hadis-i şerifleri, Kur'an-ı Kerim'de de sıklıkla karşılaşılan "akletmez misiniz, görmez misiniz" gibi ifadeler

bizi anlamaya, öğrenmeye, idrak edebilme kabiliyeti kazanma yolunda çaba sarf etmeye teşvik etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin cihanşümül devlet geleneğinde devlet kurumlarının ve kurumsallaşmanın önemi yadsınamaz. Kuruluşundan beri Türk-İslam geleneği ile şekillenen kurumsal yönetim

sistemi, eğitim kurumlarında da kendini göstermiştir. Osmanlıda örgün eğitim kurumları mektepler, medreseler, enderun (saray okulu); askerî açıdan bakıldığında acemi oğlanlar ve yeniçeri ocakları; yaygın eğitim

kurumları olarak da camiler, tekkeler, kütüphaneler, sahaflar, loncalar, kıraathaneler şeklinde sayılabilir.

Sıbyan Mektebi

Osmanlı Dönemi'nde çocuklar 4-5 yaşına geldiklerinde sıbyan mekteplerinde eğitim hayatına başlardı. Bu modelin günümüzde anaokullarına denk olduğu söylenebilir. Sıbyan mektepleri, hayır sahipleri tarafından genelde camilerin yanında bir oda şeklinde eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürüyordu. Öğrencilerin başlarında hoca olarak imam ve müezzinler bulunurdu. Bu mekteplere taştan yapıldıkları için taş mektep, hemen her mahallede olduğundan mahalle mektebi de denirdi.

Okula başlayacak çocuklar için âmin alayları ve bed'i besmele törenleri düzenlenirdi. Okula başlama günlerinin mübarek günlere denk gelmesine önem verilir, okula gitmeden önce cami ve türbeler gezilerek dua edilirdi. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden ve ezberden okuma, temel dinî bilgiler ile basit düzeyde matematik dersi veriliyordu. Bu okulların öğrencilerine talebe, hocalarına muallim denir; muallimlerin dindar, takva sahibi ve ayrıca tecvit, kıraat ve ilmihâl bilgilerinin iyi olması beklenirdi. Mektep seyri adı verilen, hem çocuklar hem hocalar için keyifli vakit geçirip kaynaşabilecekleri pikniklere gidilirdi.

Eğitime devam edip etmeme, ailelerin istekleri doğrultusunda şekilleniyordu. Durumu

iyi olan aileler, çocuklarını Kur'an okumayı öğrendikten sonra alıyor, devam etmesini isteyenlerin çocukları ise dört sene sonunda ilköğretim kademesini tamamlamış oluyordu. Sıbyan mekteplerinde eğitimini tamamlayan talebeler medreseye geçiyordu.

Medrese

Osmanlı Beyliği'ni resmî anlamda devletleştiren padişah Orhan Bey, kurumsallaşma yolunda attığı emin adımlarla hem devlet kurumlarını düzenleyerek imar çalışmaları yapıyor hem de eğitim kurumları açılmasını önemseydiğinden İznik ve Bursa başta olmak üzere fethedilen bölgelerde bu kurumların imar ve inşası ile ilgileniyordu. Osmanlı'da ilk medrese Orhan Bey zamanında İznik'te açılmış ve başına Osmanlı'nın ilk müderrisi olarak zahir ve bâtin ilimlerinde derin görüşlü bir mütefekkir olan Davud-ı Kayserî getirilmişti.

Medreseler, Osmanlı'da eğitim ve öğretimin zirvesinde bulunuyordu. Medreselerde faaliyetler tam bir disiplin içinde yürütülüyor, okutulan dersler arasında dinî ilimler ağırlıklı olsa da pozitif bilimlerin öğretimine de yer veriliyordu. O dönemde yetişen çağın âlimleri ve ilim adamları da bunu ispatlar nitelikteydi. Müfredatta Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere hadis, tefsir, fıkıh, kelim ve ilmihâl dersleri vardı. Bunların yanı sıra tarih, coğrafya, matematik gibi derslerin okutulması diğer ilimlere de önem verildiğinin en önemli göstergesidir.

Medrese dersleri sabah erken saatlerde başlar, ikindiye kadar devam ederdi. Medreseler, müderrislerinin aldıkları maaşlara göre ellili, altmışlı; ihtisas alanlarına göre ise darülkurra, darülhadis, darüşşifa gibi de isimlendirilmişti. Medreselerin en yüksek seviyesi Sahn-ı Seman idi. Talebenin ve öğretim elemanlarının masraflarını hayır sahipleri ve vakıflar karşıları. Başlangıç seviyesindeki medrese öğrencilerine suhte, mezuniyet aşamasına gelen ileri seviyedekilerine danışment, öğrencilerin başındaki hocaya ise müderris denirdi. Mezuniyet aşamasına gelen öğrenciler icazetname denilen diplomayı alarak eğitimlerini tamamlardı. Müderris ile talebe arasındaki bir mertebeye yer alan muitlerin, müderristen sonra öğrencilere ders tekrarı ve soru çözümü yaptırmak, müderris yokken sınıfın dirlik ve düzeninin sağlamak gibi görevleri vardı. Muitler, müderrisler tarafından ilmî ve ahlaki donanımına güvendikleri öğrenciler arasından seçilerek liyakat usulünce göreve getiriliyorlardı.

Medreselerde haftalık tatil cuma günleriydi. Yıllık tatiller ise şuhur-ı selase denilen recep, şaban ve ramazan aylarında yapılırdı. Recep ayının gelmesi ile tatil olan medreseler şevval ayının gelmesi ile yeniden eğitim öğretim faaliyetlerine başlıyordu.

Osmanlı medreselerinde öğrenim gören öğrenciler üç aylar geldiğinde cerre çıkma

denilen bir usulle taşraya dağılır, gittikleri yerlerde halka eğitim verir, soruları cevaplar, müşkülleri çözerlerdi. Gittikleri bölgenin sakinleri de iyiliklerinin karşılığında öğrencilere harçlık verir, erzak ve giyecek yardımında bulunurdu. Böylece öğrenciler edindikleri teorik bilgiyi uygulayarak tatbik etme ve pekiştirme fırsatı buluyor, hem halkın eğitimine destek olunuyor hem de halk ile medrese arasındaki bağın güçlendirilmesi sağlanıyordu.

İlmiye sınıfı denilen din görevlileri, kadılar, müderrisler, şeyhülislam medreselerde yetişmiştir. Ayrıca medreselere yönelik sadece dinî bilimlerle meşgul olduğu, bilimsel bilgiye yer verilmediğiyle alakalı eleştiriler düşünüldüğünde medreselerde yetişen Sabuncuoğlu Şerafeddin, Hezarfen Ahmed Çelebi, İbrahim Müteferrika, Ali Kuşçu, Takiyüddin, Kâtip Çelebi, Mirim Çelebi, Piri Reis, Cabir b. Hayyan, İsmail Gelenbevi, Matrakçı Nasuh, Evliya Çelebi, Lagari Hasan Çelebi ve adını zikredemediğimiz daha nice kıymetli ismin fennî bilimlerle meşgul olduğu unutulmamalıdır.

Medreselerin tam anlamıyla sistemleşerek gelişmesi Fatih Sultan Mehmed'in Fatih Medreselerini kurmasıyla gerçekleşmiştir. II. Mehmed akli ilimlere çok önem veriyor, yurt dışından tanınmış hocaları ve sanatçıları getiriyordu. Bu dönemde başlayan külliyeleşme hareketi Kanuni Sultan Süleyman döneminde

zirveye ulaşmış, günümüz üniversite kampüslerini andıran bir yapı oluşturulmuştu.

Askerî Okullar

Osmanlıda askerlik baba mesleği sayıldığından bir ordu mensubunun doğan çocuğu da asker sınıfına dâhil oluyordu. Acemi oğlanlar ocağı, mehterhane, cambazhane, tophane, kılıçhane gibi askerî okullar vardı. Acemi oğlanlar ocağı askerî eğitimin ilk aşamasıydı ve burada yetişenler Yeniçeri Ocağına geçiyordu. Bu okullarda seçkinleşenler Enderun adı verilen saray okuluna geçerek yüksek devlet rütbeleri için yetiştiriliyorlardı.

Padişah III. Selim ve devlet erkânı, şahit oldukları bazı disiplinsizlikler ve bozulmalar neticesinde bir yenilik yapılmasına ihtiyaç duyduklarından Nizam-ı Cedit adı verilen yönetim, ordu, maliye, sanat, ziraat ve eğitim gibi alanlarda yenileşme hareketlerine gidildi. Kara ve Deniz Mühendis okulları (Mühendishane-i Berri-i Hümayun, Mühendishane-i Bahr-i Hümayun), Tıbhane-i Amire ve Cerrahane-i Mamure (Askerî Tıp Okulu), Mekteb-i Ulum-u Harbiye ve Mızıka-i Hümayun gibi okullar açılmıştı.

Yaygın Eğitim

Osmanlıda örgün eğitim kurumlarının yanı sıra camiler, tekkeler, dergâhlar gibi yaygın eğitim mekânları da bulunuyordu. Okul yaşlarında mektebe ya da medreseye gitme fırsatı olmamış insanların kültür ve bilgi birikimi artırılarak topluma yararlı hâle

gelmeleri amaçlanıyordu. İslam tarihi boyunca camiler başta ibadetgâh olmak üzere ilim tahsil etme, elçileri kabul, yargı, şura toplantıları gibi faaliyetlere ev sahipliği yapmıştır.

Eğitim almak isteyen insanlar toplanarak toplumun her kesimini ilgilendirecek türden dersler alıyordu. Psikoloji, pedagoji, ev yönetimi gibi alanlarda sohbet edilip fikir paylaşımı yapılıyordu. Özellikle tekkeler spor salonu, dinlenme ve iyileştirme merkezi olarak kullanılıyordu.

Bir diğer kavram olarak huzur derslerinden de bahsetmek mümkündür. Huzur dersleri, özellikle ramazan aylarında ilmiye sınıfından kıdemli bir hocanın saraya gelerek padişah, şehzade ve devlet erkânına yönelik düzenlediği tefsir dersleri şeklinde idi. İlmiye mensubu hoca padişahın huzuruna gelerek ders verdiği için bu ismi almıştı.

Azınlık ve Gayrimüslimlerin Eğitimi

Osmanlı Devleti fethettiği topraklardaki farklı din ve inançtan insanları inanç noktasında özgür bırakmış, milletçilik anlayışını benimseyerek Osmanlı çatısı altında hoşgörü ile idare etmişti. Fatih Sultan Mehmed'in Rum Kayseri sıfatıyla benimsediği hoşgörülü siyaset, gayrimüslim tebaayı memnun etmiş; Müslüman camisinin yanında sıbyan mektebi açıldığı gibi kilise yanında da azınlık okulu inşa edilebilmişti. Fetihden sonra padişah eğitim, idare, maliye gibi konuları Rum

patriğine devretmiş, azınlıkların bu işleriyle Patriklik ilgilenmişti.

Sonraki yüzyıllarda Balkanlarda baş gösteren milliyetçilik akımının tüm Osmanlı topraklarına yayılması üzerine azınlıklar kimsenin karar ve onayına ihtiyaç duymaksızın kendi okullarını açıp idareyi ele almak istemişlerdir.

Yenileşme Hareketleri

18. yüzyıldan itibaren yenileşme hareketi ve çabalarından bahsetmek mümkündür. Batı karşısında alınan yenilgiler ve bu durumun sonucunda yapılan kritikler neticesinde devletin ve ordunun modernizasyonunun gündeme gelmesi görüşülmüş, yeni düzenlemelere gidilmesinin elzem olduğuna karar verilmiştir.

Osmanlının yenileşme süreci ilk olarak Lale Devri ve sonrasındaki ıslahatlarla başlamış, III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmut (1808-1839) dönemindeki askerî ve yönetsel ıslahatlarla hız kazanmış ve Tanzimat Dönemi ıslahatları ile kapsamlı bir yenileşme projesi niteliği kazanmaya başlamıştır. Avrupa'nın art arda meydana gelen bilimsel, teknolojik hamle ve keşifleri de Osmanlının bu değişime yönelmesinde etkili olmuştur.

1734'te İstanbul'a getirilen Kont de Bonneval'ın Osmanlı ordusunu modernize etmek amacıyla kurduğu hendesehane eğitimde yenileşmenin ilk adımı kabul edilir.

Bu dönemde Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiş, Batı'nın eğitim ve sistematik düzeni anlaşılmasına çalışılmıştır.

Savaşlarda alınan yenilgiler, askerî disiplinsizliği gibi sorunlar sonucu eğitimde düzenlemeye öncelikle ordu sınıfından başlanmıştır.

Yeniçeri Ocağı kaldırılmış, hendesehane, kara ve deniz mühendishaneleri kurularak askerî sınıf için kalifiye eleman; darülmuallimin ve darülmualimat adında erkek ve kadın öğretmen okulları açılarak yeni okullara da nitelikli öğreticiler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1849'da padişah Abdülmecid'in annesi Bezmialem Sultan tarafından darülmâarif denilen günümüz lise kademesine denk gelen okullar açılmıştır.

1851'de öğrencilerin ve halkın kültür seviyesini yükseltecek kalitede ders kitabı, ansiklopedi gibi eğitim malzemesi tercüme ve telif işlerini yürütmek amacıyla ilk akademik müessese Encümen-i Daniş kurulmuştur.

1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlanarak eğitim öğretim kurumlarının yapısının işleyişi bazı kural ve kararlara bağlandı. İlköğretim mecburi, eğitim aşamaları ise şöyle olacaktı: Sıbyan okulu (anaokulu ve ilköğretim), rüştiye okulları (ilköğretimin ikinci kademesi), idadiye okulları (ortaokul), sultaniye okulları (lise), darülfünun (üniversite). Bunun yanında ziraat, tıp, eczacılık gibi mesleki eğitim veren okullar da açıldı.

1870 yılında Darülfünun açılarak yurt dışından hocalar getirildi. Maarif Nezareti tarafından Paris'e gönderilen Hoca Tahsin Efendi okulun ilk müdürü oldu.

3 Mayıs 1920'de Maarif Vekâleti (Eğitim Bakanlığı) kurulmasıyla İstanbul Hükûmeti ve TBMM arasında çift başlı olacak şekilde devam eden eğitim-öğretim kurumları, 1922'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle tek idarede toplandı.

Tarihte bu ay neler oldu?

Ayasofya'da ilk cuma namazı kılındı.

(1 Haziran 1453)

Cahit Zarifoğlu vefat etti.

(7 Haziran 1987)

Sultanahmet Camii ibadete açıldı.

(9 Haziran 1617)

Soyadı Kanunu kabul edildi.

(21 Haziran 1934)

Kosova Muharebesi, Osmanlı ordusunun galibiyeti ile sonuçlandı.

(28 Haziran 1389)

Hatay Meclisi Türkiye'ye katılma kararı aldı ve Hatay il oldu.

(29 Haziran 1939)

BEYİNDEN BİR RİCADIR

"BİRAZ DA BENİMLE İLGİLENİN!"

■ Dr. Mustafa YAŞAR

Vücudumuzda bir patron var ve bu patron kafamızın içinde oturuyor: Beyin. Ama onu yalnız bir patron gibi düşünmeyin, çünkü o daha çok dev bir telefon santraline benzer. Vücuttaki her hücreyle, her organla, her kasla sürekli iletişim halindedir. Parmağınıza iğne battığında "Ayyy!"

demeniz, gece karanlıkta bir gölge görüp irkilmeniz, sevdiğiniz birini görünce yüzünüzün gülmesi... Bunların hepsi sinir sisteminin işidir. Yani bu sistem olmasa ne acıyı hissedersiniz ne sevinci ne de o yemekten sonraki tatlı uykuyu.

Sinir sistemi kabaca ikiye ayrılır. Birincisi merkezî sinir sistemidir; yani beyin ve omurilik. Bunlar komuta merkezidir, kararlar burada alınır. İkincisi ise çevresel sinir sistemidir; vücudun her köşesine uzanan sinir lifleridir. Bu lifler beyinden gelen emirleri organlara taşır, organlardan gelen haberleri de beyne iletir. Bir nevi vücudun kendi internet ağı gibi düşünebilirsiniz. Üstelik bu ağ kablosuz bile değil; sinir lifleri fiber optik kablolar gibi bilgiyi ışık hızına yakın taşır.

Sistem harika çalışır çalışmasına ama modern hayat onu çok zorluyor. Kronik stres beyni adeta bir çamaşır makinesinin sıkma programına sokar, sürekli döner döner ama dinlenemez. Anksiyete dediğimiz kaygı

bozukluğu, sanki beyin alarm zilini çalmış ama kapatmayı unutmuş gibidir. Uykusuzluk ise beynin gece vardiyasında bile mesai yapmasıdır; vücut yatakta ama zihin hâlâ toplantıdadır. Baş ağrıları ve migren ise bir nevi beynin "Artık yeter, mola istiyorum!" diye bağırmasıdır.

Bunların yanı sıra sinir iltihabı denilen nörit; ellerde, ayaklarda karıncalanma ve uyuşma yapar. Konsantrasyon bozukluğu ise beyni bir internet tarayıcısına benzetir; aynı anda yüz sekme açıktır ama hiçbirinde düzgün bir şey okunmaz. Ve tabii depresyon, beynin renkleri görmekten vazgeçip her şeyi gri tonlarda algılamasıdır. Bütün bu sorunlar, sinir sisteminin yorulduğunun ve yıprandığının işaretleridir.

"Peki, ne yapacağız, beyni servise mi götürelim?" diye sorarsanız cevap kısmen evet! Ama bu servis, doğanın kendi garajında. Yüzyıllardır insanlar sinirlerini yatıştırmak, zihinlerini sakinleştirmek ve daha huzurlu uyumak için bazı bitkilere başvurmuş. Gelin bu bitkileri tanıyalım.

Sinir sistemini rahatlatan bitkilerin başında *valerian kökü* yani *kediotu* gelir. Adını kedilerin bu bitkiye bayılmasından almıştır ama insanlar üzerindeki etkisi tam tersidir: sakinleştirir, uyutmaya yardımcı olur. Beyindeki gaba dediğimiz sakinleştirici kimyasalın etkisini artırarak sinir hücrelerine "Tamam arkadaşlar, paydos, eve gidin." mesajı gönderir. Özellikle uykusuzluk çekenlerin en yakın dostu olabilir. Kuru kök halinde çay yapılır, tadı pek hoş

değildir açıkçası ama etkisi sizi mutlu edecektir.

Pasiflora yani çarkıfelek çiçeği, görünüşüyle de insanı büyüleyen harika bir bitkidir. Kaygıyı azaltmakta ve sinirsel gerginliği çözmekte oldukça etkilidir. Zihniniz yatmadan önce “Yarın toplantıda ne olacak ya o fatura ya çocuğun sınavı...” diye kendi kendine konuşuyorsa bir fincan *pasiflora* çayı bu iç seslere “Şşşt, yarın düşünürsün.” der. Kurutulmuş yaprak ve çiçekleri kaynar suda on dakika demlenerek içilir.

Melisa yani limon otu, adından da anlaşılacağı gibi limonumsu ferahlatıcı bir kokuya sahiptir. Hafif kaygı ve gerginlik durumlarında mükemmel çalışır. Sindirimi de desteklediği için hem midesi hem de beyni yorgun olanlara çifte bonus sunar. Stresli bir günün ardından bir fincan melisa çayı içmek, sanki beyne küçük bir tatil hediye etmek gibidir.

Lavanta denince çoğumuzun aklına mor tarlalar ve güzel kokular gelir. Ama lavantanın yeteneği sadece güzel kokmak değildir. Sinirsel gerginliği azaltır, baş ağrılarını hafifletir ve uyku kalitesini artırır. Çay olarak içilebileceği gibi

yastığınızın yanına birkaç damla lavanta yağı damlatmak uykuya dalışınızı kolaylaştırabilir. Beyin bu kokuyu aldığında “Ah, sonunda biraz huzur” der.

Papatya sindirim yazımızda da karşımıza çıkmıştı; bu çiçek gerçekten çok yönlü bir yıldız. Sinir sistemi söz konusu olduğunda da hafif yatıştırıcı etkisiyle öne çıkar. Özellikle gün içinde biriken gerginliği alır, zihni yumuşatır. Akşam bir fincan papatya çayı içmek, beyni pamuk gibi yumuşak bir yastığa yatırmaya benzer.

Sarı kantaron, halk arasında “binbir delik otu” olarak da bilinir ve hafif-orta düzey ruhsal çöküntülerde geleneksel olarak kullanılır. Beyindeki serotonin dengesine katkıda bulunduğu düşünülür. Ancak dikkat: Bu bitki bazı ilaçlarla etkileşime girebilir, özellikle doğum kontrol hapları ve antidepresanlarla birlikte kullanımı konusunda dikkatli olunmalıdır. Doktor kontrolünde tüketmek en doğrusudur.

Son olarak *ashwagandha* yani *Hint ginsengi*, son yılların yükselen yıldızıdır. Adaptojenik bir bitkidir; yani vücudun strese uyum sağlamasına yardımcı olur. Beyni ne aşırı uyarır ne de uyuşturur, tam bir denge noktasına getirir. Toz halinde süte veya smoothie'ye karıştırılarak tüketilebilir. Stresle dolu bir hayat yaşıyorsanız *ashwagandha* beyne “Sakin ol, kontrol sende.” diyen bir koç gibidir.

Şimdi bu güzel bilgilerin ardından evde kolayca hazırlayabileceğiniz bir formül paylaşalım.

Beynin Ferahlatıcı Molası Çayı

Bir bardağa bir tatlı kaşığı kuru *melisa* yaprağı, bir tatlı kaşığı *kantaron*, bir tatlı kaşığı kuru *pasiflora* çiçeği, yarım tatlı kaşığı kuru *lavanta* çiçeği ve bir tatlı kaşığı kuru papatya koyun. Lavantayı fazla kaçırmayın; yarım kaşık yeterlidir, yoksa çay parfüm gibi kokar!

Üzerine bir bardak kaynar su dökün, kapağını kapatıp sekiz ila on dakika demlenmeye bırakın. Süzdükten sonra ılık olarak için. İsterseniz bir tatlı kaşığı bal veya birkaç damla limon suyu ekleyebilirsiniz. Bu çayı özellikle akşam yatmadan bir saat önce içmek, zihninizi yavaşça dinlenme moduna geçirecektir.

Günde bir ila iki fincan tüketebilirsiniz. Stresli günlerde gündüz bir akşam bir fincan ideal dozajdır.

Son olarak şunu hatırlatalım: Bu bitkiler sinir sistemine destek olan doğal yardımcılardır ama tıbbi tedavinin yerini almazlar. Eğer uykusuzluk, kaygı veya ruhsal çöküntü hayatınızı ciddi şekilde etkiliyorsa mutlaka bir nörolog veya psikiyatriste danışın. Hamilelik, emzirme döneminde ya da düzenli ilaç kullanıyorsanız, bitkisel ürünlere başlamadan önce doktorunuzla konuşmanız şarttır.

Unutmayın, beyniniz bu dünyada sahip olduğunuz en değerli varlıktır. Onu iyi besleyin, yeterince uyutun, arada bir bu bitkilerle şımartın. O zaman beyniniz de size “Teşekkürler patron, seninle çalışmak bir zevk!” diyecektir. Sağlıklı ve huzurlu günler dileriz!

BULMACA

Hazırlayan: Ali OSMANOĞLU

Resimde yer alan Amerika'daki merkez	Mihrak noktası	Tanınırlık	Bir yere kayıtlı olma	Aşama	Sevap
Uygurluk	Üzüntü	Genişlik	Namaz kıldırın, önder	İstek	Kalpgâh
Namaza çağrı			Ülkeler		
Uzak			Bir kumaş türü		
		Bir içecek			Koku
		Saçsız			Abd
Yanda kalma	Sarı meyveli, çiçekli bir bitki	Mükemmel		Sayı işareti	Âhenk
		Bebek yiyeceği			Metal
			İzmir'in bir ilçesi	Bir sure adı	
Hakkaniyet				Tez	
Kişi, kimse			Etle yapılan bir yiyecek		
		Aynılık, Bölücülük	Geçmiş zaman		Cebel
		Tokat'ın bir ilçesi			En sıcak mevsim
Bayındırlık			Hikâye		
			Başta giyilen bir aksesuar		
"Hayırlı" anlamında bir ünlem		Doğum yaptıran		Tembellik	Bir ilimiz
		Deniz generali		Define	
Elçilik uzmanı			Gümüş simgesi		Boyun eğen, hüküm altına giren
Sıra ve sayı verme aleti					Sayılabılır
					Savt, seda
Bir konsol oyunu türü	Düşünce		Hazır		Türk musikisinde bir makam adı
			Arka zıttı		
			Mevt		Temel içeceğimiz
			Çifte		Safha
Hafıza	Mirat			Haysiyet	Bir bütünün iki eş parçasından biri
	Melun				Ritimli ses, ezgi
			Sahneleme sanatı		
			Tane, parça		
Arjantin plaka kodu		Kesim aleti	İnce sicim	Yeni	
				Hüküm	
Hangi kişi?			Zikreden		Bir nota
			At ahır		Adet
			İntisap		
			Yükselme, kabarma		
Sığınılacak yer	Görüntü alan kişi				
	Hangi şey?				
				Utanma	Bitkiler
Ezan okunan yükseğe yapı	Mitoloji			Kuzu sesi	Çok bilmiş

Lahza Kıra getiren mülk	Şikâr Müsavi, denk	Bir yerde oturma, mukim olma				
	Sarmal, burgu	Nutuk				
Gündüz gösterimi	Tellür simgesi					
Kişi, şahıs	Yürüme organı	Dokunma duyusu, duyurga	Hüda Doğal, ince iplik	Nazik Atasözü	Küçük çocuk	Övme, övgü
Berilyum simgesi Sorgu, hesap		Japon ağaç düzenleme sanatı "Kün!" emri				Bir sure adı, kum tepeleri
	Trabzon'un bir ilçesi Bir ünlem		Öğle öncesi Görme organı			
		Büyük su birikintisi Taraça	Arka kısım Sema		Taharri	
Beyaz	Laf Eli veya kolu sakat olan		Ses sembolü 24 saatlik zaman dilimi		Yere serilen kalınca örtü Anadolu Ajansı kışlatması Kızıl	
Zehirsiz bir yılan türü	Kıymetli bir ödeme kağıdı		İlk gösterim Galyum simgesi			Vilayet
Engelleme			Güzel kokulu, çiçekli bir bitki		Bir nota	
	Davranışla ifade, hâl dili					
Bir sure adı		Kuşatma				
Ekin biçme aleti	Bir bağlaç Yanlış					
Rahatlama ünlemi		At ayakkabısı				
Güzel Bir işaret sıfatı/zamiri						

İslam dini bir kitap medeniyetidir ve bu medeniyetin başlangıç noktası ilahi kelimeler, kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir. İnsan, bilme ve anlama ihtiyacı içerisinde: Önce varlığı, ardından varlık içindeki konumunu, kâinatı ve bu kâinatın yaratıcısı olan Yüce Allah'ı bilmek, ardından anlamlı bir ömür sürmek. Bunun için de yapılacak olan, hem kâinatı hem zübde-i âlem olan insanı hem de "kitab"ı okuyup tefekkür etmektir. Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından neşredilen *Kitap Medeniyeti* de öncelikli olarak "Kutsal Kitap" la olan kurbetimiz, imanın bir cüzü olan kitaplara iman meselesini, medeniyetimiz öncülü kitaplarımızı, geleneğimizde kitaba verilen değeri sayfalarla taşır.

Kitap Medeniyeti, İstanbul Müftülüğüne yayımlanan *Din ve Hayat* dergisinin "Kitap Medeniyeti" temalı sayısından seçilen çeşitli yazılardan müteşekkil bir eser. Prof. Dr. Rahmi Yaran, "Kitabım Kur'an" yazısında insan hayatı için kitabın öneminden bahsederken İslam dini açısından kitabın bir iman konusu olduğunu belirtti. Prof. Dr. İlyas Çelebi, "Âmentü'nün Bir Cüz'ü Olarak Kitaplara İman" bahsinde konuyu detaylandırarak ilahi kitap kavramı, ilahi kitaplara imanın gereği, vahyin gönderiliş sebepleri ve kimlere gönderildiği başlıklarını ele aldı. Prof. Dr. Mustafa Altundağ, "Kitap Olarak Kur'an-ı Kerim" yazısıyla ilahi kelimelerin indirilme, yazıya geçirilme ve Mushaf olarak bugünlere ulaşma sürecini anlattı.

İnsanoğlunun okuduğu kitaplar dışında bir de kendi yazdığı kitap vardır ki bu kitap insanın kendi yapıp ettikleriyle yazılmıştır. İsrâ suresi 13. ve 14. ayette zikredilen bu kitap insanın amel defteridir. Prof. Dr. Yakup Çiçek, "Amel Defteri Olarak Kitap" yazısında "Her insanın sorumluluğunu omuzuna yükledik. Kıyamet gününde insana, açılmış vaziyette önüne konulacak olan bir kitap çıkaracağız." ayeti ışığında dünya hayatını tanzim eden ilahi kitaba uyulmadığı takdirde insanın kendi eylemleri ile yazılan kitabının (amel defterinin) onu nasıl hüsrana sürükleyeceğini belirtir.

Kitap Medeniyeti'nde ayrıca ehl-i kitap kavramı üzerinde de durulmuş, Prof. Dr. Bilal Gökçir "Kur'an'daki Ehl-i Kitap Biz mi, Öteki mi?" yazısıyla Batının ayrıştırıcı diline karşı, ilahi kelimelerde insanların ancak iyi ve kötü davranışlarına göre bir ayrıma tabi tutulduğu gerçeğinin altını çizmiştir. Kâinat ve zübde-i âlem olan insan ise Doç. Dr. Zeliha Öteleş'in kaleminde mükemmel bulur: "Kâinat Büyük, İnsan Küçük Kitaptır"

İslam medeniyetin kitaba verdiği değer, "Medeniyetin Kurucu Unsuru Olarak İslam Dünyasında Kitabın Künyesi" başlığıyla Muhammet Sönmez Bayraktar tarafından kaleme alınmıştır. Doç. Dr. Tuğba Aydeniz ise "Osmanlı'da Kitap Vakfı ve Geleneği" yazısıyla esere katkı sunar. Yine Türk İslam medeniyetinden hareketle "Osmanlı Sosyal Hayatında Kitapların Yeri ve Önemi Dair" başlığıyla Dr. Şemsettin Şeker, saray çevrelerinin kitaba verdiği ehemmiyetten, cami derslerine, evlerde kurulan kitap halkalarından kütüphane geleneğine kadar ecdadımızın meseleye verdiği ehemmiyeti gözler önüne serer.

KİTAP MEDENİYETİ

Süreyya MERİÇ

yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

ISSN: 2147-1452

9 772147 145203

Aile *ve* Nüfus On Yılı

— 2026 — 2035 —

Aileyle Köklenen
Nüfusla Güçlenen
İstikbâle Yükselen

TÜRKİYE

#AileyleYükselenTürkiye